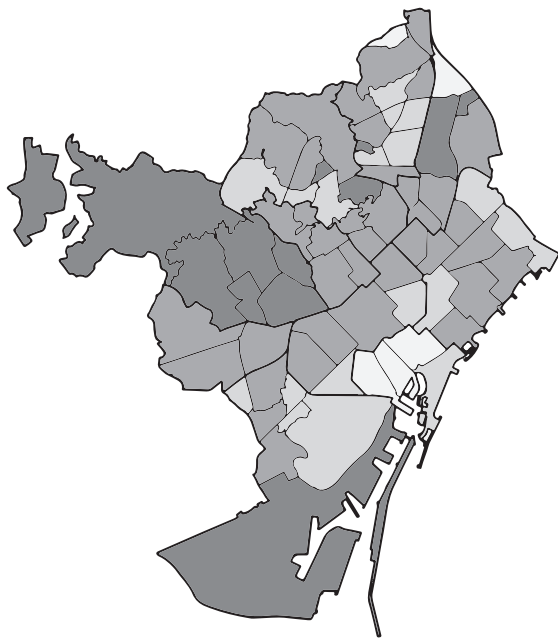

Quan el teu veí
és diferent. *La relació
entre la segregació
i el capital social.*

TONI RODON

Recerca per al programa Llegat Pasqual Maragall
de la Fundació Catalunya Europa

Quan el teu veí
és diferent. La relació
entre la segregació
i el capital social.

TONI RODON

Primera edició: desembre 2022

Fundació Catalunya Europa
Carrer Sant Eusebi 48-50 baixos local 3
08006 Barcelona
info@catalunyaeuropa.net
www.catalunyaeuropa.net

Disseny: HOBRA
www.hobradesign.com

Correcció: Gabriel Genescà Dueñas

ISBN: 978-84-09-46830-0

Aquesta obra està subjecte a una llicència de reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons

Bona part d'aquest llibre s'ha escrit quan la COVID-19 no ens deixava viatjar. En el meu cas, això va implicar no poder veure la família durant força temps. A ells (mare, pare, Albert, Gemma, Marina, Biel i Isona), els dedico aquest llibre. Sobretot als meus pares: gràcies per tot, també per despertar-me la set de curiositat vers les coses, sense la qual avui probablement no hauria arribat on soc. També el dedico a la Marina. Per tot plegat, incloses les passejades pel centre de Londres, entre Maida Vale i Hyde Park, quan poc més es podia fer que tenir discussions intel·lectuals sobre la ciutat. Part d'aquestes diatribes es reflecteixen en aquest volum.

Prefaci

Quan era petit, recordo vivament el dia que vaig conèixer el concepte *MTV* –el qual, com moltes altres coses avui dia, se sol pronunciar en anglès, com si fos la coneguda cadena de televisió dedicada a la música. Qui eren els *Mataronins de tota la vida*? I, sobretot, per a algú com jo, que no complia amb el cànon de mataroní tradicional, que no formava part de les associacions del centre de tota la vida, que no em socialitzava amb els fills o filles de les famílies de tota la vida i que vivia en zona de frontera, què implicava no ser *MTV*? Amb els anys, l’anècdota personal m’ha vingut al cap quasi cada vegada que intentava estudiar algun patró espacial o geogràfic. De petit, em pensava que aquest estereotip –que, no ens enganyem, és sovint proper a un prejudici – anava únicament lligat a l’existència d’uns patrons culturals o lingüístics diferents dins d’una ciutat metropolitana. Amb el temps, però, a mesura que m’he anat amarant de debats teòrics, he acabat veient que em faltava un element important per entendre la idea *MTV*: el rol de la geografia, de l’espai.

Mataró, com moltes de les ciutats de Catalunya, és una ciutat segregada. Si ho és molt o poc depèn d’una consideració normativa o de quin punt de referència agafem per fer la comparació. Però, en el món actual, no presentar cap nivell de segregació és una tasca (molt) difícil. Fins fa ben poc –i potser encara avui–, la festa major mataronina de Les Santes era vista com una festa de la gent del centre, és a dir, dels *MTV*, així com dels que, com anomeno sovint, formem/formàvem part de la zona de frontera. Paral·lelament, la ciutat s’omplia de festes de barri a l’estiu, a les quals els *MTV* anaven o van entre poc i gens. Quan era petit, anar a determinades zones de la ciutat significava sovint entrar en un submón diferent, a vegades millor, a vegades pitjor, però sempre diferent. Lògicament, no tot era blanc o negre, sinó que hi havia alguns espais de “contacte”: a l’equip de futbol, on venia gent de tota la ciutat i on em vaig socialitzar, per primer cop, en castellà; a l’escola, a l’acadèmia d’anglès... Més de gran, t’adones que, quan surts dels contorns on has viscut durant gairebé dues dècades, la categorització social basada en l’espai persisteix.

A Mataró, el perfil de gent que agafava els rodalies cada matí quan anava a la universitat no era el mateix que el que agafava el bus; el veïnat que passejava el gos pels contorns de la Pompeu Fabra cada matí diferia molt del que després veia, no només a Mataró, sinó al Poblenou, on sovint anava a fer un beure. De mica en mica, sense que aleshores me n'adonés, l'espai anava impregnant la meua manera de veure el món.

Ja de gran (per dir-ho d'alguna manera), la geografia política s'ha convertit en una de les meves passions. Potser per influència de les meves vicissituds, o per la passió que sempre he tingut pels mapes, fa uns quants anys que em fascina l'estudi del rol que juga la geografia, l'espai, en la manera com actuem, pensem, ens relacionem i, fins i tot, votem. El llibre que teniu a les mans és, de fet, producte d'aquesta fascinació o, per què no dir-ho, obsessió. Tot sovint, la solució d'alguns problemes, o fins i tot la pròpia diagnosi del problema, no té en compte que els fenòmens socials segueixen, més habitualment del que sembla, uns patrons espacials. No passem o interaccionem amb l'entorn espacial per una loteria. No tirem els daus quan volem quedar en algun lloc amb els amics. L'espai determina el que fem i el que no fem de principi a fi.

Així, a les pàgines que segueixen, il·lustro com la distribució espacial de determinats fenòmens té implicacions en la forma com actuem i pensem. Ho faig analitzant particularment el cas de Barcelona, cap i casal del país i un gran minilaboratori per estudiar molts dels fenòmens i reptes espacials que es plantegen avui dia. Utilitzo dades diferents i aproximacions metodològiques distintes. Analitzo amb profunditat com la segregació, un fenomen contemporani de gran rellevància arreu del món, ha canviat la manera de pensar i de votar. En última instància, espero convèncer el lector de la importància que té l'espai en les actituds i en els comportaments de tots nosaltres. Una conclusió que ens recorda no només la necessitat d'estudiar més a fons les implicacions de la segregació o la necessitat de reflexionar sobre els nivells tolerables de la segregació, sinó també la necessitat peremptòria de fer polítiques públiques per reduir-ne els efectes negatius. Com recorda el sociòleg, historiador i urbanista Richard Sennett, "l'entorn construït [de les ciutats] és una cosa i la gent que hi habita, una altra de ben diferent".

Agraïments

Vull expressar el meu primer agraïment a la Fundació Catalunya-Europa. Gràcies per confiar en el projecte. Gràcies també per l'eficiència en la interacció i per posar les coses fàcils. Unes gràcies especials a Mireia Santacreu, per la seva amabilitat i eficiència, i al director de la Fundació, Pau Mas. Una versió preliminar d'aquest estudi es va presentar en un seminari al Palau Macaya de Barcelona el 5 de juliol. Gràcies també a Oriol Nello, Ricard Gomà, Rosella Nicolini, José Luis Roig, Marc Pradel, Joan Checa i Riccardo Turati per l'assistència i pels seus comentaris. Finalment, m'agradaria també agrair al Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) la cessió de les dades d'enquesta geolocalitzades i l'esforç a l'hora de preparar-les. Concretament, gràcies a la Beatriz Elias per tot el seu suport.

Índex

1. La paradoxa de l'espai	14
1.1 Selecció natural i categorització	19
1.2 La teoria de la identitat social	25
1.3 L'espai com a heurística i la teoria de l'amenaça de grup	29
1.4 La teoria del contacte	32
1.5 Per què ens autoseleccionem espacialment?	36
1.6 La segregació i la segregació urbana	38
1.7 Segregació i capital social	42
1.8 Segregació i diversitat	45
1.9 Punt de partida	47
2. Metodologia	49
2.1 Indicadors de segregació	52
2.2 Dades	59
2.3 Capital social	65
2.4 Estimació	69
3. Segregació i valors i actituds polítiques	71
3.1 Una anàlisi agregada	75
3.2 Una anàlisi individual	93
3.3 De les actituds al comportament	101
4. Estructura urbana i capital social	109
5. Segregació i capital social. Catalunya	118
Conclusions	134
Referències	140

1. La paradoxa de l'espai

Si algú afirma que els éssers humans habiten en un espai concret, potser serà assenyalat ràpidament per dir una obvietat. Ara bé, si aquesta mateixa persona precisa que els éssers humans habiten en un espai concret, però que no ho fan de forma aleatòria, l'obvietat ja deixa de ser evident i pot fer aixecar la cella a més d'un. I és que, empíricament, la precisió és correcta i l'observem amb independència de l'escala geogràfica –del zoom– que utilitzem. Només cal donar un cop d'ull a un mapa de la distribució de la població humana sobre el planeta Terra per adonar-nos que l'ésser humà no s'ha repartit pel territori d'una forma aleatòria, sinó que es concentra en zones concretes. Segons dades del Banc Mundial¹, a principi de l'any 2021 gairebé el 56% de la població vivia en zones urbanes. L'any 1960, el primer any inclòs en la sèrie històrica del Banc Mundial, aquest percentatge era de menys del 34%. Es podria insinuar que aquesta tendència mitjana només es dona als països rics. Les dades, però, apunten cap a una altra direcció: si bé en les últimes dècades el procés d'urbanització s'ha concentrat als països desenvolupats, els països menys benestants també estan seguint la mateixa tendència, en alguns casos de forma més ràpida. Es calcula que, als propers vint anys, bona part del procés d'urbanització mundial serà fruit de la tendència de la gent dels països menys desenvolupats a concentrar-se en espais urbans (Birch i Wachter, 2011; Cohen, 2006). Efectivament, a l'hora de viure, treballar, interrelacionar-se o morir, els éssers humans no trien lloc com si ho decidís una loteria. No només no ens ubiquem en l'espai de forma aleatòria, sinó que tot indica que, si la pandèmia no ho reverteix completament, cada vegada ens posicionarem al territori de forma menys aleatòria, és a dir, que la concentració als espais urbans anirà augmentant.

Bona part d'aquesta clusterització en l'espai, d'aquesta tendència a viure en llocs concrets, és fruit d'una lògica "automàtica", inevitable, derivada de l'adaptació a l'entorn natural. Malgrat la capacitat humana,

¹ The World Bank Data. United Nations Population Division.

mostrada al llarg de mil·lennis, de sobreviure en entorns hostils i a priori difícilment habitables, la vida en deserts, selves, tundres, glaceres o d'altres espais inhòspits no resulta fàcil. I aquests espais difícilment poden acollir grans aglomeracions humanes. Segons càlculs de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació, només el 71% de la superfície terrestre és habitable. D'aquesta, el 50% correspon a superfície agrícola i el 37% són boscos o similars. Si hi afegim l'espai ocupat per matolls i per aigua dolça, es pot concloure que l'1% de la superfície terrestre és espai urbanitzat (això també inclou les infraestructures). Un espai urbanitzat que, a més, es troba concentrat en determinades ubicacions concretes. Abans de la industrialització i de la globalització, molts territoris tenien limitada la població que podien albergar fruit del límit que determinava l'extracció de recursos de l'entorn.

Les condicions geogràfiques, molt desiguals en diferents latituds, han empès els humans a viure en espais concrets, a prop de zones amb recursos abundants i constants, ben comunicades o fins i tot de llocs que permetessin una certa protecció davant d'enemics externs (Magny, 2004; Milisauskas, 2011; Raikes, 1965). Molts estudis de paleontologia i paleoecologia ensenyen que, a més, els llocs geogràficament habitables s'han anat fent cada cop més habitables a través d'un procés endogen de modificació del medi (Ledger, Miras, Poux i& Milcent, 2015), la qual cosa encara accelera més el procés de concentració. Amb tot, aquesta influència geogràfica ha estat assenyalada per una part de la literatura especialitzada com un dels grans factors de creixement econòmic i de modernització (o de manca de modernització), tant en el sentit cultural com institucional. De fet, als camps de la política comparada i de la història econòmica es continua debatent intensament si la modernització és fruit de factors geogràfics, culturals o institucionals (Acemoglu i Robinson, 2012; Diamond, 1997; Sachs, 2012; Weber, 2012). Després d'un cert temps de prevalença dels estudis culturals o institucionals, l'efecte que han causat els factors geogràfics a llarg termini s'ha posat de relleu més recentment (Nieves *et al.*, 2017). Per exemple, en un estudi empíric publicat l'any 2004, Hibbs i Olsson (2004) mostraven que els efectes de la geografia i la biodiversitat ens ajuden a explicar les diferències econòmiques actuals (un efecte mediat, això sí, per la qualitat de les institucions). Abramson

i Boix (2019) ens han ensenyat recentment que les característiques geogràfiques inicials van ser essencials per activar les condicions endògenes de creixement econòmic i modernització, com l'existència d'institucions que limitaven el poder dels monarques o les condicions que van afavorir l'aparició de la revolució industrial. Amb tot, la qüestió de partida no és només que la població humana es distribueix de forma espacialment desigual pel territori, sinó que també ho fa dins de cada territori concret. Dit d'una altra manera: la no-aleatorietat en la distribució espacial la trobem *entre* unitats territorials, però també *dins* d'elles. Hom podria arribar a pensar que això no és necessàriament un problema.

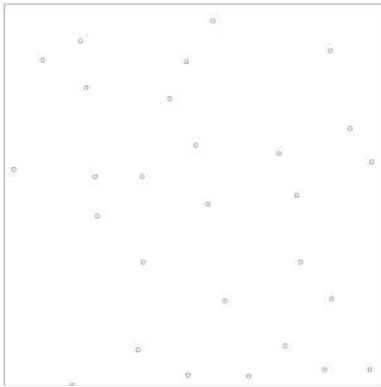
Al cap i a la fi, si persones amb característiques específiques es concentren en un espai concret del territori d'una ciutat, eventualment poden trobar-se i contactar, mentre que, si ho fan en un territori més gran, les possibilitats de contacte són molt menors. Tanmateix, com veurem, aquesta lògica parteix d'un únic mecanisme teòric i oblida tota una lògica important, amb implicacions molt diferents sobre les actituds i el comportament de les persones.

Però, anem a pams. Un exemple ens ajudarà a il·lustrar el dilema d'entrada. El gràfic 1 ens mostra dues distribucions espacials simulades. El lector es pot imaginar que són dues ciutats diferents. A l'esquerra, hi podem veure una distribució aleatòria. A la dreta, hi observem una distribució no aleatòria. El món, els nostres països, les nostres ciutats, els nostres pobles, s'assemblen més al que observem a la dreta que al que veiem a l'esquerra. Dit d'una altra manera, amb major o menor mesura, vivim en espais clusteritzats, agrupats i, per tant, segregats. I això, com veurem en les properes seccions d'aquest llibre, té unes implicacions profundes en moltes coses, també en la forma com pensem i actuem.

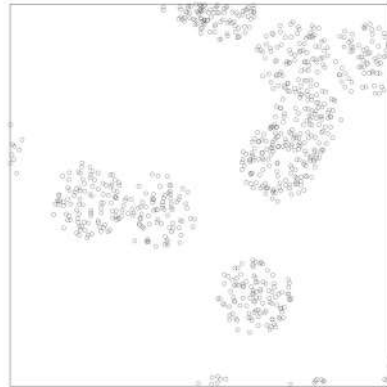

FIG. 1. SIMULACIÓ D'UNA DISTRIBUCIÓ ESPACIAL ALEATÒRIA I NO ALEATÒRIA

(a) Distribució aleatòria

(b) Distribució no aleatòria

Més enllà de si la distribució és aleatòria o no en conjunt, hi ha un altre element que el gràfic 1 il·lustra i que podria passar desapercbut, perquè és més subtil, però que és una de les claus del procés que s'explica en aquest llibre. En la distribució aleatòria, la probabilitat mitjana que un dels punts (una “persona”) es trobi amb un altre punt és la mateixa per a tothom. En altres paraules, si un punt vol interaccionar amb un altre, l'esforç que haurà de fer és el mateix (de mitjana), sigui quin sigui el punt triat més proper. Ara bé, en la distribució no aleatòria, aquesta dinàmica és diferent.

Si un punt vol interaccionar amb un altre, serà sistemàticament més a prop d'una categoria de punts concreta: els del seu voltant. La interacció (més fàcil) es produirà, essencialment, amb aquells punts que se situen molt a prop. Per exemple, i dit al revés, la probabilitat que un punt situat en el clúster de punts de dalt a l'esquerra interaccioni amb qualsevol punt ubicat en un altre clúster és molt més baixa.

Aquesta dinàmica –heus aquí la clau!– es fa més complexa (es “complica”) quan els “punts” es divideixen sobre la base d'una categoria concreta. Imaginem, per un moment, que els punts del gràfic, en comptes de ser negres, són verds i vermells. En aquest cas, els colors els podríem pintar de dues formes diferents: d'una banda, pintar tot un grup de punts

de color verd; el grup següent de punts, de color vermell, i així successivament. Si ho fem així i assumim que pertanyem a un punt verd, la probabilitat d'interaccionar amb un altre punt verd és més elevada que la d'interaccionar amb un de vermell. Per contra, hi ha un altre escenari: podem agafar una bola de punts i pintar-ne el 60% verd i el 40% vermell, i així successivament amb la resta de boles (i variant-ne els percentatges). En aquest segon escenari, la probabilitat d'interaccionar amb punts d'un color diferent ja és més complicada de calcular i cal considerar altres qüestions, com la proximitat als altres punts de color o el nivell d'homogeneïtat o heterogeneïtat de cada bola. Més important encara –i heus aquí una de les claus–, aquesta distribució de boles de punts i de colors determinarà les vegades que un punt verd està en contacte amb altres punts verds o amb altres punts vermells, així com la percepció de la mida del grup de punts verds o vermells del seu entorn.

Aquesta clusterització, i la manca potencial d'interacció entre els diferents elements, és bona o és dolenta? El punt de partida, més aviat deontològic, és que és *bo* estar en contacte amb punts de colors diferents; que el contacte és positiu, en general, tant per a l'experiència personal com per a la vida en comunitat. Tanmateix, una òptica conseqüencialista diria que, per construir-nos una posició normativa, abans caldria preguntar-se sobre les conseqüències que aquesta distribució desigual o igual genera. És a dir, quin resultat produeix aquesta segregació en l'espai? Heus aquí precisament l'inici d'un gran debat, que es resumeix de forma fàcil: l'efecte depèn de què analitzem i, en molts casos, els resultats obtinguts fins ara són contradictoris.

Com s'explica més endavant, part d'aquest desconeixement es deu a l'anomenada “paradoxa de l'espai”. Així, una possible línia argumental sostindria que, en un món clusteritzat, és a dir, segregat, es podria dir que la interacció només es produeix entre els propis, entre els punts que s'assemblen, i que, quan un dels punts s'exposa a un altre punt d'un clúster diferent, a una altra realitat, la reacció és negativa.

Però una altra possible argumentació és que la clusterització és inevitable, perquè dona sentit de comunitat i d'identitat als individus, i l'important és que els clústers siguin propers i tinguin contacte entre ells. D'aquesta manera, el contacte generaria coneixement dels altres, cosa que

faria reduir els estereotipus negatius cap a ells. Des d'aquesta primera perspectiva, doncs, la reducció de l'espai entre grups podria provocar una exposició a la diferència i, consegüentment, una reacció negativa. En una altra manera de veure les coses, la reducció de l'espai entre grups pot incentivar el contacte i que els punts tinguin l'oportunitat de conèixer-se, i això propiciï actituds i comportaments de respecte mutu o de solidaritat.

Precisament per això, la interacció dels humans en l'espai es mostra com una paradoxa teòrica, però també és una paradoxa pràctica (Arbaci, 2019; Enos, 2017). A l'hora de fer polítiques públiques, cal treballar sempre per reduir o per eliminar la segregació en l'espai i afavorir el contacte, o bé aquesta té un límit i fins i tot pot arribar a generar tensions? Com s'explica més endavant, es tracta d'una paradoxa que té un impacte important en la manera com entenem la interacció entre els grups humans i el seu espai, però també en el disseny de les polítiques públiques i en la seva implementació. Amb tot, per tal d'entendre els efectes potencials de la segregació, convé primer fer un pas enrere i explicar què hem après dels estudis en matèria d'evolució i psicologia sobre la manera com els humans ens relacionem en l'espai.

1.1 SELECCIÓ NATURAL I CATEGORITZACIÓ

Quan ens plantejem la importància de l'espai, de la geografia, a l'hora de modelar el nostre pensament, més d'un pot arribar a tenir dubtes sobre si l'espai realment importa. Generalment, no és que es consideri que la geografia o fins i tot els fenòmens meteorològics no importen, sinó que a vegades s'acostuma a partir de la idea que l'espai té una importància baixa i que, quan la té, és indirecta. Molt sovint, la premissa de partida és que l'espai, la geografia, l'entorn, etcètera, importen, però només de forma lleu o fins i tot circumstancial. És a dir, en termes metodològics, el supòsit de partida acostuma a ser que l'espai actua com un antecedent, més aviat feble, dels nostres valors, actituds i comportaments, però aquests són, en última instància, afaiçonats per altres factors més importants que l'espai, com són ara les xarxes amb les quals ens relacionem o el nostre estatus social.

Però aturem-nos aquí a fer un exercici mental i pensem en l'exemple següent: Imaginem que un dia agafem el metro o els Ferrocarrils de

la Generalitat i anem al barri barceloní de Pedralbes. Imaginem que un altre dia agafem el transport públic per anar també a Barcelona, però ara a Ciutat Meridiana. Molt probablement, les idees, les actituds o el comportament que tindrem en aquests dos espais serà diferent. De fet, la mera menció d'aquests dos espais, en aquestes línies, potser ja ha activat algunes idees preconcebudes, relacionades amb els dos llocs. Aquestes idees són estereotips. Però no només estereotips humans, sinó estereotips espacials. Aquesta activació de l'estereotip no és lògicament automàtica ni passa inevitablement a tothom i amb la mateixa intensitat, però el més probable és que s'activi en mencionar alguns llocs. I ho fa responent a una tendència plenament humana. Per què la nostra ment actua d'aquesta manera? Què fa que determinats espais ens facin pensar d'una manera o d'una altra, o fins i tot actuar d'una forma diferent? Per tal d'entendre-ho, convé endinsar-se breument en diversos conceptes procedents de la psicologia. En concret, cal entendre els conceptes de categorització i heurística.

La categorització és un procés cognitiu bàsic que fem els humans i que consisteix en l'associació de determinats atributs a determinats objectes. Per exemple, quan a l'esquema "menjar" atribuïm les categories "comestible" i "bo", hi adjuntem uns atributs que ens permeten saber que altres objectes, com una poma, una pera o uns canelons, són "comestibles" i "bons". L'associació d'aquests atributs amb objectes (la categorització) pot semblar un procés fútil, però en el fons ens permet anar pel món sense patir accidents innecessaris; ens permet navegar en la complexitat. D'una manera ràpida, quan veiem un objecte rodó vermell en forma de cor arribem ràpidament a la conclusió que és una poma, que és comestible i, consegüentment, que ens la podem menjar sense tenir un problema físic. Així mateix, intentem evitar els objectes dentats en forma de punxa, perquè probablement són ganivets o serres i no volem prendre mal. Quan els veiem, la categoria "perill" o "mal" esdevé rellevant. Sense aquesta habilitat indirecta, no podríem sobreviure en aquest món amb garanties. Per a cadascun dels objectes, nous i vells, hauríem de fer una anàlisi prèvia de prova i error, la qual seria ineficient o ens duria probablement al desastre. De fet, la capacitat de categorització i de transmetre-la de generació en generació va acabar aportant un avantatge comparatiu. Els éssers humans que eren més capaços de recordar o de categoritzar els fruits

vermells, rodons i petits en la categoria “verinosos” sobreviuen més. Dit en termes biològics: la categorització va aportar a alguns éssers humans un avantatge evolutiu.

Així doncs, el procés de categorització sorgeix i es va consolidant arran d’un procés de selecció natural en què les consideracions espacials esdevenen un component més. La selecció natural es basa, fonamentalment, en quatre principis:

- a) els individus varien en característiques que són heretables, la qual cosa implica que la descendència compartirà trets amb els pares i mares;
- b) no tots els individus tenen la mateixa probabilitat de sobreviure o de reproduir-se;
- c) alguns individus amb determinats trets que els confereixen un avantatge és més probable que es reproduïxin i que transmetin aquests trets a les generacions subsegüents;
- d) determinats canvis aleatoris en aquests trets confereixen un avantatge comparatiu a uns grups sobre els altres.

Quan es considera la selecció natural, sempre es pensa en qüestions fisiològiques, com ara la capacitat de caminar o l’evolució de les extremitats, i no tant en les capacitats psicològiques, malgrat que també van ser i són importants. La capacitat de prendre bones decisions, gràcies a un procés de categorització, fou un altre valor afegit i està íntimament relacionada amb l’evolució del nostre cervell. La categorització ofereix (ofereix) un avantatge comparatiu a alguns individus, que han anat passant a les generacions subsegüents. Sense saber categoritzar els objectes com a dolents o bons, comestibles o no, l’evolució hauria adquirit una altra forma, probablement molt menys “humana” (Andrés, Dale i Smaldino, 2018).

El procés de categorització va íntimament lligat a un altre procés psicològic, conegut com a heurística. En la mesura que l’ésser humà no pot estar avaluant constantment les categories dels objectes en un procés conscient, la nostra ment actua a través d’aquest procés heurístic. L’heurística es refereix a les dreceres cognitives que el nostre cervell utilitza per atribuir una categoria o una idea determinades a una persona o a un objecte concrets (o, com veurem més endavant, a un espai concret). L’heurística permet superar la nostra capacitat limitada per navegar en un món amb molta informació. Si veiem que una peça de fruita té color

de podrida, en lloc d'analitzar realment si ho està, molt probablement ja no ens la menjarem. Si sentim crits propers, en lloc de fer una anàlisi interpretativa de la tonalitat i freqüència, ho associarem ràpidament a una lluita o a un problema. Per aquest motiu, es parla de dreces: un fet determinat es connecta ràpidament amb una idea, amb una categoria, sense passar per l'avaluació minuciosa del fet. Com veurem més endavant, una de les claus és que aquesta dreuera no és neutra, sinó que, com a éssers humans, està profundament modelada (per bé o per mal) pel nostre món simbòlic i cultural.

Més enllà de la categorització i l'heurística, per tal d'entendre la importància de l'espai en les nostres creences, actituds i comportaments, necessitem un artefacte analític addicional: els estereotips. Els estereotips són idees preconcebudes, sovint referides en termes negatius com prejudicis, que s'han anat construint i transmetent en les societats amb el pas del temps (i apareixent i desapareixent). Tot i que sovint no es puguin considerar així, aquest conjunt de creences compartides han estat –i són– especialment útils en la nostra història evolutiva, malgrat que les conseqüències que a vegades han generat no sempre han estat globalment desitjables. Els estereotips, sovint estadísticament acurats però universalment invàlids, ajuden a regular la vida en comú i, de nou, permeten navegar en un món amb informació complexa. Així, molt sovint aquests estereotips tenen conseqüències negatives per a la cohesió, com ara tots els que estan associats al racisme o al sexisme, entre d'altres. Però d'altres possibiliten la convivència. Per exemple, el límit d'edat legal per votar o conduir està basat en un estereotip. Fins i tot si ens imaginem que hi ha un consens sobre quina és l'edat *mitjana òptima* per poder votar o conduir, és probable que hi hagi gent que arribi a aquest llinyar abans i altres persones que hi arribin després. Comprovar-ho cas per cas, però, seria ineficient i conduiria probablement a múltiples errors. Acceptariem gent que no està preparada i, per contra, rebutjaríem gent que ho està. Aquestes decisions podrien tenir conseqüències en forma de discriminacions. Per tant, s'acaba acceptant la legalització de l'estereotip sobre la maduresa. En el nostre cas concret, el consens és que, quan compleixen

18 anys, les persones ja són suficientment madures per votar o conduir².

En la seva cara més problemàtica, els estereotips, les idees preconcebudes, comporten externalitats negatives en dimensions diverses, fruit especialment del procés de categorització (Allport, 1954) i, en concret, de la categoria humana que esdevé rellevant. Així, l'accés a determinades categories del context (“característiques”) varia en funció de l'individu o del moment. Per exemple, si una persona, des de petita, ha rebut una educació basada en el respecte a la natura, tendirà a classificar les persones o les accions en funció de si entren o no dins d'aquesta categoria. Quan aquesta persona es trobi amb una altra que estigui embrutant el bosc, la reacció serà negativa i, sobretot, molt més negativa que la reacció d'una persona sense el mateix substrat cultural, atès que la categorització derivada de l'educació és diferent.

O un exemple més proper a l'autor d'aquest llibre: per als politòlegs, la categoria “política” és important i tendeixen a avaluar les accions o les persones en funció de la seva estratègia política o de la seva identitat política. Però, com bé ens recorden sovint els amics amb un interès polític més baix, no tothom actua o pensa sempre en termes polítics (per sort!, si se'm permet).

Les categories no són estàtiques, sinó fluides. Per exemple, la categoria “musulmà *versus* la resta” no va ser (tan) rellevant a Catalunya fins que les primeres onades migratòries de persones de religió musulmana van arribar a casa nostra. I, durant bona part dels segles de la història moderna de Catalunya, les categories “jueus” o “francesos” foren considerades negatives per bona part de la població, fruit d'un estereotip negatiu comú en moltes societats europees amb relació a la primera, o derivat de les accions contra el territori dels soldats de l'Estat francès durant dècades, amb relació a la segona. Tanmateix, el pes d'aquestes categories ha disminuït de forma important en la Catalunya contemporània.

Els estereotips són capaços d'estructurar tant les nostres actituds com els nostres comportaments i es projecten tant cap als qui coneixem com

2 És important destacar que aquest, com la majoria, és un estereotip que ha canviat al llarg del temps i no és compartit entre totes les comunitats humanes. Per exemple, actualment hi ha un debat intens, en algunes societats, sobre si convé reduir l'edat legal de dret de vot als 16 anys. O algunes societats permeten conduir abans dels 18 anys.

cap als desconeguts (Stringer i Cook, 1985). En el fons, el procés es pot pensar a partir de la pregunta següent. Donada una situació determinada, una persona té múltiples categories per triar o en les quals es pot fixar (inclosos el color de la pell, la roba que porta, la comunicació no verbal, etc.). Quina categoria es prioritzarà, directament o indirectament? Per què? I, en funció d'aquesta priorització, pensarà o actuarà d'una manera determinada?

Una part de la resposta a aquestes preguntes té a veure amb factors que escapen a l'abast d'aquest llibre, com l'educació, el rol dels mitjans de comunicació o diversos factors polítics, per mencionar-ne alguns. Com veurem més endavant, pel que aquí ens ocupa, l'espai o, més concretament, la distribució no aleatòria dels grups humans, que també actua com un procés heurístic —és a dir, com un procés de categorització—, ho fa a través de dos factors que, segons la psicologia, afecten la manera com un grup social es percep i es projecta. Segons la famosa teoria de l'autocategorització (Turner, Oakes, Haslam i McGarty, 1994), aquests factors són l'accessibilitat i l'ajustament comparatiu (Allport, 1954).

L'accessibilitat és l'accés o la disposició de determinades categories en la ment d'una persona en un moment determinat i en un context concret. Si, des de petita, a una persona li han ensenyat que els estudiants d'una universitat determinada tenen un estatus social elevat, probablement aquesta serà de les primeres coses en què pensarà quan es trobi un antic estudiant d'aquesta universitat o si mai passa per davant d'aquella universitat. O, si a una persona li han ensenyat (directament o indirectament) que, a l'hora de jutjar els altres, convé tenir en compte la raça, el primer que pensarà quan conegui una persona (directament o indirectament) serà en la raça del seu interlocutor (Gilovich, Griffin, Kahneman *et al.*, 2002).

Però no tan sols l'accessibilitat de les categories és important; també ho és l'anomenat *ajustament comparatiu*, també conegut com el “principi del meta-contrast” (Allport, 1954; Turner, 1985, 1991). Aquest fa referència al fet que determinades categories esdevenen més rellevants a mesura que la diferència entre els grups es fa més gran. És a dir, l'ajustament comparatiu és la diferència potencial que existeix dins d'una categoria social particular comparada amb les diferències que existeixen entre diferents categories considerades rellevants, vinculades a un altre grup

(Festinger, 1954). Per exemple, si el lector es compara amb els seus amics i amigues, potser arribarà a la conclusió que està físicament més preparat (qui sap) i decidirà apuntar-se a una maratón. Al dia de la cursa, però, es trobarà envoltat de corredors més preparats físicament i això el portarà a concloure que havia sobreestimat les seves habilitats. O un altre exemple: Si convidem en una festa un equip masculí i femení d'atletisme, el més probable és que es produeixi una divisió entre els "atletes" i els "sedentaris" (tota la resta). Per contra, si a la mateixa festa passa quelcom que revela la diferència entre homes i dones pel que fa a les capacitats atlètiques (per exemple, comencen a parlar dels seus temps a la pista), la categoria rellevant potser ja no serà només "atleta", sinó que la categoria "gènere" guanyarà més importància.

Tant l'accessibilitat com l'ajustament comparatiu actuen en tàndem. Ambdues són condicions necessàries per tal que la ment humana apliqui una categoria concreta (Blanz, 1999; Turner *et al.*, 1994) –necessàries, però no suficients. A més, hi ha un factor addicional que facilita o accelera el procés: la cohesió del grup. Quan estem exposats a un grup amb unes característiques similars o homogènies, determinades categories ens venen més ràpidament al cap. Per exemple, si passegem pel carrer i veiem un grup d'estudiants de primària, ens vindrà al cap (directament o indirecta) la categoria "estudiant", però potser també prestarem atenció a les diferències entre ells/elles (com vesteixen, si alguns criden més que d'altres, etc.). En canvi, si tots porten el mateix uniforme, les diferències individuals deixen de ser tan rellevants i el grup es considera de forma més homogènia, més integrada. En veure'ls, la categorització produeix un contrast, és a dir, una percepció que qui els veu forma part d'una categoria diferent, probablement a la d'adult –uns "ells/elles" que, d'alguna manera, queden lluny del "nosaltres". La cohesió del grup ens distorsiona la percepció.

1.2 LA TEORIA DE LA IDENTITAT SOCIAL

Com hem explicat fins ara, una de les qüestions clau per entendre el rol de l'espai en la formació d'actituds, valors i comportaments és el procés de categorització. En paral·lel, però, i per acabar d'entendre l'efecte de

l'espai, els psicòlegs també han articulat altres constructes analítics, que han agrupat en l'anomenada *teoria de la identitat social* (Tajfel i Turner, 1979). Formulada a final dels anys setanta del segle xx, aquesta teoria parteix de la idea que la pertinença a un grup concret és font de benestar individual i facilita una dreuera cognitiva perquè la gent decideixi en entorns de complexitat (Hornsey, 2008). Els humans, com a éssers socials i simbòlics, tendeixen a agrupar-se, a viure en grup, en comunitat. Part de la raó per fer-ho i per mantenir els grups és la font de benestar que aquests grups generen. Una font de benestar que no cal entendre només en termes de productes que són més fàcils d'aconseguir a través de la cooperació (com la construcció de cases o de béns públics, com els ponts o les carreteres), sinó també com a benestar simbòlic o cognitiu. Uns grups que, a més, poden ser definits per múltiples factors (per exemple, pels ingressos, per la raça, per la identitat, etc.), els quals sovint s'entrecreuen, però amb una importància relativa que varia.

El procés de categorització és central per a la ment humana i té conseqüències en el nostre comportament. Afecta el que pensem, com ens comportem i com interaccionem amb altres persones (Turner i Oakes, 1986). Quan “categoritzem”, per bé o per mal, també “estereotipem”, posem persones o grups dins d'una determinada categoria. Les categories molt sovint estan associades a trets concrets. Quan es parla de “classe baixa”, hi ha gent que l'associa a la característica “mandrosos”; d'altres, a la categoria “lluitador”. Quan es parla de “classe alta”, molta gent l'associa al tret “egoista”; d'altres, a la categoria “emprenedor”. I no només això, sinó que, quan una categoria esdevé més important en una persona o en una societat (per exemple, les categories “raça”, “gènere” o “identitat nacional” són avui molt importants a la nostra societat), augmenta el procés de diferenciació i els membres d'un mateix grup són percebuts de forma més homogènia. S'activa un procés anomenat *accentuació*, és a dir, un “biaix de grup” segons el qual les diferències intragrups (dins del grup) són més petites que les diferències intergrupals (entre grups) (P. Allen i Stephenson, 1983; Capozza i Nanni, 1986; Wakslak, Trope, Liberman i Alony, 2006; Wilder, 1986). Els membres d'un grup determinat esdevenen més similars entre ells i les diferències entre grups creixen.

Tajfel i Wilkes (1963) van ser dels primers a mostrar els biaixos associ-

ats al procés de categorització. És més probable que tinguem actituds negatives i un comportament hostil cap a un membre d'un grup al qual no pertanyem (l'exogrup) que cap a un membre del mateix grup (endogrup). Així, segons la teoria de la identitat social, com més rellevant és la categoria que s'utilitza per diferenciar ambdós grups, més gran és l'accessibilitat de determinades idees cognitives, més gran el contrast de categories, més gran l'ajustament comparatiu (la comparació entre "ells" i "nosaltres") i, consegüentment, més gran el biaix potencial. Es tracta d'un biaix tan potent que actua fins i tot en entorns d'experiments controlats, com il·lustra el famós cas de l'experiment de la presó de Stanford (Zimbardo, 1971).³ D'exemples, n'hi ha molts a la recerca desenvolupada als darrers anys. Entre els estudiants universitaris, s'ha mostrat que augmentar la "categoria" de la universitat rival fa augmentar els comentaris derogatoris envers els altres i, fins i tot, que es consideri que el rival fa "mala olor" (Reicher, Templeton, Neville, Ferrari i Drury, 2016). O, fent servir un exemple més il·lustratiu, s'ha observat que, quan la rivalitat entre dos equips de futbol augmenta, els fans d'un equip tenen menys probabilitat d'ajudar els de l'altre en cas de lesió o de necessitar assistència mèdica (Levine, Prosser, Evans i Reicher, 2005). Més globalment, identitats creades des de zero pels psicòlegs en laboratoris a través d'experiments controlats –en el famós paradigma del grup mínim– també provoquen aquestes reaccions negatives (Scheepers i Ellemers, 2019).

La identitat social ens diu que el procés de categorització i l'eventual afavoriment del propi grup envers l'altre es produeix en tres etapes (Tajfel i Turner, 1979). En primer lloc, la gent es categoritza a si mateixa i categoritza els altres sobre la base d'un criteri intern –característiques del propi grup– i externs –característiques dels altres. En segon lloc, la gent s'identifica amb el grup a nivell emocional, recorre a determinades categories a través d'un procés heurístic, ajusta l'observació a les actituds prèvies i canvia el seu comportament com a resultat d'aquesta identifi-

³ En aquest estudi, Zimbardo (1971) volia analitzar la influència del poder sobre el comportament humà a través de la simulació d'una presó, en què un grup d'estudiants feia de reclusos i uns altres de guàrdies. Tot i que l'experiment sovint és recordat pel que ens diu sobre l'autoritat—els guàrdies van interioritzar ràpidament el seu rol de poder i els reclusos el de submisos o instigadors de revoltes—, una manera de veure'l és també la identitat que va crear entre ambdós grups. Una identitat creada del no res, però que ràpidament va canviar la conducta dels participants en l'experiment.

cació. És a dir, si la categorització ha derivat en una manca de contrast entre la identitat individual (les “característiques” i actituds individuals) i l’observada, el comportament molt probablement es mantindrà estable. En canvi, si la categorització produeix un “xoc” a l’individu, en el sentit que observa quelcom que va en contra del que creu, el comportament també se’n pot veure afectat. En última instància, i a través d’un procés de comparació amb els altres, la gent adquireix autoestima i una certa sensació de grup. Un procés que, com ens han ensenyat diverses recerques, tant antigues com més noves, va molt més enllà de la sensació de benestar o de crear certs biaixos en la valoració dels “nostres” respecte dels “altres”. També actua en moltes altres instàncies del comportament, des del vot (Ben-Bassat i Dahan, 2012; Shockley i Gengler, 2020) o la participació (Fowler i Kam, 2007), passant per actituds individuals com la confiança (Tanis i Postmes, 2005) o comportaments com la violència grupal (Merriam *et al.*, 2013) o la distribució de recursos públics (Ejdemyr, Kramon i Robinson, 2018; Habyarimana, Humphreys, Posner i Weinstein, 2007). Als darrers anys, de fet, la popularitat de la teoria de la identitat social ha renascut amb força a cavall de la idea que les nostres societats cada vegada estan més polaritzades des del punt de vista afectiu o emocional, com demostren determinats fenòmens polítics, com ara el Brexit, la victòria de Trump o, fins i tot, els fets d’octubre a Catalunya (Hobolt, Leeper i Tilley, 2020; Hobolt i Rodon, 2020; Iyengar, Lelkes, Levendusky, Malhotra i Westwood, 2019; Rodon, 2020; Rodon i Guinjoan, 2021; Wagner, 2021). Amb tot, convé recordar que les dinàmiques associades a la teoria de la identitat social (categorització, biaixos d’endogrup/exogrup, estereotips, etc.) són dinàmiques profundament humanes i que, amb més o menys intensitat, són presents en tots nosaltres. La qüestió és com les reconeixem i, si convé, com en disminuïm (o n’eliminem) els efectes negatius. I, pel que aquí ens ocupa, identificar el rol potencial de l’espai en tot aquest procés.

1.3 L'ESPAI COM A HEURÍSTICA I LA TEORIA DE L'AMENÇA DE GRUP

La clau de volta del que s'estudia aquí és que l'espai, la geografia, és també un component important en el procés heurístic que modula els nostres pensaments i les nostres actituds. Ser pròxim a un determinat grup *diferent* ens recorda, directament o indirectament, les qüestions negatives o positives d'aquell grup i fa que la rellevància de determinades categories descriptors augmenti. La proximitat a l'exogrup fa que en percebem la diferència relativa, cosa que pot generar un increment de les actituds negatives envers els altres. La distribució no aleatòria dels grups en l'espai fa que la nostra ment activi l'heurística espacial. La raó és la mateixa que quan es valoren categories: fruit de la nostra capacitat limitada de processar tota la informació del nostre entorn, l'espai—i la distribució de les persones en l'espai—ens n'aporta informació.

La diferència relativa entre un grup que s'ubica en un lloc determinat i el “nostre” implica que les diferències dins de cada grup decreixen i les diferències percebudes entre grups creixen. La percepció és que els grups s'homogeneïtzen. Quan es va a visitar el barri “dels rics”, els estereotips sobre el tipus d'entorn que s'hi pot trobar s'activen. Quan es va a visitar el barri “dels pobres”, succeeix un procés semblant (amb unes conseqüències certament diferents a les del primer cas). I, quan es creua un carrer poc o mal il·luminat i hi ha una persona que ens ve de cara amb una dessuadora i la caputxa posada, l'heurística potser ens posa en alerta: és un carrer perillós i, per tant, potser no cal passar-hi més.

Els psicòlegs experts en evolució ens han ensenyat que l'habilitat humana d'associar objectes amb determinades zones geogràfiques concretes va ser fonamental en l'evolució de la ment. Per als nostres avantpassats, saber on es trobava l'aigua o els objectes associats amb l'aigua (el menjar, el perill...) era important per a la seva supervivència. Com ho era saber on trobar el menjar, on no anar perquè era perillós, o conèixer les ubicacions on hi havia altres grups amb un comportament hostil. En última instància, l'evolució va donar un avantatge comparatiu als qui sabien navegar millor per l'espai, i aquest ha esdevingut un tret que s'ha anat passant a d'altres generacions. De fet, aquesta capacitat és tan central en el nostre

cervell que disposem de cèl·lules d'espai (*space cells*) ubicades a l'hipocamp del cervell, les quals ens atorguen facultats cognitives que utilitzem sovint en tot allò que té a veure amb la nostra relació amb l'espai. De retruc, l'espai ha afectat elements profunds del nostre ésser, com el sistema de valors o la moral (Alme *et al.*, 2014; Moser, Kropff i Moser, 2008; Muller, 1996; O'Keefe i Burgess, 1996; Zhao *et al.*, 2020).

Així, la concepció de l'espai és quelcom profundament arrelat en la nostra manera de ser. Com ens han ensenyat, entre d'altres, Maddox, Rapp, Brion i Taylor (2008), els éssers humans no tan sols som bons recordant ubicacions, sinó que som bons especialment recordant la ubicació de les persones a l'espai. Tot i que la recerca especialitzada encara ho ha d'aclarir, la relació entre grups i espai pot ser un dels motius que van propiciar el desenvolupament o la millora de les cèl·lules de l'espai (Tavares *et al.*, 2015). De fet, som particularment bons recordant les persones en l'espai, sobretot aquells espais en què hem rebut un estímul negatiu (Crawford i Cacioppo, 2002). Només cal pensar, per exemple, en aquells llocs considerats “maligres” o “embruixats” entre determinades comunitats humanes històriques, on no s'hi anava probablement arran d'un fet negatiu que hi va succeir en el passat i que s'ha transmès de generació en generació. El que estava embruixat era la història, però també l'espai.

Val a dir que això no és gaire diferent a alguns estereotips actuals sobre determinats barris en què “millor no anar-hi”. Molts de nosaltres tenim la tendència de recordar més i millor els espais associats a qüestions negatives.

L'enllaç a la nostra ment entre grups i un lloc, és a dir, la categorització modelada pels grups ubicats en l'espai, provoca que el propi espai actuï com un procés heurístic. Generalment, no ens posem a pensar en la nostra identitat social fins que estem exposats a una identitat diferent. Quan, a més, la categoria és rellevant, com la raça o la classe social, l'heurística actua de forma més important, activant els estereotips (bons o dolents), fent que ens sentim diferent dels altres i, eventualment, que actuem diferent. Si som propers *espacialment* a un grup diferent, el biaix de grup serà més gran que si n'estem lluny. La distància, l'espai, intensifica el biaix de grup. Podem aplicar aquesta lògica a una panoràmica menys abstracta, com els barris, els codis postals, les ciutats o els països, però la dinàmica continua essent la mateixa.

Així doncs, la geografia activa l'heurística espacial a través de la proximitat, però també a través de la mida del grup. Com més gran és el grup humà, més “accessibles” són determinades categories socials i és més probable que es produeixi la comparació entre “ells” i “nosaltres” i que s'homogeneïtzin les característiques internes enfront de les externes (Latané, 1981; Latané i L'Herrou, 1996; Latané, Liu, Nowak, Bonevento i Zheng, 1995; Lewenstein, Nowak i Latané, 1992). En aquest sentit, i fora del camp de la psicologia, el geògraf Waldo Tobler va afirmar que “tot està relacionat amb tot, però les coses properes estan més relacionades entre si”, frase que es convertiria en una mena d'aforisme que fou considerat la primera llei de la geografia (Tobler, 1970) i que sintetitza el procés psicològic que genera la ubicació dels elements en l'espai.

Economistes, sociòlegs i politòlegs han estudiat exhaustivament com l'exposició a grups diferents pot canviar les nostres actituds o el nostre comportament. Partint de les idees anteriors, s'ha formulat l'anomenada *teoria de l'amenaça grupal* o *teoria de l'amenaça entre grups* (Blalock, 1967; Blumer, 1958; Pettigrew, 1957; Stephan i Stephan, 2000). Aquesta teoria postula que, com més gran és el grup minoritari respecte del majoritari, més amenaçat se sent aquest últim (i més estereotips negatius desenvolupa). Aquest procés pot ser inconscient i, a vegades, contravenir a algunes creences prèvies, com la idea que la diversitat pot esdevenir positiva. Els experts encara discuteixen els mecanismes concrets que fan que això succeeixi, però generalment apunten al fet que hi ha una amenaça a l'estatus del grup majoritari o una pèrdua d'estatus, la qual pot ser també considerada una mena d'amenaça simbolicocultural, que genera ansietat o incertesa entre el grup majoritari pels canvis que es poden arribar a produir i l'activació d'estereotips negatius arrelats històricament (Hjerm, 2007; Stephan i Stephan, 2017). Amb el temps, s'ha acumulat una gran quantitat d'evidència empírica que mostra que la mida del grup està correlacionada amb els estereotips negatius del grup majoritari cap al grup o grups minoritaris. N'és un exemple la recerca pionera de Bobo (1983), que va mostrar que als Estats Units els pares blancs s'oposaven a que els seus fills blancs anessin a l'autobús amb afroamericans, malgrat que aquests mateixos pares sovint promovien missatges en què defensaven la igualtat. L'estudi de Quillian (1995) conclouia que el PIB i la proporció de

població immigrada també intervenien a l'hora de produir un prejudici contrari a les minories arreu d'Europa. Als darrers anys, molts estudis han ressaltat el fet, consistent amb la idea de la teoria de l'amenaça de grup, que el vot en contra de la immigració tendeix a ser més elevat en les zones frontereres amb les comunitats immigrades (Branton, Dillingham, Dunaway i Miller, 2007). Per exemple, al seu llibre, Enos (2017) aporta molts exemples de comunitats humanes que eren obertes i tolerants, però que van començar a registrar alts nivells d'intolerància racial tan bon punt van estar exposades a la diferència, és a dir, a persones de raça diferent. Un dels patrons detectats per Enos és que el vot pro-Trump sol ser més elevat en les àrees frontereres o que, a Israel, el vot que adopta una línia més dura contra Palestina sol ser més abundant en espais molt propers a les comunitats palestines. Rudolph i Wagner (2021) mostren que el contacte amb els refugiats, en el context austríac, va fer que els nadius optessin per votar partits antiimmigració –i un fet semblant ha passat a Holanda (Harteveld, van der Brug, De Lange i Van der Meer, 2021). Amb tot, molts estudis continuen examinant si la teoria de l'amenaça de grup és empíricament vàlida i, si ho és, quin és el mecanisme concret que fa que la mida del grup importi. La majoria d'ells acaben conclouent que la relació és estadísticament significativa (Bolet, 2020; Eitle i Taylor, 2008; Enos, 2016; Kustov, 2019; Lucassen i Lubbers, 2012), és a dir, que l'exposició al grup diferent està relacionada amb l'existència o l'augment de determinades actituds i comportaments negatius.

1.4 LA TEORIA DEL CONTACTE

Si la proximitat a un grup diferent és tot el que importa, podem concloure, estirant l'argument acríticament, que si evitem aquesta proximitat podem evitar les conseqüències negatives que se'n deriven i, per tant, el que cal fer és separar els grups humans en funció de la categoria rellevant en cada moment, i així generarem pau social o cohesió. Per exemple, seguint aquesta lògica, si hi ha conflicte entre dos grups concrets i acceptem el fet que aquest conflicte és degut a la proximitat espacial, convé promoure unes polítiques públiques que augmentin l'espai entre ells i, consegüentment, en redueixin la proximitat. Com es pot veure a l'exemple anterior,

actuant d'aquesta manera no només es produeix una fal·làcia *post hoc ergo propter hoc*, que suggereix una política pública a partir d'un procés que podria ser merament descriptiu, sinó que el propi procés de separació es tradueix en una política pública difícilment justificable, des del punt de vista públic (normatiu). Si separem els grups humans geogràficament, no és això una simple forma de posposar el problema? O, evitant la interacció entre grups diferents, no estem fent que el problema sigui encara més gros? Què passa o què passarà quan ja no tinguem més espai per separar els dos grups a una distància considerada òptima? De fet, quina seria la distància òptima?

Partint d'aquestes contradiccions o d'aquest debat intel·lectual, i paral·lelament a la teoria de la identitat social i a la teoria de l'amenaça de grup, va sorgir una nova teoria que intentava entendre, o estudiar d'una manera més directa, com es podien reduir els prejudicis o estereotips negatius entre grups. Així, l'anomenada teoria del contacte (Allport, 1954), popularitzada a mitjans dels anys cinquanta del segle xx, estableix que una bona manera de reduir les actituds negatives entre persones diferents és fomentar el contacte entre elles. Per tant, des d'aquesta perspectiva, l'efecte de l'espai sobre les actituds i el comportament existeix, i fins i tot pot ser negatiu, però és més aviat curt en el temps. Així, seguint la línia argumental, quan les persones es veuen exposades a realitats diferents, a cultures diferents o, simplement, a grups amb maneres de fer diferents, l'estranyesa passa a convertir-se en habitud i l'habitud en acceptació. És cert, però, que Allport (1954) afegia que convé que es donin quatre condicions per tal que la teoria del contacte funcioni: un estatus igual entre els diferents grups, sense jerarquies; l'existència d'uns objectius compartits; el suport de les autoritats, els costums o la llei, i l'existència de cooperació intergrupala.

Com en la teoria de l'amenaça de grup, la teoria del contacte també ha nodrit línies de recerca especialment productives (Pettigrew, 1998). S'ha demostrat, per exemple, que barrejar alumnat d'orígens diferents en millora el rendiment acadèmic (Slavin, 1985); que el contacte amb persones homosexuals o transsexuals millora les actituds envers el col·lectiu LGTBQ+ (Tadlock *et al.*, 2017); que el contacte amb persones immigrades disminueix el vot a l'extrema dreta (Vasilopoulos, McAvay

i Brouard, 2021); que el contacte amb familiars i amics d'altres orígens redueix els prejudicis (Rodon i Franco-Guillén, 2014), o que el contacte entre diferents grups culturals en un equip de futbol augmenta el respecte a l'altre (Mousa, 2020). Així, com demostra una meta-anàlisi de Pettigrew i Tropp (2006), la conclusió és que, en general, les premisses de la teoria del contacte solen ser correctes—però, convé dir-ho, no sempre.

Ara bé, quan es contraposen ambdues teories, i com potser estarà pensant el lector, s'observa que la teoria del contacte i la teoria de l'amenaça del grup no tan sols parteixen d'una idea teòrica diferent, sinó que sovint els resultats empírics difereixen. Per exemple, en un estudi recent, Hill, Hopkins i Huber (2019) mostraven que l'increment de la població hispana en l'àmbit local o d'altres grups d'immigrants no tenia una relació estadísticament significativa amb el vot al candidat republicà Donald Trump, conclusió que contradeia una part dels estudis sobre l'amenaça de grup citats anteriorment. De fet, ambdós postulats teòrics generen el que es coneix com la paradoxa de l'espai. Quan dos grups humans s'acosten, es poden generar prejudicis negatius envers l'altre (teoria de l'amenaça de grup), però sense el contacte no es donarien les condicions perquè els estereotips negatius disminuïssin (teoria del contacte). Dit al revés, la proximitat permet crear espais comuns per conèixer l'altre i “posar-se a la pell de l'altre” (teoria del contacte), però fer-ho pot provocar un augment de la categorització i de les dinàmiques de la identitat social (teoria de l'amenaça de grup). Si apropem els grups geogràficament, en podem facilitar l'acostament, però també incrementar l'espai psicològic entre ells.

La paradoxa de l'espai ens ha portat a una cruïlla d'alt interès teòric i empíric: la proximitat espacial entre grups humans diferents és bona o és dolenta? Més enllà d'una idea normativa, què ens diuen els estudis? Genera harmonia i cohesió social o, al contrari, genera tensió? És una paradoxa que als darrers anys ha ressorgit en el debat acadèmic, però que alguns estudiosos ja havien detectat feia dècades. En un estudi clàssic sobre el sud dels Estats Units en la dècada dels anys trenta del segle passat, Key (1949) ja s'observava que els votants blancs tenien una motivació més elevada per participar a les eleccions quan es trobaven a prop d'afroamericans. I també va observar que el racisme era més elevat precisament en aquelles plantacions de cotó on hi havia més persones de raça negra. En

un llibre recent, Enos (2017) va un pèl més enllà i argumenta (i demostra) que la relació entre la proximitat i les actituds negatives no és lineal: quan la proximitat a l'exogrup augmenta, les actituds negatives, els estereotips, també ho fan. Tanmateix, a mesura que el grup es fa més gran, aquesta "negativitat" es va diluint. Una altra forma de complicar més aquesta paradoxa és que la proximitat pot importar de formes diferents en funció, entre d'altres, del tipus de contacte, la freqüència, el contingut o les característiques dels interlocutors (Kros i Hewstone, 2020; Rodon i Franco-Guillén, 2014; Shook i Fazio, 2008).

A Belfast (Irlanda del Nord) o a Israel, la paradoxa de l'espai es veu potser millor que enlloc. Arran del conflicte entre comunitats, de l'"amença de grup", s'ha prioritzat una política pública per promoure el contacte, però també per separar-les, evitar o reduir-ne el contacte.⁴ Si visiteu Belfast, hi veureu barris mixtos, però també la *Peace Wall* (el "mur de la pau", en anglès), que no deixa de ser un eufemisme per no dir "muralla", que és el que és arquitectònicament: una gran tanca que separa algunes zones en què els protestants i els catòlics estan molt a prop. Separar les comunitats, si bé permet abordar el problema a curt termini, pot suposar una barrera (mai més ben dit) difícil de superar, atès que s'està evitant el possible contacte entre grups diferents. No posar-la, però, pot ser font de conflictes i partir del supòsit, potser fal·laç, que el contacte entre comunitats es produirà. No cal anar gaire lluny per veure les implicacions de la paradoxa de l'espai. A casa nostra, els gestors públics sovint han de decidir, per exemple, si construeixen habitatge social a prop d'alguns barris benestants o si reparteixen els nens i les nenes de la població immigrada en escoles diferents o no. Qualsevol decisor públic sap que totes aquestes decisions comporten avantatges i problemes. Directament i indirectament, la paradoxa de l'espai fa que sovint no hi hagi una decisió clara.

4 Una política que, segons Balcells, Daniels, and Escribà-Folch (2016), no sembla funcionar del tot. Segons el seu estudi, la violència entre grups és precisament més elevada en aquells llocs més segregats.

1.5 PER QUÈ ENS AUTOSELECCIONEM ESPACIALMENT?

Abans d'entrar a fons en la qüestió de la segregació urbana, hi ha un darrer concepte que ens ajudarà a entendre les dinàmiques que s'estudien en aquest llibre: és l'autoselecció espacial. Fa anys, bona part dels estudis acadèmics i dels responsables de les polítiques públiques urbanes partien generalment del supòsit que la segregació espacial es derivava sobretot d'unes polítiques que la imposaven de forma exògena. Aquests estudis feien referència sobretot al món anglosaxó, concretament a l'americà, centrant-se en les polítiques segregadores racials impulsades per Jim Crow al sud dels Estats Units (Massey, 1990). En un famós estudi, l'economista Thomas Schelling va mostrar com, fins i tot sense aquestes polítiques, sempre que hi ha una certa preferència a prioritzar les característiques de l'endogrup la segregació es produeix igualment (Schelling, 1969, 1971). En el seu famós exemple del tauler d'escacs, Schelling feia èmfasi en un problema fonamental: fins i tot si assumim que bona part de la gent és tolerant envers els altres, la diversitat probablement conduirà a la segregació. Com diferents estudis posteriors han demostrat, i en línia amb la teoria de la identitat social ja explicada, els éssers humans tendim a interaccionar amb gent que s'assembla a nosaltres, sobretot en alguna de les categories que en aquell moment i context es consideren rellevants. Les persones tendeixen a buscar-se una parella de la mateixa raça (Fisman, Iyengar, Kamenica i Simonson, 2008), d'un nivell educatiu semblant (Fisman, Iyengar, Kamenica i Simonson, 2006) i, fins i tot, de la mateixa ideologia (Anderson, Goel, Huber, Malhotra i Watts, 2014). Les polítiques públiques, lògicament, poden frenar aquest procés, però hi ha el dubte fonamental (fins i tot filosòfic) de si el poden aturar, atès que l'autoselecció deriva precisament de molts factors que ens fan humans.

En aquest sentit, un dels processos que ens interessa aquí és el de l'autoselecció residencial, tant en sentit positiu com negatiu (Griffin, 2014). Així, a l'hora de decidir el lloc on viure, les persones tenen una certa probabilitat positiva de triar llocs amb unes característiques semblants a les seves, és a dir, als seus ingressos, al seu nivell educatiu, al seu nivell cultural i, fins i tot, a la seva ideologia. Des del punt de vista negatiu (de selecció negativa), també és probable que, si l'entorn canvia de forma

destacada, per exemple perquè el nivell adquisitiu puja arran d'un procés de gentrificació (Wachsmuth i Weisler, 2018), s'expulsarà de la zona totes les persones que no s'hagin adaptat o canviat en la línia en què ho ha fet l'entorn. L'autoselecció és present arreu: quan triem on viure mentre estudiem a la universitat, el lloc on ens relacionem amb el grup d'amics o l'escola on volem portar les nostres criatures. Un dels grans dubtes teòrics és, precisament, com es pot articular aquesta segregació espacial en un món en què els individus tenen llibertat de tria (com a mínim, en el sentit de llibertat negativa d'Isaiah Berlin).

L'autoselecció espacial s'ha estudiat en nombrosos estudis, sobretot arran de l'augment de la polarització en les preferències polítiques i del (possible) fet que l'autoselecció ajudi a incrementar-la. Així doncs, si l'autoselecció es produeix en funció de la ideologia de les persones, és a dir, de si volen viure al costat d'altres persones que pensen o voten com elles, les comunitats cada vegada seran més homogènies ideològicament i això pot acabar comportant un augment de la polarització. Vegem-ne dos exemples. Si els republicans només volen viure a la vora d'altres republicans (i els demòcrates, a la vora d'altres demòcrates), la capacitat d'arribar a acords entre blocs ideològics en pot quedar afectada. Si la gent de dretes acaba vivint al "camp" i la d'esquerres, a la "ciutat", pot ressorgir una clivella rural-urbana en versió moderna (Cattaneo, Nelson i McMenomy, 2021; Lipset i Rokkan, 1967; Lyons i Utych, 2021) i reestructurar de forma important la competició política. Fins ara, però, els pocs estudis empírics que existeixen sobre autoselecció ideològica no són concloents. Un primer grup d'estudis ens indica que l'autoselecció per qüestions ideològiques polítiques és baixa (Mummolo i Nall, 2017) i que, quan hi ha autoselecció espacial, aquesta es produeix per altres criteris, com els ingressos o el nivell educatiu (Martin i Webster, 2020). En canvi, estudis recents ho desmenteixen. Singularment, Brown i Enos (2021), després d'estudiar 180 milions d'individus als Estats Units, mostren l'existència d'una segregació important per motius ideològics, que va més enllà de la segregació racial o ètnica.

1.6 LA SEGREGACIÓ I LA SEGREGACIÓ URBANA

Quan parlem de segregació, ens referim a la separació de grups humans en l'espai sobre la base d'una categoria concreta. En la mesura que els grups humans no es reparteixen aleatòriament per l'espai, sempre podem observar algun grau de segregació o separació. La qüestió normativa, però, és fins a quin punt la separació dels grups és desitjable o justa, tant per les causes que la genera (desigualtats econòmiques, socials...) com per les seves conseqüències (polarització, benestar individual i grupal...). Per exemple, probablement l'única manera d'evitar la segregació és forçar els individus a viure i interaccionar d'una forma més o menys aleatòria, és a dir, forçant-los a estar exposats a la diferència, una política que probablement no seria normativament desitjable i que, des del punt de vista empíric, provocaria conseqüències negatives en molts àmbits. Així mateix, com molts estudis en economia i ciència política han demostrat en l'àmbit de la segregació econòmica i de la desigualtat, tots nosaltres partim de concepcions diferents del que és just o injust (Cavallé i Trump, 2015; Rodon i Sanjaume-Calvet, 2020). Així, les qüestions de justícia redistributiva entren de ple en la planificació urbanística (Harvey, 2010). Això no vol dir, lògicament, que les polítiques públiques de planificació urbanística no puguin intervenir i crear condicions urbanes que afavoreixin la mixticitat (o, per contra, la limitin) però, en el sistema capitalista de mercat lliure actual, encara que regulat, tenen un límit.

L'abundant literatura relacionada amb la segregació discrepa en molts aspectes, però sembla coincidir en un punt: la segregació urbana és un fenomen multidimensional. L'any 1988, Massey i Denton (1988) van assenyalar que la segregació tenia cinc dimensions: 1) l'equitabilitat o igualtat (*eveness*) es refereix a la infrarepresentació o la sobrerepresentació d'un grup de població específic, en unes unitats espacials determinades; 2) l'exposició (*exposure*) té a veure amb el contacte potencial entre els diferents grups considerats; 3) l'agrupació (*clustering*) fa referència al grau en què els membres d'un grup determinat resideixen desproporcionadament en una àrea; 4) la centralització (*centralization*) és la relació entre la ubicació d'un grup o més d'un i el centre de l'àrea urbana, i 5) la concentració (*concentration*) indica l'espai relatiu que ocupen els grups.

Són categories que, si bé s'utilitzen àmpliament, són també discutides (Vaughan i Arbaci, 2011).

Els estudis clàssics sobre segregació urbana se centraven, bàsicament, en el preu del sòl i de l'habitatge. Paradigmàticament, la tesi doctoral de Maragall (1979) ja abordava la relació entre els preus del sòl a Barcelona i el seu efecte en la ubicació dels diferents grups a la ciutat. Als darrers anys, alguns estudis empírics han renovat l'interès per entendre els factors que incrementen o redueixen la segregació. La majoria d'ells són estudis fets en el context dels Estats Units i han ressaltat factors com la construcció de carreteres (Nall, 2018), la regulació del sòl i de l'habitatge (Trounstine, 2018, 2020) i, sobretot, la segregació derivada de qüestions racials (Rothwell i Massey, 2009; Simpson, 2004). Tanmateix, bona part dels estudis existents s'han centrat a entendre com afecta la segregació a la polarització ideològica o les polítiques públiques que se'n deriven (Massey, Rothwell i Domina, 2009). Per exemple, en un estudi centrat en les principals conurbacions urbanes dels Estats Units, Trounstine (2016) conclou que els municipis segregats estan més polaritzats ideològicament i gasten menys diners en béns públics. I, a través d'un estudi experimental, Sands (2017) mostra que estar exposat ("en contacte") amb la desigualtat social incideix negativament en el suport que les persones donen a les polítiques redistributives. Més en general, en un estudi qualitatiu, Frost, Catney i Vaughn (2021) mostren que les persones residents en espais segregats a Liverpool (Regne Unit) han acabat formant una mena de subidentitat en què l'espai (el "nostre entorn") ha esdevingut un element essencial.

Fins fa pocs anys, l'interès per l'impacte de la segregació en diferents temes polítics (vot, polarització, ideologia...) es focalitzava, sobretot, en la qüestió de la famosa (i molt sovint errònia) divisió entre el món rural i urbà (Cinar, 2016; Scala i Johnson, 2017). Més recentment, part dels esforços també s'han centrat en la segregació als entorns urbans. Aquest interès renovat s'explica, en part, per les conseqüències que les crisis econòmiques o l'arribada de la població immigrada, o totes dues, han tingut en els entorns urbans o, indirectament, en el sector públic. Un dels casos més mencionats és el dels Estats Units, on la segregació urbana ha crescut de forma notable, independentment de l'indicador que s'utilitzi. Els centres urbans (els *downtowns*) s'han anat buidant de classe mitjana i omplint

de minories no blanques. Per contra, la població blanca ha anat ocupant els espais suburbans, en un procés d'expansió urbana (*urban sprawl*) que, en alguns casos, sembla no tenir límit. En aquests nous espais, el sector públic s'ha hagut d'adaptar a les necessitats (i preferències) dels nou residents, sovint menys proclius a acceptar el finançament de determinats serveis públics, com el transport públic. Així, en el cas americà, la segregació ha augmentat, d'alguna manera, a mesura que s'ocupaven nous espais.

A casa nostra, encara no hem arribat als nivells americans, però això no significa que la segregació no existeixi o no hagi augmentat. Segons un informe de la Fundació Jaume Bofill de fa uns quants anys (Benito i González, 2007), la segregació escolar, probablement molt lligada a la segregació urbana, ha anat augmentant i no s'observa una tendència que la reverteixi. Segons Nel·lo i Blanco (2015), als darrers anys la segregació a la regió metropolitana de Barcelona ha crescut, cosa que ha comportat un increment de les desigualtats de renda o dels riscos de degradació dels serveis públics, o l'augment dels nivells de pobresa i d'infrahabitatge (vegeu també Nel·lo *et al.*, 2018). En una anàlisi recent del període 1947-2011, García-López, Nicolini i Roig (2020) conclouen que l'augment de la segregació a la ciutat de Barcelona es deu sobretot a qüestions d'ingressos i no ètniques o de raça, i està associada fonamentalment al procés d'autoselecció de les persones amb un nivell educatiu alt (vegeu també Porta *et al.*, 2012). De fet, aquest és un procés semblant als que observem en altres latituds, com a Nova York, Londres o Tòquio. Segons un estudi recent de van Ham, Uesugi, Tammaru, Manley i Janssen (2020), els individus amb ingressos elevats s'estan concentrant als centres de les ciutats, mentre que persones amb salaris i professions de baixa remuneració ho fan a la perifèria. Així, s'està potser entrant en una nova etapa en què la gentrificació dels barris històrics o centrals i la suburbanització de la pobresa està reduint la segregació dins de les ciutats. Dit d'una altra manera: en alguns casos, sembla que la segregació s'ha reduït a dins de les ciutats, als darrers anys, però ha augmentat si es comparen municipis diferents. Algunes actuacions públiques, com les que s'han fet a Barcelona (Arbaci i Tapada-Berteli, 2012), podrien estar contribuint a aquesta lleugera millora de la segregació urbana entre el cor urbà i els municipis metropolitans (Arbaci i Rae, 2014; Jokio, 2019).

La preocupació per la segregació urbana i les seves conseqüències es trasllada sovint a les institucions, les quals malden per dissenyar unes polítiques públiques que en redueixin les externalitats negatives. Potser un dels plans més destacats a casa nostra va ser el que es va dissenyar en el marc de la Llei 2/2004, de 4 de juny, de millora de barris, àrees urbanes i viles, impulsada pel Govern català i aprovada pel Parlament de Catalunya el mateix any. Coneguda popularment com a “Llei de barris”, aquesta iniciativa pretenia portar a terme una sèrie d’accions urbanes per tal de millorar l’entorn urbà de moltes ciutats i pobles del nostre país, combatent així la segregació. Un dels objectius de la Llei de barris era fer front als efectes que la segregació té en la ciutat, millorant les condicions de vida als barris més vulnerables i les seves dotacions públiques (Nel-lo, Cruz i Blanco, 2021; Pagliuso, 2016). D’interès pel que aquí s’estudia, la Llei de barris també cercava millorar les condicions urbanístiques a fi de millorar-ne el capital social, és a dir, la sèrie d’actituds i comportaments cívics de la gent que hi habitava.

Als darrers anys, i encara més arran de la pandèmia, la necessitat de fer un urbanisme més “amable” no tan sols s’ha justificat per la necessitat de tenir uns entorns urbans més agradables per passejar i viure, sinó per intentar que s’hi quedin i s’hi sentin a gust tota mena de perfils. Un discurs que s’ha començat a popularitzar davant del temor que la gent comenci a marxar de les ciutats cap a entorns menys urbanitzats –i sembla que les primeres dades disponibles indiquen que aquest és un fenomen que està passant, tot i que encara és aviat per saber-ho del cert. Només el temps ens dirà si aquest “nou” urbanisme funciona o si la pandèmia posarà sobre la taula un altre tipus de segregació. Mentre als darrers anys alguns grups socials es segregaven dins de les ciutats, qui sap si el futur ens portarà un escenari en el qual la classe mitjana i mitjana-alta, en lloc d’anar a viure a determinats barris, decideix marxar de les grans ciutats i viure en entorns menys densos.

1.7 SEGREGACIÓ I CAPITAL SOCIAL

Arribats fins aquí, esperem haver convençut el lector de la importància de l'espai per a tots nosaltres. Més concretament, de la importància de la distribució dels grups humans en l'espai i de la interacció entre ells. Ara entrem de ple a analitzar un aspecte important que una part de la literatura empírica no ha tingut en compte i, si ho ha fet, només indirectament, però que és, de fet, l'objectiu últim d'aquest llibre: explicar l'efecte de la segregació en el capital social. Entenem aquí el concepte de capital social com el conjunt de valors, creences, actituds i comportaments que caracteritzen la col·laboració en comunitats entre els individus. És el que sovint també s'anomena *actituds o comportaments cívics*.

Com ja hem explicat, la segregació comporta la separació de grups i la seva progressiva homogeneïtzació interna. De mica en mica, es poden anar formant en l'espai algunes bombolles autoreferencials: gent que interacciona (fent amics, coneguts, parelles...) amb altra gent que s'hi assembla i que, directament o indirecta, evita les persones amb perfils diferents. Seguint la teoria del contacte, la no-exposició a realitats diferents pot fer augmentar el biaix de grup, la sensació que els valors, les actituds i el comportament del grup són els desitjables, els "normals". La fortalesa del biaix d'endogrup pot fer que les actituds es tradueixin també en un canvi de comportament i que els individus evitin conscientment la interacció amb l'exogrup –com passa, per desgràcia, en aquells entorns en què prolifera el racisme. El procés també es pot completar fent que els espais autoreferencials portin les persones a deixar d'interessar-se pel bé comú: Per què haurien de voler uns serveis públics per a aquell grup diferent, els valors, les actituds i el comportament del qual difereixen tant dels seus i, d'alguna manera, en són contraris?

En situacions de segregació, el capital social pot mutar. A diferència del que han popularitzat algunes idees, les comunitats humanes no és que tinguin o no capital social. Totes tenen capital social, però amb unes característiques diferents. La confiança en les institucions, el fet d'ajudar el veí quan ho passa malament... són exemples de capital social positiu. Però també podríem parlar de l'extorsió del dissident, de la permissivitat en la penalització física de l'altre o del respecte sense límits a la jerarquia, ele-

ments que es podrien classificar com a capital social negatiu. Dit d'una altra manera, el capital social és present tant a les comunitats que viuen en harmonia com als grups mafiosos. La clau, doncs, és identificar quina és la distribució del capital social a les nostres ciutats i la seva relació amb algunes creences, actituds i comportaments. Si considerem el capital social com a positiu o negatiu depèn en última instància de la nostra escala de valors.

La idea de partida que es planteja en aquest llibre, prenent la famosa terminologia de Putnam (Putnam, 2000; Putnam i Leonardi, 1993), és que la segregació pot tenir un efecte en el capital social, pel fet que la separació dels grups humans i la seva baixa interacció té impacte en l'afecte entre els grups, la confiança mútua, la diversitat a les xarxes socials (homofília i heterofília) i les normes afectives comunes. Seguint encara a Putnam, quan la interacció entre els grups humans es basa en el *bonding* –interacció dins d'un grup–, el capital social resultant és negatiu per a la vida en comunitat, mentre que la interacció basada en el *bridging* –interacció entre grups– comporta un capital social positiu. Com ja s'ha explicat, la confiança en les institucions, l'interès per la cosa pública o l'acceptació de la redistribució, per esmentar-ne només alguns elements, són qüestions amb una forta dimensió pública i que es poden ressentir (o reforçar) amb la segregació (o la seva inexistència). En línia amb el que alertava Putnam (2007), el capital social negatiu tendeix a reduir la solidaritat, l'altruisme i la cooperació social, fins i tot entre persones del mateix grup.⁵

Seguint amb el que s'ha explicat abans sobre la segregació, l'espai i el capital social, una de les tesis centrals d'aquest llibre és que la segregació, també als entorns urbans, pot tenir un impacte en el capital social de les persones que hi viuen. Com va simbolitzar Sennett (1987), la pèrdua de la plaça pública, de l'espai urbà on persones de diferents orígens, classes o creences poden interaccionar, pot portar el deteriorament de la preocupació pel bé comú. Bona part de l'urbanisme actual, de fet, parteix de la idea que les ciutats, els espais urbans, han de ser amables i promoure precisament la interacció entre grups diferents, ja que la segregació és un

5 No és l'objectiu d'aquest llibre entrar en la famosa distinció entre el capital social de Putnam i de Bordieu, l'última basada sobretot en la relació entre el capital cultural, econòmic i social i la classe social. Bordieu veia el capital social com un recurs de l'individu i no del col·lectiu (Bordieu, 1986; Siisaiainen, 2003).

fenomen negatiu que cal evitar o frenar per tal de mitigar-ne els efectes negatius (Jacobs, 1992; Mumford, 1970). Aquest llibre parteix d'aquesta idea i vol precisament provar-la empíricament.

Algú podria dir –amb raó o no: això ja ho veurem més endavant– que aquesta és una visió pessimista de la realitat, per comparació d'altres contextos –podria seguir l'argument–, atès que la segregació a casa nostra no és tan alta i, per tant, el seu impacte potencial sobre el capital social hauria de ser menor.

Certament, el nostre nivell de segregació, tot i que és creixent, segons els estudis comparatius, no ha arribat al dels Estats Units (Brown i Enos, 2021). Els nostres entorns urbans, per exemple, tot sovint presenten un entramat que facilita la interacció entre grups diferents (per raons de raça, edat, classe social, etc.). La fluïdesa de relacions entre determinats grups en els entorns educatius, esportius, culturals o professionals podria també estar aportant aquest *bridging*, tan necessari per a l'harmonia de les comunitats humanes. De fet, ja Putnam (2007) advertia que, en alguns contextos i en alguns moments, difícils d'identificar, l'emergència del capital social negatiu es revertia i els nous grups començaven a cooperar o a interaccionar progressivament, fins que sorgia un nou equilibri, més òptim per a tothom.

Si guanya –per dir-ho així– la versió optimista o la pessimista és, al cap i a la fi, una qüestió empírica. Els estudis que s'han fet fins ara, però, decanten generalment la balança cap a la visió més grisa. Bona part de les conclusions procedeixen dels estudis sobre immigració (Forrest, 1988),⁶ però a poc a poc es va acumulant evidència empírica sobre altres factors. Per exemple, recentment, en un estudi sobre la segregació i el comportament electoral a Catalunya, Nel-lo i Gomà (2018) conclouen que hi ha una relació negativa entre el nivell de segregació i la participació electoral, un mena d'indicador indirecte de la “preocupació” pública. També troben una relació curvilínia entre el nivell de segregació i el vot a determinats partits (concretament, el vot a partits de dretes és més elevat en nivells baixos i alts de segregació, però més reduït en valors mitjans). Aquesta

⁶ Per contra, en línia amb la versió més “optimista” del contacte, veure Van der Waal, De Koster, and Achterberg (2013).

relació amb la participació també s'ha detectat en altres ciutats, com ara Vilna (Burneika, Baranauskaitė i Ubarevičiene, 2017), o en algunes zones metropolitanes del Canadà (Walks, 2010).

1.8 SEGREGACIÓ I DIVERSITAT

Abans d'entrar en l'apartat metodològic, convé fer un breu comentari preliminar per esclarir alguns aspectes importants d'aquest llibre.

El primer aspecte que convé precisar és la distinció entre segregació i diversitat, que són dos conceptes diferents (White, 1986). La diversitat fa referència a la varietat –per exemple, es pot referir a la quantitat de grups ètnics diferents que es poden trobar passejant per un carrer. Per contra, la segregació espacial està relacionada amb la distribució d'una població en l'espai.⁷ El debat sobre el mesurament d'ambdós conceptes fa dècades que dura. Al llarg d'aquest llibre, es fan servir diferents indicadors quantitius. És important no confondre'ls. Un augment de la diversitat (per exemple, del nombre de persones immigrades d'orígens diferents) no implica necessàriament un augment de la segregació, i viceversa. Si els nouvinguts es reparteixen més o menys aleatòriament per la ciutat, la diversitat augmenta, però la segregació, no. Així mateix, si la diversitat o la segregació són altes o baixes, augmenten o decreixen, això depèn també de l'escala geogràfica que s'utilitzi, que en pot alterar les conclusions –i generar el que es coneix com el problema de les unitats espacials modificables (MAUP, per les seves sigles en anglès). La diversitat pot ser alta a la ciutat, però això no necessàriament implica que totes les seves unitats territorials –districtes, barris, seccions censals, etc.)– siguin igualment diverses. A les pàgines que segueixen es clarifica si els indicadors mesuren més aviat la diversitat o la segregació, però el lector farà bé de notar la diferència entre ambdós conceptes.

Així mateix, cal tenir en compte que la distinció entre diversitat i segregació és una qüestió de focus i de nivell. Quant al focus, una zona pot estar segregada, però, en ampliar el nivell geogràfic, la segregació pot

⁷ També podem parlar de segregació per categories, per exemple, fent referència al lloc que ocupen en una oficina els administratius i els responsables de l'empresa

disminuir. I, pel que fa al nivell, perquè depèn de nivells previs i també de la seva comparació amb altres unitats. Per exemple, imaginem una secció censal en la qual totes les persones han nascut a Catalunya. Es tractaria d'una secció censal homogènia i suposadament segregada –en el sentit que es produeix una concentració significativa d'un perfil determinat. Imaginem ara que, en aquesta secció censal, hi comencen a arribar persones nascudes en altres països. La secció censal es farà heterogènia, és a dir, mixta i diversa. En la mesura que la diversitat creix, podem arribar a la conclusió que la segregació disminueix. Ara bé, es pot tractar d'una conclusió prematura. L'arribada de gent nascuda fora de Catalunya pot ser més ràpida que en altres seccions censals i, per tant, la diversitat implica també una segregació en termes comparatius. Així mateix, imaginem ara que aquesta mateixa secció censal acaba tenint el 50% de població nascuda fora de Catalunya. La diversitat és màxima (si assumim aquest món binari), però també pot voler dir que aquesta secció censal estigui segregada, comparada amb la resta, tenint en compte que la població nascuda fora de Catalunya s'hi ha concentrat de forma especial (i espacial). El fet que, seguint amb l'exemple de la immigració, el percentatge de població immigrada voregi el 12% a l'època analitzada en aquest llibre encara fa més important tenir en compte aquestes dinàmiques, atès que la concentració espacial dels nouvinguts és especialment significativa quan tenen un pes relatiu inferior que els nadius.⁸

Finalment, convé també posar en relleu la necessitat de distingir conceptualment els instruments a partir dels quals es construeixen els diferents indicadors. Sovint per manca de dades; altres vegades, perquè s'ha considerat que l'indicador era el més oportú, però els indicadors de segregació als diferents capítols es basen en dades diferents, que conceptualment capturen processos diversos. Per exemple, l'anàlisi aplicada a la ciutat de Barcelona utilitza generalment dades basades en el lloc de naixement (segregació per origen). En canvi, en altres capítols, com en l'anàlisi de Catalunya del capítol 5, es fan servir dades de la renda per tal de calcular la segregació. Per tant, convé alertar el lector que, a vegades,

⁸ Dit d'una altra manera, i per seguir amb l'exemple, que una secció censal tingui el 50% de persones nascudes fora de Catalunya implica una segregació 'notable' atès que el 'pastís' de persones de fora a repartir per l'espai és menor.

les mesures, malgrat traduir-se amb un índex del mateix nom, no són conceptualment equivalents.

1.9 PUNT DE PARTIDA

Després d'aquest capítol teòric introductori, l'estructura del llibre és la següent. El capítol 2 se centra a explicar i desenvolupar la metodologia que s'ha aplicat a la resta dels capítols del llibre. El capítol 3 presenta els resultats de la primera part de l'anàlisi empírica, centrada en la ciutat de Barcelona. En aquest capítol, s'estudia la relació entre els diferents indicadors de diversitat i segregació, calculats a partir de dades sobre l'origen dels residents, i diverses mesures actitudinals de capital social i de comportament electoral. El capítol 4 continua explorant la relació entre la segregació i les actituds i els comportaments, i aborda també altres qüestions relacionades amb les característiques urbanes, com la densitat, els tipus de comerços o els valors cadastrals. El capítol 5 amplia el focus i analitza la relació entre el capital social i la segregació arreu de Catalunya. Finalment, el capítol 6 en fa la conclusió.

Per acabar, convé aportar una última peça d'informació al lector per tal d'ajudar-lo a navegar per les pàgines que venen a continuació. Aquest no és, sens dubte, el primer treball que analitza la segregació al nostre país. Tal com es referència al llarg dels capítols següents, són moltes les persones que hi han dedicat interessos i esforços. Per tal de situar un punt de partida, convé ressaltar algunes de les conclusions que s'han assolit fins ara. Fent-ho així, també es resoldrà un dels punts febles temporals d'aquest treball: el fet que estudia una època recent, de manera que potser no copsa increments en el grau de segregació o determinades dinàmiques que es podrien haver produït abans. Més singularment, convé destacar el projecte "Barris i crisi", coordinat per Ismael Blanco (Departament de Ciència Política de l'IGOP-UAB), Quim Brugué (Departament de Ciència Política de l'IGOP-UAB), Oriol Nel·lo (Departament de Geografia de la UAB) i Eduard Jiménez (Innovación y Consultoría en Políticas Públicas) i que va comptar amb un ampli grup de recerca. Convé destacar algunes de les conclusions a les quals va arribar aquest projecte en les seves publicacions (Blanco i Nel·lo, 2018; Nel·lo, 2021).

En primer lloc, quan es compara la segregació amb la d'altres països, els nivells són relativament baixos. Per exemple, hi ha països amb un nivell de desigualtat econòmica més baixa, com França, però amb uns nivells de segregació més alts.

En segon lloc, la segregació espacial urbana és un fenomen que els autors de "Barris i crisi" ja van detectar abans de la crisi econòmica i financera del 2008. Per tant, la crisi no va fer emergir la segregació, sinó que aquesta ja existia. En aquest sentit, els resultats que es mostren al llarg del llibre no parlen de l'origen de la segregació espacial, sinó de l'efecte d'aquesta segregació partint ja de determinats nivells preexistents. Per tant, els efectes que es trobin molt probablement estaran infraestimats, atès que els efectes de la segregació ja poden haver-se manifestat durant un període de temps. Dit d'una altra manera: el fet que no estudiem l'efecte de la segregació des del seu inici va en contra de la hipòtesi alternativa (existeix una relació), és a dir, augmenta la probabilitat d'acceptar la hipòtesi nul·la (no hi ha relació).

En tercer lloc, els informes van detectar que la segregació urbana tendeix a augmentar entre les persones o els grups amb més recursos econòmics. Com bé ressalten els autors, això ens recorda que la interpretació de la segregació com un fenomen exclusivament de les persones amb menys recursos és només una mirada parcial a la realitat i que la cua per dalt de la distribució d'ingressos també pot generar dinàmiques segregadores importants (és el que sovint s'ha anomenat la secessió dels rics).

En quart lloc, la segregació urbana durant el període analitzat (l'època de la crisi econòmica) ha augmentat arreu de Catalunya. Quan es miren les diferents dimensions d'aquest augment, la segregació sembla que ha crescut sobretot en termes de població estrangera i de desocupació. En canvi, variables com el preu de l'habitatge o la seva mida han mantingut valors més estables pel que fa a la seva importància.

Finalment, el projecte revela la naturalesa metropolitana de la segregació urbana. Així, d'acord amb la importància de tenir en compte diferents enfocaments, com ja hem comentat abans, els nivells de segregació són més elevats quan es comparen municipis metropolitans (comparació intermunicipal) que quan es comparen zones del mateix municipi (comparació intramunicipal).

2. Metodologia

La segregació és un concepte multidimensional. Aquesta és una de les conclusions principals a les quals ha arribat la literatura sobre la qüestió. Aquesta multidimensionalitat ha provocat, en part, que la recerca abundant sobre segregació que s'ha realitzat en les últimes dècades generés múltiples debats teòrics sobre les causes i les conseqüències de la segregació i sobre la millor manera de mesurar-la empíricament. Com a mínim en una primera fase, es va imposar un cert consens (fràgil) en utilitzar l'anomenat *índex de dissimilitud* de Duncan (Duncan i Duncan, 1955) com el millor indicador de segregació. El consens, però, va ser més de naturalesa pràctica que basat en fonaments teòrics i empírics. Als darrers anys, i arran de l'augment computacional en el processament de dades espacials, el debat metodològic ha estat especialment intens. La discussió sobre quin és el millor indicador quantitatiu de la segregació parteix d'un debat fonamental: la discrepància sobre som s'ha de conceptualitzar la segregació (Massey i Denton, 1988) i sobre els principis que convé fer servir per mesurar-la (James i Taeuber, 1985). Més enllà del debat entre diversitat i segregació que ja hem exposat, el repte ha consistit a precisar el que volem dir quan parlem de segregació.

En una segona fase, més recent, el debat es va reprendre, atès el gran nombre de problemes identificats amb els índexs de segregació tradicionals (encapsulats sovint sota la categoria “no espacials”). En primer lloc, els índexs tradicionals acostumaven a tractar un sistema urbà com si estigués compost d'unitats discretes, cadascuna de les quals era considerada aïllada de les seves veïnes, com si fos una illa. En segon lloc, aquests índexs solien aportar un valor de la segregació global d'una unitat territorial concreta, sense considerar el grau de variació en la segregació interna (“com de segregada està una unitat respecte del total”) o el grau d'influència multinivell (“quina contribució aporta una unitat territorial concreta en el valor global de segregació, a diferents nivells”). Finalment, es tenia poc en compte que fins i tot l'espai que les persones ocupen en una unitat territorial concreta no és aleatori, cosa que acaba afectant l'índex global

de segregació (O'Sullivan i Wong, 2007; White, 1983).

En la que és probablement la classificació que ha tingut més èxit, Massey i Denton (1988) van considerar que la segregació té, en realitat, cinc dimensions: la igualtat o equitabilitat (*evenness*), la concentració o localització (*concentration*), l'exposició o aïllament (*exposure*), l'agrupament (*clustering*) i la centralització (*centralization*). En aquest llibre, es parteix d'aquesta classificació. Ara bé, convé dir que alguns autors consideren que les diferents dimensions sovint se solapen o que els índexs s'han d'adaptar en funció del tipus de segregació (econòmica, ètnica...) que vulguem mesurar (Reardon i O'Sullivan, 2004). En aquesta mateixa línia, alguns investigadors consideren també que les mesures de la desigualtat econòmica també capturen algunes dimensions de segregació (i hi estan correlacionades). Atès que l'objectiu d'aquest llibre no és entrar en un debat metodològic, es parteix de la classificació anterior, tot especificant en cada moment quin és l'objectiu i la interpretació de cada indicador que s'utilitza.

Finalment, és interessant destacar novament aquí el debat ja esmentat sobre el tipus de segregació que convé mesurar. Bona part de la literatura, molt probablement influïda pels primers estudis fets en el context americà, s'ha centrat en la segregació espacial per motius de raça o d'ètnia. La segregació basada en altres factors –per exemple, l'econòmic– ha rebut menys atenció i, per tant, el coneixement acumulat que en tenim és més escàs. A casa nostra, afortunadament, els estudis que s'han fet han intentat resoldre-ho (Blanco i Nel-lo, 2018; Nel-lo i Blanco, 2015). Amb tot, el debat sobre en base a què hem de mesurar la segregació representa un repte intel·lectual de primer ordre. Generalment es considera, no sense controvèrsia, que en general hi ha dues aproximacions possibles: d'una banda, la manera més comuna seria l'enfocament deductiu. L'investigador decideix a priori el tipus de segregació que vol mesurar (de raça, econòmica, etc.) i en fa el mesurament corresponent. D'altra banda, trobem els processos més aviat inductius, consistents a intentar que siguin les dades que mesuren diferents dimensions les que ens diguin quin tipus de segregació és la més rellevant capturar.

El debat sobre quin ha de ser el millor mètode per mesurar la segregació escapa a la finalitat d'aquest llibre. Tanmateix, i tenint en compte

la multidimensionalitat del concepte, és oportú considerar la segregació en algunes de les seves dimensions, com a mínim. D'aquesta manera, encara que de forma limitada, es pot examinar si alguns resultats varien en funció de l'indicador de segregació que s'estigui considerant (i, per tant, del "tipus" de segregació que s'analitza). Així, si els resultats obtinguts són estables un cop aplicats diferents mètodes, la credibilitat de les conclusions se'n veurà reforçada. O, dit d'una altra manera, si només s'utilitzés un indicador, no quedaria clar si els resultats són robustos o simplement fruit de l'indicador utilitzat –que es podria considerar com un fals positiu. Per tant, s'ha optat per treballar amb diferents indicadors de segregació, els quals, tot i no ser comprensius i, consegüentment, tenir avantatges i inconvenients, donen una bona imatge general del fenomen de la segregació, la desigualtat, la diversitat i de la seva relació amb els diferents indicadors del capital social.

Tot seguit, es descriuen els índexs que s'han utilitzat a la resta de capítols del llibre. A banda de la seva operacionalització, es donen també detalls sobre el fenomen que intenten capturar. És important precisar que totes les anàlisis incloses en aquest llibre no utilitzen tots els indicadors. D'una banda, en alguns casos, davant la impossibilitat d'identificar quantes persones pertanyen a un grup determinat i a una unitat territorial determinada (per exemple, una secció censal), hi ha indicadors que no es poden calcular o, en cas de fer-se, s'assumeixen uns supòsits teòrics i estadístics que poden resultar problemàtics. Quan és el cas, el text intenta guiar al lector sobre els avantatges i els inconvenients d'haver realitzat determinades agrupacions. D'altra banda, l'ús de diferents indicadors no modifica la majoria dels resultats –quan és el cas, el llibre ho explicita. Per tant, i per tal d'alleugerir el text de tecnicismes, s'ha optat per simplificar-ne l'anàlisi empírica i centrar-se en l'explicació substantiva. Finalment, convé també advertir de nou el lector que les anàlisis de Barcelona (capítols 3 i 4) i de Catalunya (capítol 5), per raons estrictament de disponibilitat de dades, utilitzen fonts diferents. Mentre que la primera anàlisi es concentra sobretot en la diversitat i la segregació per raó d'origen, l'anàlisi global catalana també inclou la dimensió d'ingressos.

2.1 INDICADORS DE SEGREGACIÓ

DESIGUALTAT ECONÒMICA

Tot i que tradicionalment es considera la desigualtat econòmica una dimensió que va més enllà de la segregació espacial, als darrers anys s'ha incorporat al repertori d'indicadors per capturar-la, sobretot arran de l'alta correlació que s'ha observat entre la desigualtat econòmica i la segregació espacial per motius econòmics (Reardon i Bischoff, 2011; Roy, Lees, Pfeffer i Sloot, 2018; Sethi i Somanathan, 2004; van Ham, Tammaru, Ubarevičiene i Janssen, 2021). Dit d'una altra manera, tot i que en unitats territorials molt petites no es pot identificar generalment el nombre de persones que pertanyen a cada grup socioeconòmic concret (per exemple, el nombre de “rics” i “pobres” que viuen en una secció censal) i, per tant, en no fer-ho es cau en el risc d'incórrer en una fal·làcia ecològica, la concentració de grups socioeconòmics semblants molt propers entre ells fa que aquest risc disminueixi i, per tant, que es puguin acabar utilitzant indicadors de desigualtat econòmica com a indicadors de segregació espacial econòmica. Per exemple, s'ha demostrat que, a la ciutat de Barcelona, aquest procés de concentració espacial, sobretot empesa pels treballadors qualificats, cada cop és més potent (Garcia-Lopez *et al.*, 2020). Certament, convé advertir que ambdós conceptes no són el mateix i alguns estudis empírics així ho han validat. Per exemple, en un treball recent de Porcel i Alonso (2021), s'explica com un augment de la desigualtat no sempre es tradueix, a curt termini, en un augment de la segregació residencial socioeconòmica (l'indicador considerat pels autors). El motiu d'aquesta relació no lineal és el que es coneix com a “model paradoxal de la segregació residencial”. La idea de fons és que els processos de reestructuració socio-residencial són més lents que les alteracions produïdes en l'estructura social. Així, quan augmenta la desigualtat social, la segregació podria fins i tot disminuir si, per exemple, nous grups espacials entren en un estadi de pobresa. La segregació residencial socioeconòmica no es produiria fins a mitjà termini, quan les persones haguessin adaptat el seu lloc de vida a les seves noves condicions socioeconòmiques (Arbaci, 2019; Tammaru, Aunap, van Ham *et al.*, 2017). Finalment, convé fer una altra

precisió: mentre la desigualtat en aquest llibre es refereix essencialment a la desigualtat d'ingressos, la segregació es calcula en funció de l'origen de les persones i dels ingressos. Per tant, convé ser cautelós a l'hora de diferenciar totes aquestes dimensions, les quals s'aniran explicitant al llarg del text.

En aquest llibre, s'utilitzen tres indicadors de desigualtat econòmica.

El primer indicador és la divisió de les diferents unitats territorials (seccions censals o municipis) en decils. Aquest indicador consisteix, primer, a ordenar les seccions censals en funció de si són més riques o pobres i, després, a dividir les dades de la renda disponible per llar en deu parts iguals. Cada decil, per tant, representa el 10% de la distribució. Els grups estan ordenats del que té menys renda al que en té més. Per construir els decils, s'ha utilitzat la renda neta mitjana per llar. Això permetrà fixar-se en el comportament de les cues de la distribució, un exercici similar al que van fer Blanco i Nel·lo (2018).

El segon indicador és l'índex de Gini, àmpliament utilitzat en molts àmbits de l'economia i de la ciència política. Aquest índex, construït a partir de l'anomenada *corba de Lorenz*, mesura la distribució de la renda en una població concreta. La seva formulació és la següent:

$$G = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \left[\frac{t_i t_j |p_i - p_j|}{2T^2 P(1 - P)} \right] \quad (1)$$

t_i equival a la població total de la unitat espacial i , t_j és la població total de la unitat espacial j , p_i és la proporció del grup en la unitat espacial i , p_j és la proporció del grup en la unitat espacial j , P és la proporció del grup en el global (municipi), T és la població total de la ciutat i n és el nombre d'unitats espacials. Des del punt de vista teòric, l'índex oscil·la entre 0 i 100. Com més alt és el valor, més desigualment repartida és la renda de la unitat que s'està considerant. Els valors baixos en l'índex de Gini impliquen que la renda està igualment distribuïda en l'espai (un valor de 0 significaria que totes les unitats territorials tenen, de mitjana, la mateixa renda).

El tercer indicador es construeix sobre la base de la coneguda ràtio P80/P20 entre els ingressos mitjans del 80% amb les rendes més altes i el 20% amb les més baixes. Seguint amb la filosofia anterior, aquest indicador busca focalitzar una mica més l'interès en les cues de la distribució i veure el diferencial en actituds i comportaments entre els “més pobres” i els “més rics”. Com més alt és el valor de la ràtio, més desigual és la unitat territorial concreta. Per contra, com més baix, més igualtat hi ha.

Les dades per construir aquests indicadors provenen de l'Atles de distribució de la renda de les llars de l'Institut Nacional d'Estadística (INE).

IGUALTAT O EQUITABILITAT

Per tal de capturar la dimensió d'*evenness* de la segregació, s'han utilitzat diferents indicadors. En aquest cas, i atesa la impossibilitat de saber la composició dels grups per renda de cadascuna de les seccions censals, en les anàlisis en què s'utilitza aquesta unitat territorial s'han utilitzat dades que identifiquen el lloc de naixement de les persones. Concretament, s'han creat dos grups: el dels nascuts a Catalunya o a l'Estat espanyol i la resta. És bo indicar que, si desagrupéssim el lloc de naixement en més categories, o bé si utilitzéssim la nacionalitat com a variable alternativa, els resultats serien molt semblants. Per tant, només s'ha optat per mostrar els resultats en funció del lloc de naixement. Els índexs que s'han emprat són els següents:

El primer índex utilitzat és l'índex de dissimilaritat, un dels instruments més utilitzats per mesurar la segregació (Duncan i Duncan, 1955; Engstrom *et al.*, 1997). Concretament, l'aplicació que se'n fa aquí és la següent:

$$ID = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \left| \frac{x_i}{X} - \frac{y_i}{Y} \right| \quad (2)$$

Per tal d'aconseguir un índex local, no es tenen en compte els primers components $\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n$ ($n = 1$ equival al nombre d'unitats espacials del municipi). Sobre la resta de components, x_i és la població del grup X en la unitat espacial i , X és la població del grup X en el conjunt de la ciutat, y_i és la població del grup Y en la unitat espacial i i Y és la població del grup Y

en el conjunt de *la* ciutat. Els valors elevats d'aquest indicador signifiquen que la unitat espacial es troba més fragmentada que la mitjana, és a dir, que és més “diversa” o que els nivells de mixticitat són més alts. En canvi, els valors baixos signifiquen que la unitat espacial és més homogènia –la mixticitat hi és menor.

El segon i tercer indicadors capturen la idea de dissimilaritat multinivell. Tal com ha desenvolupat recentment Harris (2017), un dels problemes dels indicadors tradicionals de segregació espacial és que presten poca atenció al fet que la segregació pot variar en funció del punt de comparació que s'utilitzi. Així, per exemple, la segregació d'una unitat pot ser alta quan es compara amb altres unitats semblants (per exemple, una escola amb una altra escola), però pot ser baixa quan el punt de comparació és una altra unitat superior (per exemple, la mateixa escola amb la comarca). El mètode desenvolupat per Harris (2017) calcula l'índex de dissimilaritat a través d'una regressió, la qual cosa permet calcular la variació espacial de l'índex a partir dels valors esperats i la distribució de residus, i l'efecte de l'escala.⁹ Dels diferents paràmetres extrets de l'índex multinivell de dissimilaritat (MLID, en les seves sigles en anglès), se n'utilitzen dos: l'“impacte” i l'“excés”. L'impacte mesura l'efecte que té la segregació d'una unitat territorial concreta en la segregació global. L'excés, o el diferencial de grups, mesura la diferència mitjana entre dos grups determinats en una unitat territorial concreta, ponderada per la desviació estàndard dels errors estàndards extrets dels residus de la regressió utilitzada en el model per calcular la segregació. Així, mentre l'indicador d'impacte mesura l'impacte que la segregació d'una unitat concreta té en la segregació global, el diferencial ens diu si un dels grups en una unitat territorial concreta és més predominant que l'altre grup, *tenint en compte* la variació en els diferencials dels diferents nivells. Respecte al diferencial, un dels punts importants des del punt de vista empíric és que, com a regla genèricament acceptada, quan l'índex és superior a dos, es considera que el diferencial és significativament alt. Aquest paràmetre permetrà identificar quins són els llocs *especialment* segregats.

9 De retruc, s'evita el problema del “tauler d'escacs”, una de les limitacions dels índexs tradicionals de segregació. Per saber-ne més, veure Harris (2017) o Harris and Johnston (2018).

Amb tot, un dels altres avantatges de l'ús d'aquest indicador de segregació és que és dels pocs que estan precisament dissenyats per capturar la segregació a escala *local* i no *global*.

CONCENTRACIÓ

Des d'un punt de vista teòric, la concentració es refereix a l'espai físic que ocupa un grup determinat respecte un altre o altres grups. Si un grup ocupa una proporció petita de territori, es pot concloure que aquest grup determinat està concentrat, aglomerat, la qual cosa pot portar a afirmar, en general, que existeixen alguns nivells de segregació. Hi ha diverses possibilitats o indicadors per plasmar numèricament la concentració. En aquest llibre, s'utilitza l'anomenat *quocient de localització* (QL), que posa en relació la proporció d'un grup poblacional concret amb la de tot el grup en general. L'operacionalització concreta és la següent:

$$QL = \frac{\frac{X_i}{T_i}}{\frac{X}{T}} \quad (3)$$

on x_i és la població del grup x en la unitat espacial i , X és la població del grup X al municipi, T_i és la població total de la unitat i i T és la població total del municipi. Si QL és superior a 1, significa que en aquella unitat territorial concreta un grup determinat està sobrerrepresentat respecte la *mitjana global*. Si és inferior a 1, vol dir que en aquella zona el grup està infrarepresentat.

EXPOSICIÓ

La dimensió d'aïllament o exposició fa referència a la possibilitat d'interacció entre membres de diferents grups o d'un mateix grup en una unitat territorial concreta. Mesura la probabilitat que un membre d'un grup determinat "interaccioni" amb un membre del seu mateix grup o d'un altre grup. Indirectament, doncs, mesura com n'és, de mixta o de diversa, una unitat territorial concreta. Evidentment, és una mesura indirecta, atès que no es té cap informació sobre si la interacció s'ha produït realment de

forma individual, sinó només sobre la possibilitat que aquesta interacció es pugui arribar a produir. Dit d'una altra manera: aquest índex també assumeix que els grups, en una subunitat concreta, estan distribuïts aleatòriament dins una unitat territorial concreta. Tot i que, a nivell d'una unitat territorial petita com la secció censal, aquest és un supòsit menys estricte, la manca d'aleatorietat en les interaccions humanes *dins i entre* seccions censals distorsiona, sens dubte, la filosofia última de l'indicador.

L'indicador d'exposició que s'ha utilitzat aquí és l'anomenat *índex d'exposició o aïllament local (LEx/Is*, en les seves sigles en anglès), desenvolupat per Bemanian i Beyer (2017). Formalment, l'índex s'ha calculat de la forma següent:

$$E_{m,n} = \text{logit}(P_{m,n}(i)) - \text{logit}(P_m x P_n) \quad (4)$$

on P_m és la proporció del grup m i n a tot el territori concret. Quan aquest indicador té un valor 0, indica que la probabilitat estimada de la interacció entre dues persones d'uns grups en una unitat espacial concreta equival a la probabilitat esperada que hi hauria si la composició de la unitat espacial global fos totalment mixta. Valors superiors a zero indiquen que la interacció entre grups humans és més probable que es produeixi en la subunitat territorial que en la població en general. És a dir, que la mixticitat d'una zona territorial concreta pot permetre aquesta interacció. Valors inferiors a zero indiquen que la interacció entre diferents grups humans és més probable en la població general que en la subunitat espacial. O, dit d'una altra manera, la subunitat espacial té uns nivells de diversitat baixos.

AGRUPAMENT

L'agrupament espacial o *clustering* pretén mesurar la formació d'enclavaments concrets en una unitat territorial, tenint també en compte la contigüïtat o proximitat entre els diferents grups poblacionals considerats. A tal efecte, s'ha utilitzat el conegut *índex de Moran* (Moran, 1950), una mesura inclosa dins dels indicadors d'autocorrelació espacials. L'índex de

Moran constitueix un estadístic inferencial, la qual cosa implica que s'interpreta en el context o la contraposició d'una hipòtesi nul·la. Així, la hipòtesi nul·la ens indica que el que s'està analitzant està aleatòriament distribuït. La hipòtesi alternativa ens diu el contrari: una unitat espacial amb un grup poblacional concret és més probable que sigui pròxima a una unitat espacial amb un grup poblacional amb les mateixes característiques. D'alguna manera, identifica clústers territorials (basats en la informació d'origen o en la renda, el tipus d'informació utilitzada en aquest llibre).

L'índex de Moran permet crear un indicador de gran utilitat per a l'anàlisi que es planteja aquí, que divideix les unitats territorials de la manera següent: *a)* alt-alt: unitats territorials amb un valor elevat del grup poblacional concret, envoltades d'altres unitats territorials amb valors significativament elevats; *b)* alt-baix: unitats territorials amb un valor elevat del grup poblacional concret, envoltades d'unitats territorials amb valors significativament baixos; *c)* baix-alt: unitats territorials amb un valor baix del grup poblacional concret, envoltades d'unitats territorials amb valors significativament elevats; *d)* baix-baix: unitats territorials amb un valor baix del grup poblacional concret, envoltades d'unitats territorials amb valors significativament baixos; *e)* no significatiu: unitats territorials amb valors semblants d'un grup poblacional concret en relació amb el seu entorn (és a dir, manca d'una relació concreta o, el que és el mateix, l'existència d'una relació aleatòria). Addicionalment, en algunes de les anàlisis s'utilitza també l'indicador de Simpson (Simpson, 1949). Aquest indicador, considerat un indicador de *clustering*, però també d'exposició, mesura la probabilitat que individus seleccionats aleatòriament en una àrea concreta (i independentment de la seva ubicació) no pertanyin al mateix grup social. De nou, permetrà corroborar fins a quin punt es produeix l'agrupament.

Finalment, és bo destacar que tant l'índex de Moran com el de Simpson són índexs locals de segregació, és a dir, permeten saber la segregació en les subunitats (per exemple, les seccions censals) que formen part de la unitat més gran (la ciutat). Així mateix, mentre els altres índexs utilitzats aquí són no espacials, l'índex de Moran és considerat un índex espacial i, per tant, té en compte la ubicació dels grups en l'espai.

2.2 DADES

Les anàlisis realitzades en aquest llibre es basen en múltiples bases de dades, extretes de fonts diferents. Així mateix, s'utilitzen també arxius vectorials (“mapes”) i informació quantitativa de caràcter espacial. Tot seguit, s'expliquen les dades que s'han utilitzat i la seva font, i es fa una primera descripció de les seves característiques.

El capítol 3 utilitza dades a nivell agregat i individual. Les dades a nivell agregat procedeixen de fonts diverses i es troben al nivell de la secció censal. La secció censal correspon a particions territorials d'un municipi amb finalitats demogràfiques, estadístiques o electorals. Es tracta de la divisió territorial més petita de Catalunya i, generalment, no supera les 2.500 persones. En el cas de Barcelona (capítols 3 i 4), les anàlisis treballen generalment amb 1.068 seccions censals. En el cas de Catalunya (capítol 5), el nombre de seccions censals és de 5.046 (2021). Tanmateix, es tracta de nombres que poden variar lleugerament en funció dels anys (per exemple, el nombre de seccions censals varia en les diferents eleccions per adaptar-se als canvis de població) o de valors perduts en determinades variables (és a dir, la manca de determinada informació per a alguns indicadors).

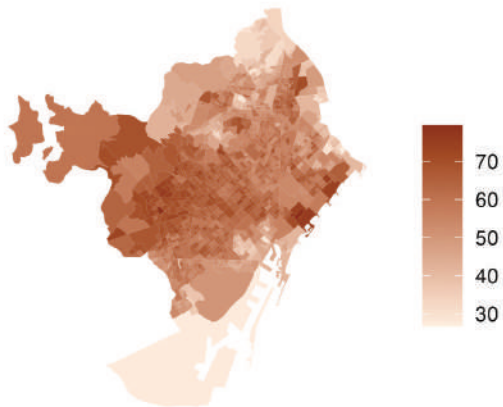
Per capturar indicadors electorals (la participació electoral i el vot a la formació política Vox), s'han utilitzat les dades disponibles a Processos electorals de la Generalitat de Catalunya o al Servei de dades obertes de l'Ajuntament de Barcelona (Open Data BCN).

De base, s'ha utilitzat l'arxiu vectorial (*shapefile*) per seccions censals disponible a l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. En les anàlisis corresponents a Barcelona, s'han filtrat les seccions censals corresponents a la capital catalana. Amb l'objectiu d'il·lustrar les característiques d'aquestes primeres dades, el gràfic 2 mostra la distribució territorial del vot a Vox i la participació en les eleccions al Parlament de Catalunya del 14 de febrer del 2021. En termes generals, els models estadístics que s'utilitzen exploren l'efecte que la segregació té a l'hora d'explicar la variació territorial en les diferents variables dependents que s'utilitzen.

FIG. 2. PARTICIPACIÓ I VOT A VOX EN LES ELECCIONS CATALANES DEL 2021

Participació

Vot a Vox

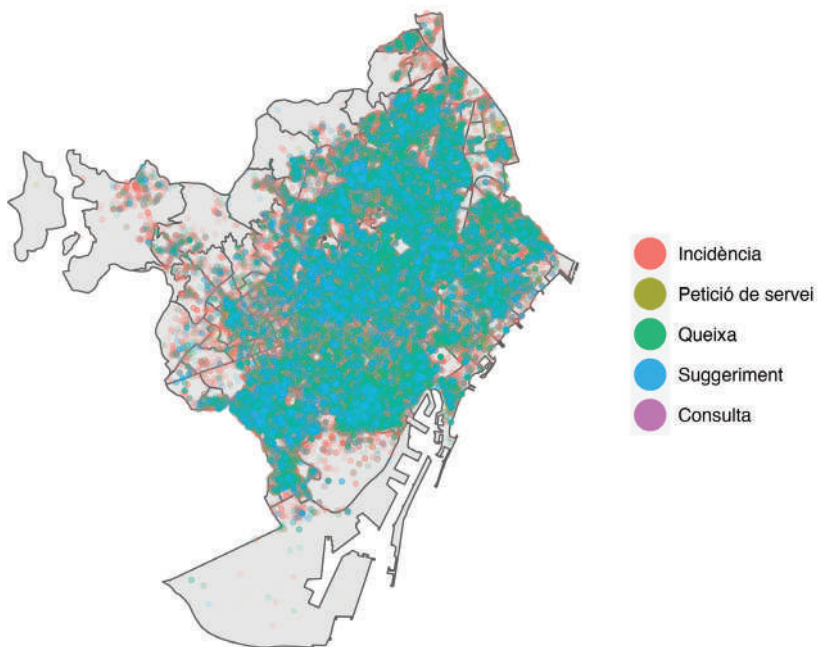
Per tal de mesurar la segregació, tal com ja s'ha explicat, s'han fet servir diversos índexs. En general, s'han utilitzat dades relatives al lloc de naixement, extretes del Padró municipal d'habitants, el qual es troba disponible al web de l'Oficina Municipal de Dades de l'Ajuntament de Barcelona. De nou, és important recordar que gairebé tota l'anàlisi de la capital catalana es basa en indicadors de segregació basats en la informació sobre el lloc de naixement (i, també de nou, utilitzar la nacionalitat o la llengua aporta uns resultats similars). Mentre hi ha informació per a cada secció censal sobre el percentatge de persones que han nascut a diferents llocs, no es disposa d'informació sobre els ingressos per grups per a cada secció censal. Per tant, en l'anàlisi sobre Barcelona, les troballes se circumscriuen essencialment a termes de segregació o de diversitat d'origen, racial o cultural.

En el cas de les mateixes dades per a les seccions censals i els municipis de Catalunya, aquestes provenen de l'Idescat. Com ja s'ha esmentat, l'avantatge d'utilitzar dades del lloc de naixement per mesurar la segregació és que permeten capturar el pes relatiu de cada grup poblacional (nacionals i estrangers) en cadascuna de les subunitats espacials –les seccions censals. L'inconvenient és que s'assumeix que la segregació “rellevant” per als fenòmens que s'intenten explicar és la derivada de la distribució espacial de grups marcada o condicionada pel lloc de naixement. En el cas català, els indicadors de segregació es calculen també en funció de la distribució de la renda i les dades procedeixen de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), concretament de la seva secció sobre estadística experimental.

A l'apartat final de l'anàlisi de la ciutat de Barcelona, també s'ha utilitzat la base de dades “Incidències, queixes, suggeriments, consultes i agraïments gestionats per l'Ajuntament de Barcelona”, extreta del servei de dades obertes de l'Ajuntament de Barcelona. Aquesta base de dades inclou incidències, queixes, suggeriments, consultes i agraïments de la ciutadania a l'Ajuntament de Barcelona. Incorpora també el tipus de petició i la localització, és a dir, la secció censal des de la qual s'ha efectuat l'enviament, la qual cosa permet enllaçar aquesta base de dades amb tota la informació restant. El gràfic 3 mostra la distribució espacial de les dades d'aquesta base de dades. Com es pot veure, donen cobertura a gairebé

tota la ciutat. La idea d'utilitzar aquest indicador és poder anar més enllà del que ofereixen les enquestes. Així, els sondejos copsen essencialment actituds o comportaments declarats (els quals no deixen de ser també una actitud). En canvi, aquesta base de dades permetrà saber si, més enllà de les actituds, la segregació també està relacionada amb alguns comportaments concrets.

FIG. 3. DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DE LES INCIDÈNCIES, PETICIONS, QUEIXES, SUGGERIMENTS I CONSULTES

Convé també fer algunes precisions addicionals sobre els models estadístics. Així, els diferents models que s'han realitzat també inclouen diferents variables de control. La relació entre la segregació i les actituds o el comportament pot estar afectada per diferents variables omeses. Per exemple, sense controlar-la per altres factors, una possible relació significativa entre segregació i determinades actituds es pot deure al fet que les

unitats que es comparen són diferents (per exemple, algunes formen part de la perifèria de la ciutat). Per tant, això pot portar les anàlisis a conclusions errònies.

Pel que fa a les anàlisis agregades, les variables de control que s'inclouen són el percentatge de dones, el percentatge de gent jove (% de persones de 0 a 14 anys sobre el total), el percentatge de gent gran (% de persones de 64 anys o més sobre el total), l'ocupació mitjana per domicili (és a dir, les persones que viuen de mitjana en un domicili) i l'àrea que ocupa la unitat espacial (ja sigui una secció censal o un municipi). Totes aquestes dades procedeixen del Servei d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona o bé de l'Idescat. Així mateix, en els models aplicats en el cas de Barcelona ciutat, per tal de capturar la influència de la centralitat, s'ha utilitzat també una variable de control que mesura la distància (lineal) entre el centroides de cada secció censal i la plaça de Catalunya. En els models per a tot Catalunya, s'inclou el percentatge d'afiliats a la seguretat social segons la residència padronal de l'afiliat sobre el total (com una *proxy* de vitalitat econòmica) i el logaritme de la població.

Als diferents capítols, també es fan anàlisis basades en dades individuals, és a dir, de persones enquestades. Concretament, aquestes procedeixen d'enquestes d'opinió. S'han utilitzat els baròmetres del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO), un organisme de la Generalitat de Catalunya encarregat de fer sondejos d'opinió pública. S'han considerat totes les dades recollides pel Baròmetre d'Opinió Pública des del 2014 fins al 2020 (primera onada). Després de filtrar els casos que pertanyen a la ciutat de Barcelona, la mostra que en resulta és de 5.424 persones. En les anàlisis relatives a tot Catalunya, el nombre de casos individuals inclosos en les anàlisis oscil·la entre els 13.500 i els 15.000.

Més concretament, s'ha fet una petició especial al CEO per tal que es pugui identificar la secció censal de cada entrevistat. Així, utilitzant la latitud i la longitud de cada entrevistat, s'ha procedit a fer una interpolació geogràfica que ha assignat a cada enquestat la secció censal corresponent. Per tal de mantenir l'anonimat, la interpolació s'ha efectuat a través d'un codi anònim. Així, en última instància, cadascun dels enquestats s'ha associat a la seva secció censal corresponent i, per tant, a la informació contextual de la seva secció censal. Aquest procés metodològic és, de fet,

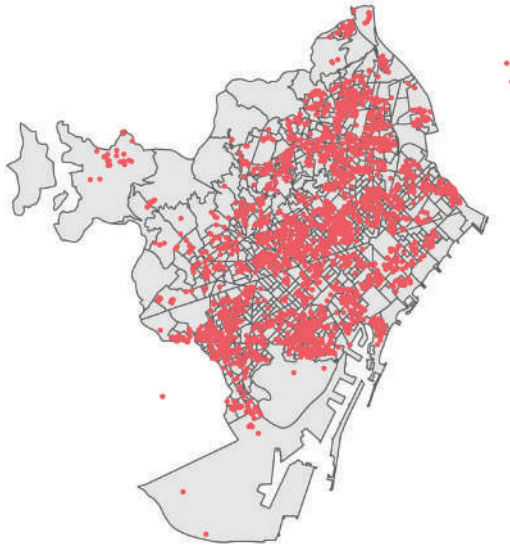
una contribució en si mateixa. És poc habitual en els estudis quantitius (sobre actituds, comportaments, segregació o molts altres temes) disposar de la informació geogràfica de l'enquestat. El fet de tenir-la implica un pas endavant important, atès que es pot assignar un valor agregat concret (per exemple, la segregació relativa de la secció censal) a cadascun dels individus de la mostra. Dit d'una altra manera, les dades permeten enllaçar si la resposta d'un individu a una pregunta concreta varia en funció de condicionants agregats, ja siguin a nivell de secció censal o municipal. Com han mostrat els estudis sobre la relació entre segregació i salut, no només la situació individual afecta la salut d'una persona (per exemple, el fet que no tingui feina), sinó també l'efecte contextual (Cruz, 2012; Marinacci *et al.*, 2017).

La figura 4 mostra precisament la distribució de les entrevistes realitzades pel CEO durant el període considerat a la ciutat de Barcelona. El mapa sobreposa les entrevistes en un mapa de les seccions censals de Barcelona. Com es pot veure, les entrevistes cobreixen bona part de la capital catalana. Tot i que el mostreig aleatori no es va dissenyar perquè fos representatiu de la ciutat de Barcelona, l'acumulació de dades durant els anys i el fet que una bona part dels entrevistats provinguin sistemàticament de la capital catalana (per raons automàtiques, ja que és on viu més gent) fa que hi hagi un grau important de cobertura. A tall d'exemple, el mapa també mostra tres entrevistats assignats al municipi de Barcelona (al seu codi), però que tenen la residència fora de la ciutat. Com que no podem saber si són les coordenades o el codi el que és incorrecte, en les anàlisis relatives a la ciutat de Barcelona s'ha procedit a eliminar-los. Són una quarantena d'individus i, per tant, es tracta d'una mostra molt petita que és poc probable que generi falsos positius o falsos negatius en els resultats finals.

FIG. 4. DISTRIBUCIÓ DE LES ENTREVISTES GEOLOCALITZADES A LA CIUTAT DE BARCELONA

Quan les anàlisis es fan a nivell de Catalunya i s'utilitzen dades d'enquesta, la interpolació es fa a escala municipal, és a dir, agrupant els individus per municipi i no per secció censal. Tot i que l'última opció és possible, en molts casos hi ha pocs individus per secció censal, la qual cosa dificulta les inferències que es realitzen.

Finalment, l'altra font de dades que s'ha utilitzat prové del cadastre. La Direcció General del Cadastre de l'Estat espanyol té informació espacial sobre els edificis que hi ha al territori. Les dades formen part del projecte *INSPIRE*, un espai europeu d'informació relatiu a les infraestructures. S'ha fet un procés de rastreig del web i s'han enllaçat les dades amb dades agregades i individuals anteriors.

2.3 CAPITAL SOCIAL

Amb l'objectiu de mesurar el capital social, s'han inclòs diferents indicadors, els quals han pres en consideració diferents valors, actituds polítiques i comportament polític. La literatura especialitzada ha debatut amb

profunditat la millor manera de mesurar el capital social. Fins ara, s'han plantejat múltiples indicadors, però no hi ha consens respecte de quin o quins caldria utilitzar (Alexander, 2007; i Miller, 1998; Lochner, Kawachi i Kennedy, 1999; Moore & Kawachi, 2017). Per aquest motiu, aquest llibre no restringeix les seves anàlisis a un indicador concret, sinó que n'utilitza diversos. Malgrat el risc d'indeterminació, es considera que ampliar el ventall d'anàlisi a indicadors (en plural) de capital social pot aportar una imatge més rica de la relació entre aquesta realitat i la segregació.

Abans ja s'han mencionat dos indicadors que s'utilitzaran. El primer és el de participació electoral. A nivell agregat, mesura el percentatge de persones que han participat en les eleccions respecte del total de la població amb dret a vot. Per no centrar-se en una elecció concreta, s'inclouen dades de les eleccions municipals del 26 de maig del 2019, de les eleccions generals del 10 de novembre del 2019 i de les eleccions al Parlament de Catalunya del 2021. A nivell individual, la informació s'extreu d'una variable que té en compte si la persona va declarar haver participat en les últimes eleccions al Parlament de Catalunya (1) o no (0).

Un segon indicador agregat que s'utilitza és el percentatge de vot rebut per la formació política Vox. Com ja s'ha mostrat tant en el cas espanyol (Santamarina, 2021; Turnbull-Dugarte, Rama i Santana, 2020) com en altres països (Allen, 2017; Mudde, 2019), el vot cap als partits d'extrema dreta s'argumenta, en bona part, per l'existència d'un cert capital social negatiu.¹⁰ Zones en què la confiança interpersonal o la solidaritat interpersonal és baixa; espais on determinades condicions socioeconòmiques fan que part de la ciutadania desconfii dels poders públics i dels seus representants i, per contra, confii més en alguns discursos disruptius que, en darrera instància, poden acabar desembocant en el vot a l'extrema dreta. Llocs amb un capital social negatiu, que són caldo de cultiu per a aquest tipus de formacions polítiques, les quals s'aprofiten precisament de les situacions de vulnerabilitat i precarietat per popularitzar el seu missatge polític. Per tant, el suport electoral rebut per l'extrema dreta és un indicador important a l'hora de detectar l'efecte de la segregació. Si bé és

¹⁰ És aquí d'interès l'entrevista al politòleg Jordi Muñoz publicada a El Temps el 13 d'abril del 2018, "Jordi Muñoz: Ciutadans creix sobre el desert associatiu".

cert que el vot depèn de molts altres factors i el capital social n'és només un, l'anàlisi de la relació entre la segregació i el vot a Vox permetrà observar, encara que sigui de forma indirecta, si la segregació no només afecta les actituds de les persones, sinó també el seu comportament electoral.

Amb relació a l'anàlisi individual, s'utilitzen els indicadors següents: Primer, un indicador d'informació política, codificat de manera que 1 significa que l'enquestat considera que està molt o bastant informat del que passa en política i 0, que ho està poc o gens. Segon, un indicador d'interès per la política, en què 1 significa que l'enquestat hi està molt o bastant interessat i 0, poc o gens. Tercer, una variable de confiança política, que representa la mitjana de la confiança que a l'enquestat li mereixen els polítics catalans, d'una banda, i els polítics espanyols, de l'altra. La variable oscil·la de 0 ("cap confiança") a 10 ("molta confiança"). Quart, un indicador que captura si l'enquestat està satisfet amb el funcionament del nostre sistema democràtic. De nou, 1 significa "molt o bastant" i 0, "poc o gens". Cinquè, l'autoubicació dels enquestats en l'eix esquerra-dreta, en què 0 significa "extrema esquerra" i 10, "extrema dreta". Sisè, una variable que té en compte si la persona declara haver participat en les últimes eleccions al Congrés dels Diputats (1) o no (0). Finalment, una variable que té en compte si la persona declara haver participat en les últimes eleccions al Parlament de Catalunya (1) o no (0).

Com es pot observar, les primeres cinc variables consideren més aviat el vessant d'actituds i valors polítics de l'enquestat, mentre que les últimes tres s'endinsen en el terreny dels valors i del comportament polític. Amb tot, és bo indicar que, si bé les variables de satisfacció amb el funcionament del sistema democràtic i la ideologia de l'enquestat no són mesures que s'utilitzin tradicionalment per capturar el capital social, s'ha decidit incloure-les a fi d'analitzar si, a més d'una relació concreta amb el capital social, la segregació també té un impacte potencial en la legitimitat del sistema polític o en si determinats grups articulen certes preferències per unes determinades polítiques públiques concretes.

La base de dades final que s'ha construït a partir de la combinació de diverses bases de dades és, per tant, de doble naturalesa. En primer lloc, inclou dades que tenen en compte informació agregada a nivell de secció censal o de municipi. En alguns casos, s'ha "agregat" la informació de les

enquestes, de manera que el valor corresponent a una secció censal o a un municipi concrets representa la mitjana de les respostes a aquella pregunta recollides en aquella secció censal o aquell municipi. Finalment, les anàlisis individuals combinen les respostes que els enquestats van donar a l'enquesta amb informació agregada, ja sigui a nivell de secció censal o municipal. Aquesta última és el que tècnicament es coneix com a *base de dades multinivell*.

A l'efecte d'il·lustrar la característica i la distribució de les variables, la taula 1 mostra una sèrie d'estadístics descriptius.

TAULA 1. DESCRIPTIUS DE LES VARIABLES INDIVIDUALS UTILITZADES

VARIABLE	MITJANA	D.S.	MÍNIM	MÀXIM
Informació política	0,69	0,46	0	1
Interès per la política	0,59	0,49	0	1
Confiança política	3,31	1,97	0	10
Satisfacció amb la democràcia	0,23	0,42	0	1
Ideologia	3,78	1,89	0	10
Participació (Congrés dels Diputats)	0,80	0,39	0	1
Participació (Parlament de Catalunya)	0,82	0,38	0	1
Sexe	51.68% Homes 48.32% Dones			
Edat	64.95% Catalunya 26.59% Altres CCAA 0.74% UE 7.72% Resta del món			
Ingressos	19.10% Sense ingressos a 1200€ 27.84% De 1201€ a 2400€ 23.43% Més de 2400€ 29.63% Ns/Nc			

A manera de resum, s'han construït dues bases de dades, una relativa a Barcelona (utilitzada als capítols 3 i 4) i l'altra, a Catalunya (capítol 5). En ambdós casos, les anàlisis s'efectuen de forma agregada, sigui a nivell

de secció censal (Barcelona) o municipal (Catalunya). També en ambdós casos es duen a terme anàlisis multinivell, és a dir, es consideren les dades agregades anteriors i s'explora l'efecte que tenen les actituds i els comportaments que s'han expressat a les enquestes del CEO.

2.4 ESTIMACIÓ

A fi d'estudiar les diferents relacions i, en darrera instància, conèixer l'efecte de la segregació en el capital social, s'ha optat per un mètode quantitatiu, basat generalment en regressions per mínims quadrats ordinaris. Els models tenen la forma següent, en general:

$$Y = \alpha + \beta_1(X_e) + \sigma(X_i) + \theta(X_c) + \gamma_c + \epsilon \quad (5)$$

on $\beta_1(X_e)$ és l'efecte de l'indicador de segregació en la variable dependent, $\sigma(X_i)$ és un vector que inclou les variables de control a nivell individual i $\theta(X_c)$ és un vector que inclou les variables de control a nivell grupal. En alguns models de la ciutat de Barcelona, s'hi inclouen efectes fixos per districte γ_c , la qual cosa implica que els models controlen per les característiques dels districtes que es mantenen constants al llarg del temps i que poden afectar la variable dependent. Tots els models inclouen errors estàndards robustos (*Huber Sandwich Estimator*) a nivell de districte (en el cas de Barcelona) o de província (en el cas de Catalunya). En alguns casos, per tal de facilitar-ne la interpretació, els resultats que es mostren es basen en regressions logístiques.¹¹

Més enllà de les variables de control ja mencionades a nivell agregat (a nivell de secció censal o municipal), en les anàlisis individuals s'utilitzen també altres indicadors: el sexe de l'enquestat, l'edat (en cinc categories: de 18 a 24 anys, de 25 a 34 anys, de 35 a 49 anys, de 50 a 64 anys, i 65 anys o més), el lloc de naixement (en quatre categories, Catalunya, altres comunitats autònomes, la UE i la resta del món) i els ingressos declarats

¹¹ L'ús de regressions multinivell, el qual modela explícitament les relacions jeràrquiques entre les diferents variables, aporten els mateixos resultats.

de l'enquestat (en quatre categories, sense ingressos a 1.200 €, de 1201 a 2.400 €, més de 2.400 € i NS/NC).

Finalment, és bo reiterar que s'ha optat per mostrar només els resultats a través de gràfics o mapes. S'ha buscat descarregar el text de tecnicismes estadístics i s'ha procurat que la lectura resulti amena i arribi a un públic especialitzat, però ampli. A més dels gràfics descriptius univariats o bivariats, s'ha optat, en termes generals, per presentar els resultats de les variables d'interès a través de gràfics que il·lustren els valors mitjans predits i els coeficients. Els gràfics de valors mitjans predits mostren quin és el valor mitjà predit de la variable dependent (per exemple, la confiança en la política) en funció dels diferents valors que pren la variable explicativa d'interès (per exemple, un indicador de segregació), quan la resta de variables es mantenen constants (en la mitjana). Per la seva banda, els gràfics de coeficients il·lustren la relació entre la variable independent i la dependent, la qual cosa és útil per saber-ne la magnitud i la direcció (positiva, negativa o neutra). En tots dos casos, es mostra també la incertesa associada al coeficient o a la predicció en forma d'interval de confiança. És a dir, es mostra en quins valors es trobaria el valor real de la població (paràmetre poblacional).

Com a guia per al lector, en general, tots els models estadístics fan èmfasi en dues qüestions substantives. En primer lloc, es comenta si la relació entre la segregació i la variable dependent (actituds o comportaments) és estadísticament significativa, és a dir, la relació entre les dues variables no es produeix per causalitat, sinó que és "sistemàtica". En segon lloc, i en cas de ser estadísticament significativa, s'explica la direcció de la relació (positiva, negativa o més aviat neutra) i la magnitud (l'efecte de la relació per comparació a d'altres indicadors).

3. Segregació i valors i actituds polítiques

L'objectiu principal d'aquest llibre és analitzar la relació entre la segregació i el capital social. Tal com s'ha desenvolupat al capítol 1, la paradoxa de l'espai ens situa en una posició de manca de claredat respecte a la relació teòrica que a priori podríem esperar entre ambdós conceptes. Així mateix, com s'ha explicat al capítol 2, tant la segregació com la cultura política són fenòmens considerats multidimensionals, la qual cosa no només afecta la seva interpretació substantiva (teòrica), sinó també l'operacionalització empírica. Com bé hem vist a l'apartat teòric, tant a Catalunya com a la resta del món, malgrat les múltiples contribucions empíriques que s'han produït, sovint els resultats són dispersos.

Aquest capítol aborda la relació entre les diferents dimensions de la segregació i de la cultura política, i se centra a analitzar la ciutat de Barcelona. Barcelona representa un cas d'estudi especialment idoni a l'hora d'estudiar la relació entre la segregació urbana i les actituds i els valors polítics. La capital catalana, com a metròpoli global, ha hagut (i haurà) de fer front a onades migratòries de diversa índole, ja sigui de grups amb una qualificació baixa i que cerquen feina amb la precarietat com una de les seves característiques principals, o bé de grups amb molta formació i que cerquen feina al sector dels serveis d'alta qualificació. També haurà de continuar enfrontant-se als canvis econòmics globals i locals, que n'afectaran la composició, la mobilitat i les característiques econòmiques (com el preu de de l'habitatge).

Al llarg de les darreres dècades, la ciutat de Barcelona ha viscut variacions importants en el nivell de segregació (García-López *et al.*, 2020; Nel-lo i Blanco, 2015). Després d'una reducció dels nivells de segregació als anys vuitanta i noranta, l'inici del mil·lenni va comportar un canvi, que fou especialment notable a partir de la crisi econòmica i financera del 2008. Així, s'ha detectat cada cop més un patró de segregació basat en les dinàmiques centre-perifèria (García-López, Nicolini i Sabaté, 2020), però també fruit de la mobilitat residencial, en interrelació amb la

regió metropolitana (Carrasco i Gay, 2011). Com han explicat Blanco i Nel-lo (2018), als darrers anys la segregació ha augmentat, sobretot entre Barcelona i la resta de municipis de l'entorn, la qual cosa pot fer que els efectes de la segregació a dins de Barcelona hagin disminuït. Aquesta és una qüestió empírica que, en darrer instància, s'escapa d'aquest llibre, però que convé tenir en compte atès que pot afectar la relació entre la segregació *dins* de Barcelona i el capital social de les persones que hi viuen.

La segregació, tal com s'ha argumentat al capítol 1, pot tenir a Barcelona dos tipus d'efectes (o grups d'efectes) en la vida de les persones, un de més directe i un altre de més indirecte o a llarg termini. Així, potser en primera instància, té un efecte sobre l'economia. Com han demostrat García-López, Nicolini i Sabaté (2019), part de la segregació urbana de la ciutat de Barcelona al darrer segle és deguda a les dinàmiques del preu del sòl i de l'habitatge. Aquest últim esdevé especialment important, atès que l'habitatge té un impacte important en les decisions individuals, tant en termes de consum com, lògicament, de la ubicació on les persones decideixen viure. L'impacte econòmic també es pot notar en els comerços de l'entorn. A mesura que el poder adquisitiu del resident augmenta, o que nous residents amb un poder adquisitiu més alt es traslladen de zona, la demanda per a activitats diferents, els comerços o els espais de lleure, entre d'altres, es veu modificada. Amb tot, la disponibilitat d'habitatge assequible continua essent una gran escletxa per a les oportunitats vitals de les persones, sobretot de les més joves. També pot tenir un efecte en la salut de la gent (Arbaci, 2019; Marinacci *et al.*, 2017).

A mitjà termini, potencialment, si la vida de la gent esdevé més "segregada", és a dir, es redueix la interacció (o les oportunitats d'interacció) i el món al voltant de cadascú esdevé més homogeni, l'efecte es pot començar a notar en molts altres àmbits. Les bombolles autoreferencials de persones amb ingressos mitjans-alts o alts pot fer incrementar el seu desig de portar els fills o filles a escoles amb un perfil d'alumnat semblant. O, en funció del tipus d'incentius, per exemple, poden recórrer més a mútues privades i evitar el sistema públic de salut. Eventualment, les bombolles autoreferencials espacials poden fer que els grups es desentenguin del "destí" dels altres i que la preocupació per la cosa pública disminueixi. La cohesió social es pot erosionar.

Així, una de les premisses d'aquest llibre és que la desigualtat i la segregació urbana incideixen en el capital social de les persones, entès com els seus valors i les seves actituds polítiques. A més, es podria argumentar que la segregació també afecta els comportaments públics (Nel-lo i Gomà, 2018), com ara participar en les eleccions. No obstant això, l'expectativa empírica no és, d'entrada, del tot clara, i tant es podria esperar un efecte de reforçament com un efecte negatiu general. Repassem aquestes dues dinàmiques, les quals ens ajudaran a entendre alguns dels resultats de l'anàlisi empírica.

Sobre l'efecte de reforçament, es podria argumentar que un increment de la segregació i, consegüentment, del *bonding* respecte al *bridging* té un efecte heterogeni en els valors i les actituds polítiques. Així, quan els grups són cada vegada més homogenis, el contacte essencialment es produeix entre persones que tenen unes característiques semblants. Així doncs, aquelles que ja disposen d'un determinat capital cultural i social veuran com aquest capital en surt reforçat. Per contra, les que són a l'altre extrem poden entrar en una mena d'espiral negativa i la seva implicació pública, en tots els seus vessants actitudinals i de comportament, pot decréixer encara més. Si aquest procés es produeix, la segregació farà augmentar la desigualtat entre els diferents grups. Per exemple, en un món "naïf" en què només hi hagués pobres i rics o gent amb educació baixa i alta, les persones riques o formades, fruit de la interacció més alta entre elles, cada vegada participarien més i tindrien actituds més pro-públiques, mentre que les persones pobres i menys formades cada cop ho farien menys. I en un món en què els nadius i les persones immigrades viuen molt separades, les actituds propúbliques i antipúbliques d'uns i altres poden créixer. A mitjà termini, aquest procés endogen, és a dir, de reforçament, podria tenir unes externalitats negatives importants en diferents àmbits i crear una mena de dèficit de capital social o "trampa del capital social", que desembocaria en unes polítiques públiques només dissenyades per i per a aquells sectors més implicats –els que tenen més recursos. Així doncs, la segregació acabaria beneficiant només alguns grups en particular i reforçant el seu estatus.

Quant a l'efecte negatiu, es podria argumentar també que la segregació pot tenir un efecte negatiu en tots els grups. De nou, les bombolles

autoreferencials espacials poden provocar que les persones només considerin com a important el grup al qual pertanyen i estiguin disposades a fer poques concessions a aquells que no comparteixen el seu estatus. Convé recordar aquí que la teoria del contacte només funciona, a priori, si es compleixen algunes condicions, com l'existència d'un estatus igual o el fet que hi hagi objectius compartits. Per tant, la segregació portaria a una desigualtat de jerarquies, en què els grups desafavorits no col·laborarien per manca de capacitat, mentre que els grups afavorits no col·laborarien en la cosa pública perquè podrien tenir la percepció que les polítiques es dissenyen en contra de les seves preferències —o del seu estatus. En darrera instància, la col·laboració seria mínima, cosa que reduiria el capital social de tothom. La diferència respecte l'expectativa anterior, per tant, és que, mentre en la primera la segregació fa créixer les actituds públiques per dalt (“rics”) i les fa decreïxer per baix (“pobres”), en la segona les actituds públiques de tothom disminueixen.

Barcelona és un bon “laboratori” per examinar aquestes expectatives teòriques. Com ja hem advertit, en l'anàlisi de Barcelona que es fa més endavant bona part dels indicadors de segregació s'han construït sobre la base del lloc de naixement de les persones que resideixen en una unitat espacial concreta (la secció censal). Tanmateix, com bé mostren García-López *et al.* (2020), la segregació que s'observa per raons ètniques és essencialment una segregació derivada de diferències de renda.

Finalment, convé destacar que als darrers anys els poders públics han intervingut de forma important per reduir la segregació de la ciutat. No és l'objectiu d'aquest llibre concloure si aquestes polítiques han tingut uns efectes positius o negatius (o si calia fer-les o no), però, si han tingut èxit, globalment o parcialment, poden fer que no s'observin resultats entre la segregació i el capital social, o que aquests resultats siguin menors dels que s'obtindrien sense aquestes polítiques. Més singularment, es podria esmentar aquí la Llei de barris de Catalunya (Castañer, Catalans i Territori, 2012; Muñoz, 2006; Oriol, 2012; Pagliuso, 2016; Porcel, Antón-Alonso i Muñoz, 2020) o el Pla de barris de Barcelona (Grau, 2020; Nel-lo, Cruz i Blanco, 2021), que podrien haver tingut l'efecte d'incrementar els aspectes positius del capital social en algunes zones i, per tant, fer difícil que l'anàlisi posterior hi trobi relacions significatives.

Així mateix, més enllà de les polítiques institucionals, es pot mencionar el fet que la segregació podria generar una segona derivada en forma de mobilització o d'organització ciutadana que en limiti els efectes. Tal com han reportat recentment Brugué, Blanco i Boada (2014) o Parés, Boada, Canal, Hernando i Martínez (2017), algunes situacions de segregació poden portar a la “innovació social”, un patró que, com s'explica també a Blanco, Cruz, Martínez i Parés (2016), és més comú entre els grups amb més recursos per a l'acció col·lectiva i menys entre les comunitats més desafavorides. L'anàlisi següent es divideix en tres apartats. En un primer apartat, s'analitza la relació entre el capital social i els diferents indicadors de segregació, des d'un punt de vista agregat, és a dir, tenint en compte les seccions censals de la ciutat de Barcelona. En un segon apartat, s'utilitzen les enquestes del Centre d'Estudis d'Opinió i se'n fa una anàlisi individual. Finalment, el tercer apartat és, de nou, una anàlisi agregada, però amb l'objectiu de verificar si la segregació té un efecte no tan sols en les actituds, sinó també en el comportament; per a això, se centra a estudiar la relació entre la segregació i les dades sobre incidències, queixes o peticions de la ciutadania a l'Ajuntament de Barcelona.

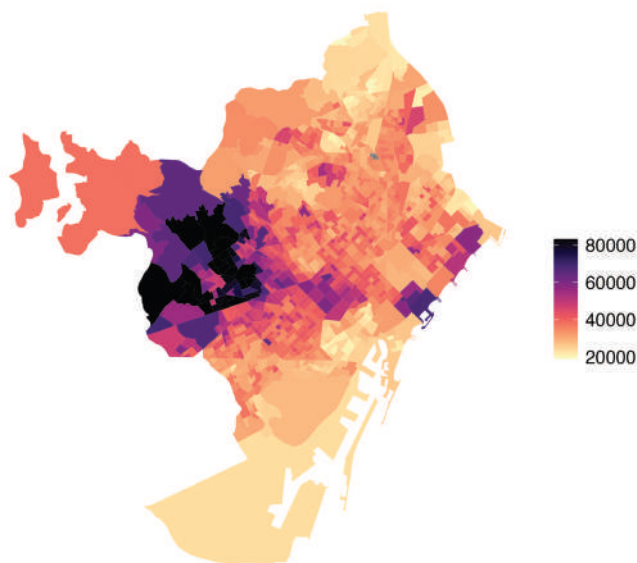
3.1 UNA ANÀLISI AGREGADA

Una primera manera d'aproximar-nos a la qüestió que ara ens ocupa és centrant-nos en la dimensió de la desigualtat econòmica. Com ja hem explicat al capítol metodològic (capítol 2), els indicadors de desigualtat, malgrat que estrictament no mesurin la segregació espacial, s'utilitzen sovint per mesurar la segregació, atesa la intensa relació entre la segregació espacial per motius de renda i la desigualtat econòmica. Així, encara que eventualment la segregació espacial –entesa en aquesta secció en funció de l'origen– i la desigualtat econòmica no estiguin correlacionades, l'efecte de la desigualtat sobre el capital social permetrà no tan sols mesurar-ne els efectes, sinó tenir un cert paràmetre de comparació.

En un primer pas, i abans d'entrar en models estadístics més avançats, es mostren alguns descriptius. El mapa 5 il·lustra la distribució espacial de la renda neta mitjana a les llars de la ciutat. Per tal de simplificar-ne la visualització, s'ha calculat la mitjana de la renda dels tres anys dels

quals es disposa de dades (2015-2017). Com es pot observar, la renda és considerablement elevada al districte de Les Corts i a l'àrea litoral de Sant Martí, i comparativament baixa a la zona alta de Nou Barris. En una primera inspecció visual simple, ja s'hi observen uns patrons espacials. Dit d'una altra manera, algunes zones de la ciutat *concentren* més riquesa que d'altres (i viceversa).

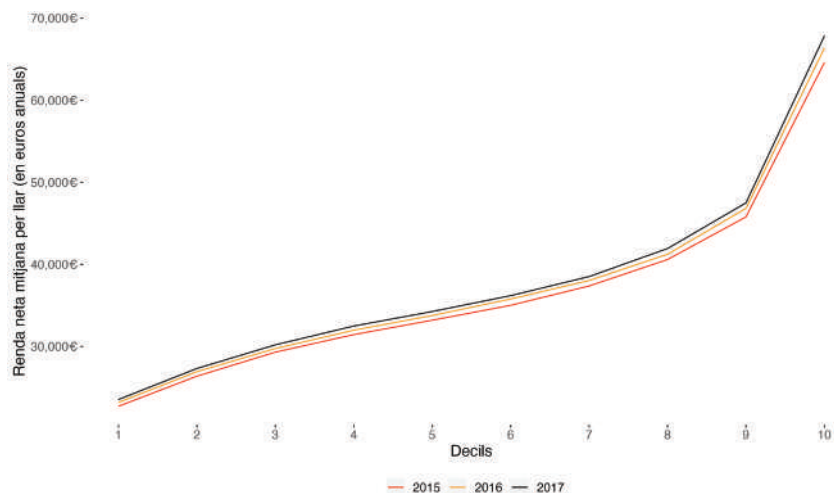
FIG. 5. DISTRIBUCIÓ DE LA RENDA NETA MITJANA A LES LLARS DE BARCELONA (MITJANA 2015-2017)

Una altra manera d'observar-ho és a través de la figura 6, que il·lustra la distribució de la renda neta mitjana a les llars de Barcelona dividida per decils.

S'observa que el decil 1 correspon a les seccions censals amb una renda neta mitjana més baixa, de prop de 24.000 €. A l'altre extrem, hi ha el decil 10, que agrupa les seccions censals amb una renda mitjana d'uns 65.000 €. És a dir, entre les seccions més riques i les més pobres, hi ha una diferència de quasi 40.000 € anuals.

FIG. 6. RENDA NETA MITJANA A LES LLARS DE BARCELONA, DIVIDIDA PER DECILS

Després d'aquesta primera ullada descriptiva, passem a estudiar la relació entre la distribució de la renda i el comportament electoral. Més concretament, ens preguntem: quina relació hi ha entre la distribució de la renda mitjana a les llars de Barcelona, la participació electoral i el vot a Vox? Per tal d'estudiar-ho, s'han dut a terme tres regressions diferents (una per a cada elecció: les eleccions municipals i generals del 2019 i les catalanes del 2021), en les quals s'han inclòs també, com a variables de control, el percentatge de dones, el percentatge de joves i de gent gran, l'àrea de la secció censal, l'ocupació mitjana de la llar i els efectes fixos per districte. Un cop fetes les regressions, s'han calculat els valors predits de participació o del vot a Vox per a cadascun dels deu decils. Els valors predits indiquen quin és el resultat mitjà esperat de la nostra variable dependent en funció dels valors de la nostra variable independent principal i quan es mantenen la resta de variables constants –en aquest cas, en la seva mitjana. Dit d'una altra manera, si agafem, per exemple, la participació, podrem saber quina és la participació predita mitjana si agafem una secció censal amb ingressos elevats i mantenim la resta d'indicadors inclosos a la regressió a la seva mitjana. Si fem el mateix per a d'altres tipus d'ingressos –per exemple, ingressos baixos–, acabarem obtenint un gràfic

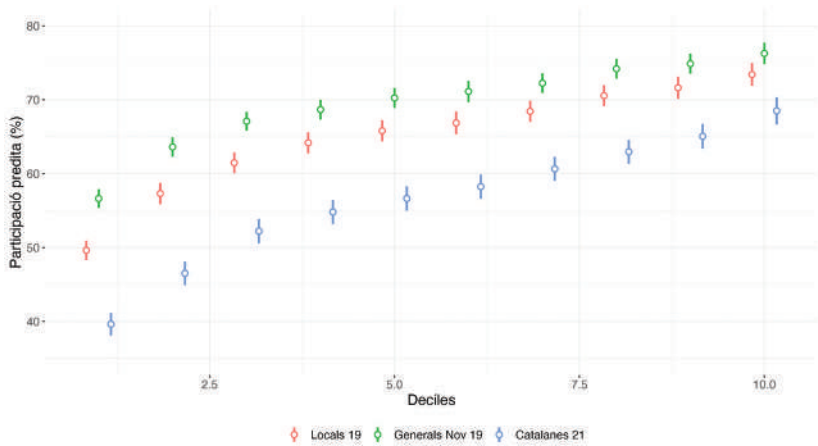
que ens permetrà comparar l'efecte mitjà esperat de la desigualtat en la participació quan –i heus aquí la part important– la resta dels factors es troben *controlats*. Els resultats es poden veure al gràfic 7. S'hi inclouen l'estimació mitjana i, com que es tracta d'una estimació, la incertesa, en aquest cas en forma d'interval de confiança al 95%.

Si fem un cop d'ull al gràfic de l'esquerra, hi observem una relació clara entre els decils i la participació electoral, independentment del tipus d'elecció. Es tracta d'una troballa en línia d'una conclusió clàssica als estudis de ciència política (Brady, Verba i Schlozman, 1995). Més concretament, les seccions censals amb més renda participen electoralment molt més que les seccions censals amb una renda més baixa. Per exemple, si ens fixem en les eleccions al Parlament de Catalunya del 2021, uns comicis celebrats en un context de pandèmia i amb una participació global baixa (51,29%), la participació mitjana predita del decil més pobre no arriba al 40%. En canvi, la del decil més ric arriba gairebé al 70%. Per tant, entre el decil més pobre i el més ric hi ha prop de trenta punts percentuals de diferència en participació. Així mateix, és convenient indicar que, com és ben sabut en ciència política (Golder, Lago, Blais, Gidengil i Gschwend (2017), el pendent de la relació, és a dir, la diferència entre rics i pobres en la participació electoral és més pronunciat en les eleccions considerades de segon ordre (locals) que en les de primer ordre (generals). En altres paraules, a les eleccions menys *importants*, el diferencial de participació entre seccions “riques” i “pobres” és més elevat.

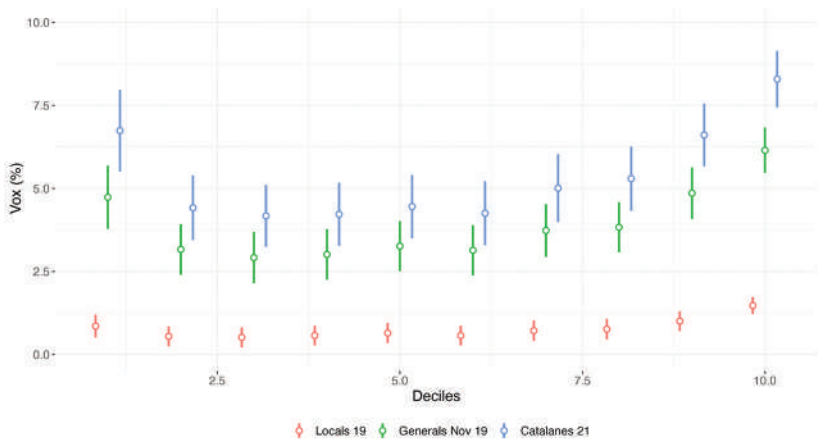
El gràfic de la dreta ens mostra una història una mica diferent. Concretament, il·lustra que la relació entre la pobresa o riquesa de la secció censal i el vot al partit d'extrema dreta Vox és curvilínia. És a dir, el vot a Vox tendeix a ser més elevat en els decils més rics, és relativament més baix a la part mitjana de la distribució i torna a créixer en els decils més pobres. La relació és especialment intensa en les eleccions generals del 2019 i en les catalanes del 2021. Aquestes últimes són especialment notòries: en un context de descens de participació fruit de la COVID-19, tot indica que Vox va ser capaç de mobilitzar persones de renda baixa en aquelles seccions censals amb menys recursos, les quals –convé recordar-ho– tenen una predisposició a l'abstenció més elevada de partida –són zones especialment abstencionistes.

Amb tot, aquesta primera evidència empírica indica que, si considerem la desigualtat com a indicador (*indirecte*) de segregació, aquesta té una relació tant amb la participació electoral com amb el vot a Vox.

FIG. 7. RELACIÓ ENTRE LA DISTRIBUCIÓ DE RENDA, LA PARTICIPACIÓ I EL VOT A VOX

(a) Participació electoral

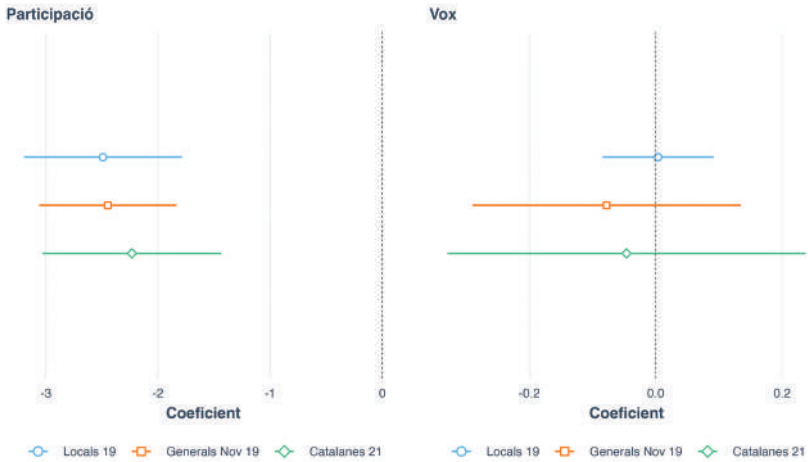
(b) Vot a Vox

Tot seguit s'analitza la relació entre els diferents indicadors de segregació i el comportament electoral. El primer dels indicadors considerats és el de la dissimilaritat, que mesura la dimensió d'igualtat o equitabilitat de la segregació. Els valors elevats d'aquest indicador ens diuen que aquella secció censal concreta es troba més fragmentada que la “mitjana” de la ciutat. És a dir, que és més diversa o mixta, en el sentit que aplega gent d'origens diferents. En canvi, els valors més petits indiquen que la secció censal és més “homogènia”, és a dir, menys diversa i, per tant, la mixticitat per raó d'origen hi és més baixa. Com s'ha fet anteriorment, s'han realitzat anàlisis de regressió amb les mateixes variables de control. En aquest cas, però, es grafiquen els coeficients obtinguts. El gràfic 8 els mostra. La interpretació del gràfic segueix la lògica següent: si el coeficient estimat (conjuntament amb els intervals de confiança) no creua la línia que marca el zero, això implica que hi ha una relació estadísticament significativa entre aquell indicador i la variable dependent (participació electoral o vot a Vox). És a dir, la relació entre ambdós indicadors no és una qüestió aleatòria, sinó sistèmica. Si el coeficient és negatiu, l'efecte de la segregació en el vot és negatiu (i viceversa, si és positiu).

En el cas que ens ocupa, s'observa que la relació entre l'índex de dissimilaritat i la participació és significativa i negativa, mentre que la relació entre la dissimilaritat i el vot a Vox no és estadísticament significativa. Aquests resultats impliquen que, si la resta dels factors es mantenen constants, segons aquest model, la dissimilaritat (la “segregació”) no afecta el vot a Vox. En canvi, sí que té una relació significativa amb la participació. Concretament, els resultats il·lustren que, quan la dissimilaritat (“segregació”) és més alta, la participació electoral és significativament més baixa. A efectes pràctics, això implica que en aquelles seccions censals en què la diversitat o la mixticitat per raó d'origen és més alta, la participació és més baixa. Per contra, quan les seccions censals són més homogènies (menys “segregades” per raó d'origen), la participació electoral tendeix a ser més alta. En canvi, la relació no significativa entre la segregació i el vot a Vox, sobretot si es compara amb els resultats anteriors, també ens indica un altre element interessant: Vox obtindria bons resultats en les cues de la distribució (entre els pobres i els rics), però no necessàriament en aquelles zones més segregades per raó d'origen. És a dir, ni en les zones més diverses ni en les zones més mixtes.

FIG. 8. L'EFECTE DE LA DISSIMILARITAT EN LA PARTICIPACIÓ I EL VOT A VOX

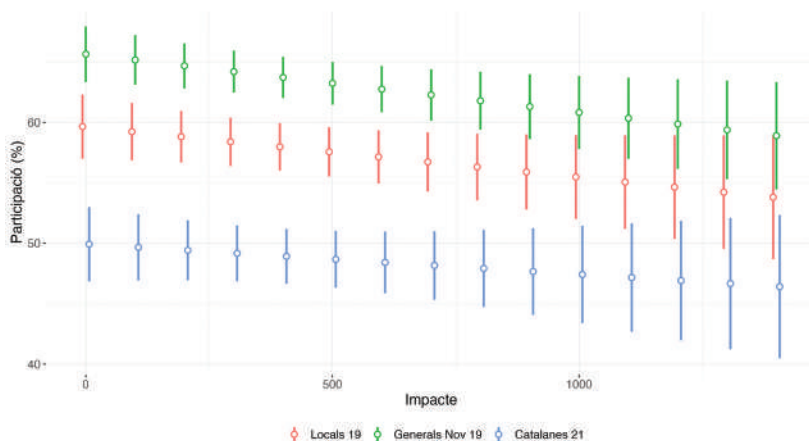

Encara focalitzant l'interès en la dimensió de la segregació de la igualtat o equitabilitat, s'ha explorat la relació amb dos indicadors més, derivats de la concepció de la dissimilaritat en un entorn multinivell. Com s'ha explicat al capítol 2, la segregació entesa com a diferència entre grups depèn, d'alguna manera, de la unitat geogràfica amb la qual es compara cada unitat espacial considerada (pel que aquí pertoca, la secció censal). Per exemple, l'índex de dissimilaritat per a Barcelona l'any 2019 és de 0,22, la qual cosa significa que el 22% de les persones nascudes a l'Estat espanyol o a l'estranger haurien de canviar de secció censal per obtenir una distribució aleatòria respecte a l'altra. Aquest valor mitjà, però, no ens diu quines són les seccions censals que es troben més desequilibrades respecte a un escenari en què totes tinguessin la mateixa probabilitat d'ocupar qualsevol espai (aleatorització). Mentre algunes seccions censals avui ja tenen una població aleatòriament distribuïda, on es concentren desproporcionadament grups poblacionals concrets, d'altres tenen grups de població concentrats –per exemple, grups de persones immigrades. Això fa que cada secció censal contribueixi d'una manera diferent a la

segregació global. A fi de copsar aquesta realitat, ens centrem primer en l'impacte (mitjà) que la segregació de cada secció censal té en la segregació del districte i del global de Barcelona.

El gràfic 9 il·lustra els valors predits de l'indicador d'impacte en la segregació per raó d'origen sobre la participació (creats en el context d'una regressió similar a les anteriors). Valors elevats en la variable impacte impliquen que aquella secció censal contribueix més a la segregació del districte i la global. Per exemple, un valor de 1.000 significa que l'impacte en la segregació del districte i global d'una secció censal és 10 vegades superior a l'impacte esperat. En línia amb els resultats que s'han exposat fins ara, la relació que s'observa és negativa. Així, quan l'impacte d'una secció censal en la segregació global és més alt (és a dir, aquella secció censal és significativament més mixta i, per tant, contribueix més a la segregació global), la participació tendeix a ser més baixa. Per contra, en les seccions censals en què l'impacte sobre la segregació és més baix, la participació tendeix a ser més alta. En aquest cas, no es mostra el mateix gràfic respecte al vot a Vox, atès que la relació entre ambdós indicadors no és estadísticament significativa, la qual cosa confirma, de fet, el patró que s'ha observat abans.

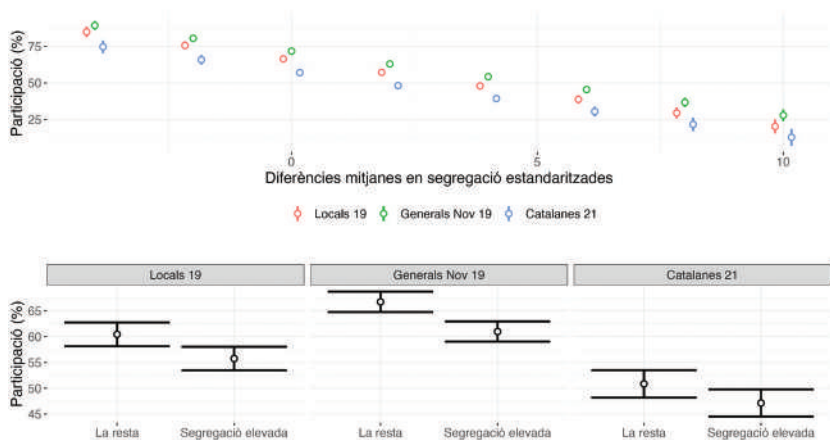
FIG. 9. L'EFECTE DE L'IMPACTE DE LA SEGREGACIÓ DE LA SECCIÓ CENSAL SOBRE EL TOTAL DE LA SEGREGACIÓ EN LA PARTICIPACIÓ

Tot seguit s'explora l'indicador d'“excés”, és a dir, la diferència mitjana entre els nascuts a l'Estat espanyol i a l'estranger en una unitat territorial concreta, ponderada per la desviació estàndard dels errors estàndards extrets dels residus de la regressió utilitzada en el model per calcular la segregació. A efectes pràctics, aquest mètode ens proporciona un indicador en què els valors elevats indiquen que la segregació “local”, és a dir, la d'aquella unitat territorial concreta, és elevada. Què ens indiquen els valors predits calculats a partir de les regressions? Ens mostren que la relació entre aquest indicador de segregació (de nou, per raó d'origen) i el vot a Vox no és estadísticament significativa (gràfic no inclòs). En canvi, sí que s'observa una relació estadísticament significativa i negativa entre la segregació i la participació (v. gràfic 10). A més segregació, és a dir, en aquelles seccions censals on la població per raó d'origen és més diversa o mixta, la participació acostuma a ser menor. L'efecte s'observa a tots els tipus d'eleccions.

Per tal de facilitar-ne la visualització, el gràfic de la part inferior codifica les seccions censals en dues categories i en funció de si la segregació és particularment elevada o no. En general, la literatura especialitzada considera que, quan aquest índex és superior a dos, el diferencial és significativament elevat, la qual cosa implica en el cas que aquí ens ocupa que la diversitat és significativament elevada. Concretament, fent servir aquest estimador, s'observa que hi ha 49 seccions de la ciutat de Barcelona on la segregació és particularment elevada. Tal com el gràfic inferior mostra, la participació electoral predita en aquestes seccions és significativament més baixa que a la resta. Si es compara una secció censal significativament segregada (en el sentit que és molt més diversa o mixta) respecte a la resta, la participació electoral predita és d'entre 12 i 8 punts percentuals més baixa. En canvi, aquelles seccions més homogènies en termes d'origen –menys segregades– tenen una participació electoral significativament superior.

FIG. 10. L'EFECTE DE LA DIFERÈNCIA NORMALITZADA DE LA SEGREGACIÓ DE LA SECCIÓ CENSAL EN LA PARTICIPACIÓ

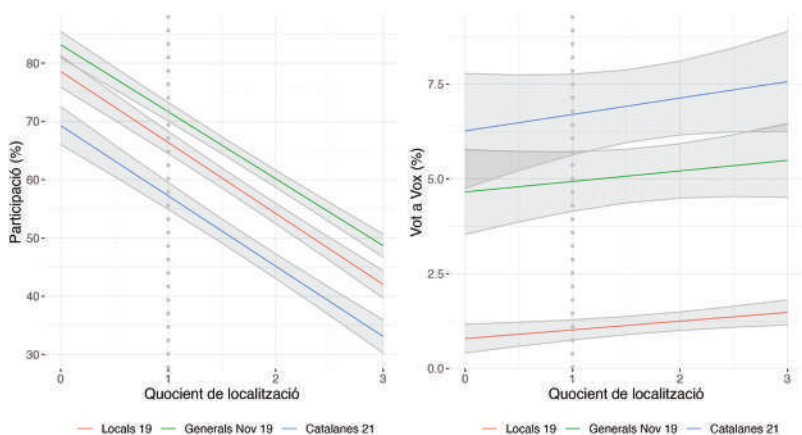

Les anàlisis anteriors s'han centrat en diferents indicadors que capturen la dimensió d'igualtat o equitabilitat (*evenness*). Tot seguit, el focus es posa en la dimensió de concentració i, com s'ha explicat al capítol 2, en la seva operacionalització empírica: el quocient de localització. A tall de recordatori: quan aquest indicador és superior a 1, això significa que la secció censal està sobrerrepresentada per un grup poblacional concret (en el nostre cas, de persones nascudes a l'estranger). En canvi, quan és inferior a 1, el grup poblacional està infrarepresentat (i la població és, per tant, més homogènia per raó d'origen). Per al cas de Barcelona, 391 seccions tenen un valor superior a 1, les quals representen el 36% de totes les seccions de Barcelona. El gràfic 11 mostra els valors predits de participació electoral i vot a Vox en funció dels diferents valors del quocient de localització. Els resultats mostren, de nou, una tendència similar que quan s'utilitzen indicadors de segregació d'igualtat o equitabilitat: en primer lloc, la relació entre la concentració d'estrangers i el vot a Vox, tot i ser lleugerament positiva, no és estadísticament significativa. S'observa que els intervals de confiança es trepitgen i, per tant, no es pot concloure

que hi hagi diferències sistemàtiques entre els diferents nivells del quocient de localització. De nou, però, es tracta d'un "no-resultat" (d'una relació no significativa) interessant, atès que ens ve a dir que el vot a Vox no sembla dependre, a la ciutat de Barcelona, de com de concentrats s'hi troben els estrangers territorialment (o els nascuts a l'Estat espanyol). Així, si bé la retòrica antiimmigració forma part del corpus ideològic del partit, no sembla que això hagi creat una associació "agregada" entre llocs més mixtos i diversos i el vot al partit. Convé recordar aquí que una de les prediccions teòriques, la de la teoria de l'amenaça de grup, estableix que els individus poden sovint reaccionar negativament quan estan exposats a la diferència (en aquest cas, a persones immigrades o d'orígens diferents). Aquesta exposició és, en principi, més alta a les zones mixtes o diverses, on la concentració de població estrangera és més alta (més segregada). Això no fa, però –com a mínim, segons els resultats que es presenten aquí–, que aquestes zones de la ciutat donin un suport significativament més gran a un partit d'extrema dreta.

Per contra, l'indicador de concentració i la participació estan estadísticament associats. En línia amb els resultats que s'han recollit fins ara, en aquelles seccions censals on hi ha una concentració més alta d'estrangers, la participació és significativament més baixa (i viceversa).

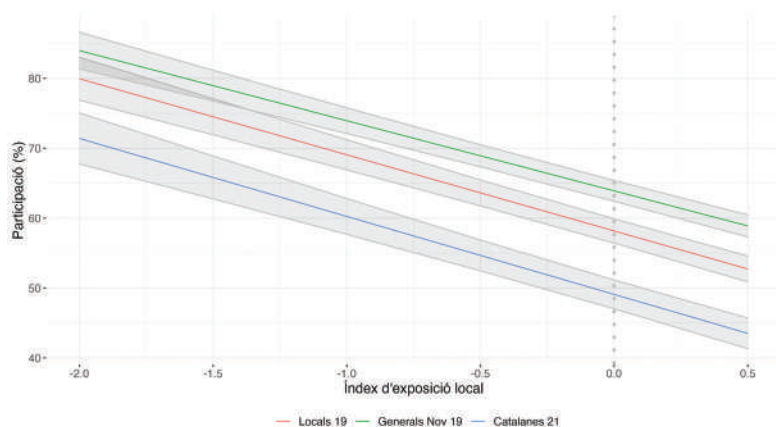
FIG. 11. L'EFECTE DEL QUOCIENT DE LOCALITZACIÓ EN LA PARTICIPACIÓ I EL VOT A VOX

Analitzada la dimensió de la concentració, ara és el moment de centrar-se en la dimensió de l'exposició. Convé recordar que aquesta dimensió de la segregació fa referència a la possibilitat que membres de diferents grups interaccionin (o no) entre ells en una unitat territorial concreta. En el cas que aquí ens ocupa, això implica la possibilitat que persones d'orígens diferents interaccionin entre elles en una secció censal de la ciutat. A tal efecte, s'ha utilitzat l'índex d'exposició local. Quan aquest indicador és inferior a 0, significa que la interacció amb un grup diferent és menys probable a la secció censal que a la resta de la ciutat (més homogeneïtat). Valors superiors a 0 indiquen que la interacció amb un grup diferent és més probable en la secció censal que en la ciutat (més heterogeneïtat o mixticitat local). Un valor de 0 significa que la probabilitat que dues persones de dos grups diferents interaccionin en una secció censal és la mateixa que la probabilitat estimada en cas que la secció censal sigui totalment mixta. En aquest cas, com que la divisió entre els nascuts a l'Estat espanyol i els estrangers fa que artificialment infraestimem els valors positius, l'índex s'ha calculat subdividint l'indicador per raó d'origen, tenint en compte els diferents continents.

El gràfic 12 mostra l'efecte de l'índex d'exposició il·lustrant la participació predita en funció de diferents valors de l'índex d'exposició local. La relació amb el vot a Vox no és estadísticament significativa i, per tant, se n'ha obviat la presentació. Els resultats mostren que, en aquelles seccions censals en què l'exposició o interacció entre grups és més probable, perquè són més diversos, la participació predita és més baixa que en les seccions en què l'exposició o interacció entre grups és menys probable. De nou, els resultats mostren que la mixticitat i, per tant, la segregació de les persones per raó d'origen a determinades zones de la ciutat està correlacionada negativament amb la participació electoral.

FIG. 12. L'EFECTE DE L'ÍNDEX D'EXPOSICIÓ LOCAL EN LA PARTICIPACIÓ

L'última dimensió de la segregació correspon a l'agrupament o *clustering*. Com s'ha detallat, s'utilitzen dos indicadors: l'índex de Simpson i la classificació derivada de l'índex de Moran.

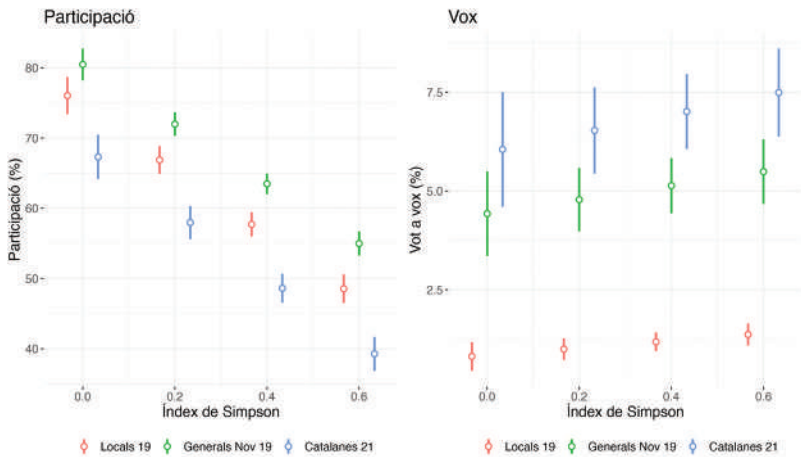
Amb relació al primer, convé recordar que l'índex de Simpson mesura la probabilitat que individus escollits aleatòriament i que pertanyen al mateix grup no es trobin a la mateixa ubicació espacial (secció censal, en el nostre cas). Així, un valor proper a zero significa que, si agafem dos individus a l'atzar d'una secció censal concreta, la probabilitat que pertanyin al mateix grup és alta. En canvi, valors positius signifiquen que la probabilitat de trobar dos individus de grups diferents en una secció censal concreta és alta. Dit d'una altra manera, valors més alts de l'índex de Simpson impliquen un nivell més alt de clusterització de grups (en relació amb el pes relatiu del grup en la seva totalitat) i, per tant, més potencial de mixticitat o diversitat en aquella unitat territorial concreta.

El gràfic 13 mostra la probabilitat predita extreta d'un model de regressió que utilitza, com a variables dependents, la participació electoral i el vot a Vox. S'hi observa que la relació entre l'agrupament territorial de nacionals i estrangers i el vot a Vox no és una relació estadísticament

significativa. Dit d'una altra manera: quan la probabilitat de trobar dos individus de grups diferents en una secció censal és alta, el suport a Vox no és significativament més elevat que en aquelles seccions on la probabilitat de trobar dos individus de grups diferents és baixa. Aquest resultat està en línia amb els anteriors. Per contra, la relació entre el *clustering* i la participació electoral és significativa i negativa. En termes substantius, s'observa que les zones més “clusteritzades” –més diverses, però que concentren grups concentrats de població immigrada– tenen sistemàticament una participació electoral menor que les zones més homogènies.

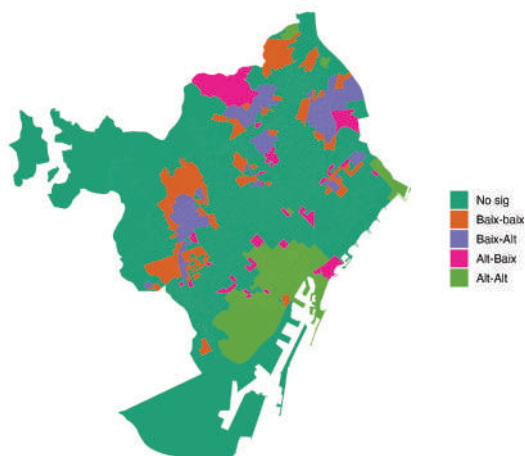
FIG. 13. LA RELACIÓ ENTRE L'ÍNDEX DE SIMPSON EN LA PARTICIPACIÓ I EL VOT A VOX

Finalment, s'explora la classificació de Moran, creada a partir de l'índex de Moran. Com ja s'ha explicat anteriorment, aquesta mesura no tan sols té l'avantatge que incorpora la lògica espacial en l'operacionalització de la segregació, sinó que permet classificar les seccions censals en categories en funció del valor dels nacionals/estrangers de la secció censal i del valor que prenen en la mateixa variable les seccions del seu entorn –els seus veïns. La figura 14 il·lustra la distribució espacial de les diferents categories. La primera conclusió és que la majoria de les seccions censals de la capital catalana no formen cap patró de clúster –com a mínim, del definit pel lloc de naixement (per nacionalitat, els resultats són els mateixos). Si es compara amb el mapa que s'ha mostrat al principi sobre la distribució de la renda, les diferències són notables. Tanmateix, s'hi identifiquen alguns clústers de diferents tipus. Per exemple, a una part de Ciutat Vella i de Montjuïc, s'observa que hi ha un clúster de seccions censals amb un alt nombre de persones nascudes a l'estranger. Així mateix, hi ha diferents zones de la ciutat que poden ser d'interès pel contrast que representen.

Per exemple, aquelles seccions censals en què el percentatge d'estrangers és alt, però que estan envoltades de seccions censals amb un baix percentatge d'estrangers (alt-baix) o les seccions en què el percentatge d'estrangers és baix, envoltades de seccions amb un percentatge alt (baix-alt).

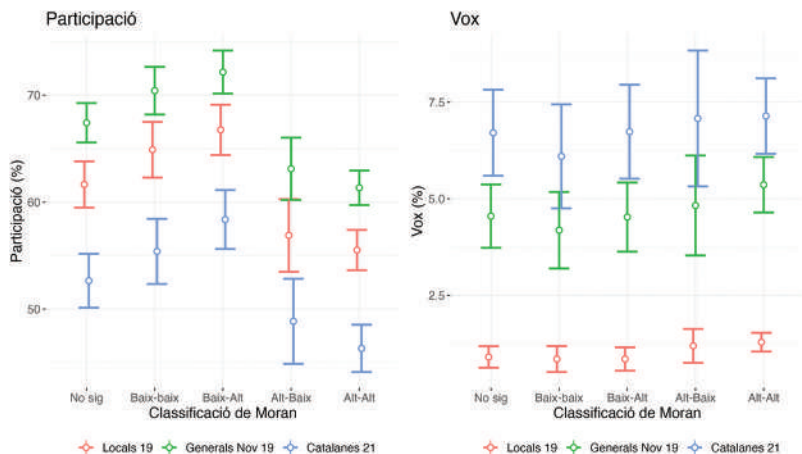
FIG. 14. DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DE LA CLASSIFICACIÓ DE MORAN

Fent ús de la informació anterior, s'ha construït una variable amb les diferents categories i s'ha verificat el seu efecte en el marc d'una regressió similar a les que s'han fet fins ara. Així, el gràfic 15 mostra la participació electoral i el suport a Vox predit en funció de si la secció censal entra en una de les categories concretes de Moran. S'hi observen diferents patrons d'interès. En primer lloc, les seccions censals amb un percentatge d'estrangers baix, envoltades de seccions amb un percentatge d'estrangers que també és baix (baix-baix), tenen una participació força elevada, però lleugerament inferior si les comparem amb seccions de les mateixes característiques, però envoltades de seccions censals on el percentatge d'estrangers és alt (baix-alt). Per tant, sembla que ser una "illa" territorial amb un percentatge baix d'immigració, però envoltat de zones amb percentatges alts, empeny a l'alça la participació electoral. Un patró coherent amb la teoria de l'amenaça de grup que s'ha explicat a l'apartat teòric. En segon lloc, i com ja hem vist fins ara, les seccions censals amb un percentatge relativament alt d'estrangers tenen una participació electoral predita més baixa que les que tenen un percentatge d'estrangers més baix. Ara bé, tot i que no és robusta del tot, les dades mostren que la participació d'aquest tipus de seccions encara és més baixa quan hi ha clústers territorials on el percentatge d'estrangers és significativament alt (alt-alt).

Pel que fa al suport a Vox, la relació entre la classificació de Moran i el suport a la formació d'extrema dreta no és conclouent, amb una petita excepció. En alguns models, s'observa que el suport electoral a Vox és significativament més alt en els clústers territorials en què el percentatge d'estrangers és alt. Dit d'una altra manera, fins ara s'ha vist que el percentatge d'estrangers (o, en models que no es mostren, també de persones de nacionalitat no espanyola) no està correlacionat amb el vot a Vox. Tanmateix, quan es tenen en compte les dinàmiques espacials –"qui són els teus veïns"–, aquesta conclusió rep un matís: les seccions censals amb un percentatge alt d'estrangers que estan envoltades de seccions censals amb un percentatge també elevat d'estrangers tenen més tendència a donar suport a l'extrema dreta. Per tant, semblaria que la concentració especial de persones immigrades –la seva segregació– proporciona un petit *bonus* electoral a la formació d'extrema dreta.

FIG. 15. LA RELACIÓ ENTRE LA CLASSIFICACIÓ DE MORAN, LA PARTICIPACIÓ I EL VOT A VOX

En resum, les anàlisis anteriors mostren alguns patrons interessants que cal destacar. En primer lloc, s'observa que la participació electoral està associada negativament amb totes les dimensions de segregació. Dit d'una altra manera, quan la segregació és més alta (definida en termes de diversitat, la qual ve derivada de la concentració de persones d'altres orígens), la participació electoral és significativament més baixa. En segon lloc, la relació que s'hi detecta és més aviat lineal, concentrada especialment en aquelles zones de la capital catalana que estan significativament segregades respecte de la mitjana. En tercer lloc, i a nivell substantiu, les dades indiquen que la diversitat d'una secció censal (i el que implica en termes de segregació, interacció, concentració o exposició, entre d'altres) està associada negativament amb la participació. És a dir, no sembla que la teoria del contacte, per la qual esperàriem un efecte positiu entre la diversitat i la participació electoral (si assumim com a cert el mecanisme que la diversitat incrementa el capital social positiu), funcioni en el cas que s'estudia aquí. En quart lloc, les anàlisis mostren que la segregació, en quasi cap de les seves dimensions, no està associada amb el suport electoral al partit d'extrema dreta Vox. Per tant, com a mínim en les eleccions que s'analitzen, no sembla que la ubicació dels diferents grups en

l'espai (la segregació) estigui associada amb el suport electoral a aquest partit. L'única excepció serien aquelles zones de la ciutat amb uns nivells de segregació relativament baixa, però envoltades de zones amb un percentatge significatiu de persones d'origen estranger. En aquests casos, en aquestes "illes", Vox treu uns resultats superiors a la mitjana. Tanmateix, es podrien apuntar diferents explicacions de per què la relació no és tan forta com la que hom potser esperaria. Per exemple, el fet que la formació d'extrema dreta faci "pinça" (sobretot a través del nacionalisme espanyol) a les seccions censals més riques i més pobres pot diluir l'efecte de la segregació. Així mateix, també es podria argumentar que la immigració no ha estat l'argument més utilitzat per Vox per atraure votants (en termes relatius a d'altres temes), la qual cosa ha comportat que la segregació basada en aquest tema no estigui estadísticament relacionada amb la distribució territorial del vot cap al partit.

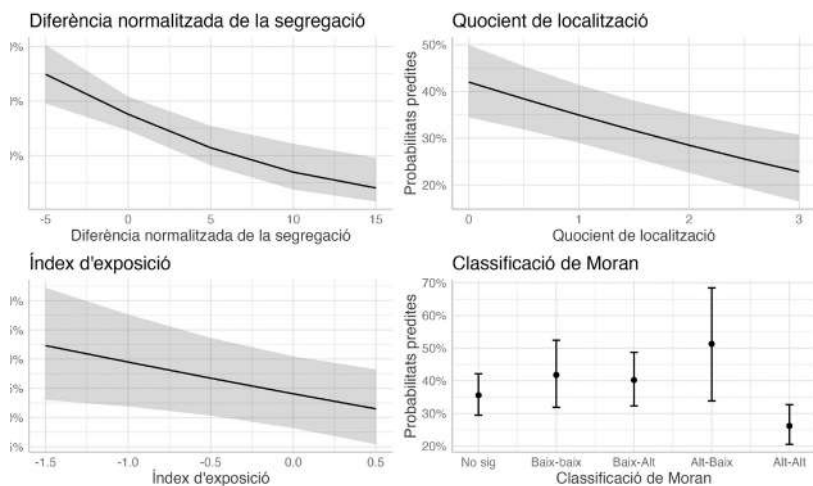
3.2 UNA ANÀLISI INDIVIDUAL

Al subapartat anterior, s'ha analitzat l'efecte de la segregació en la participació electoral i el vot a un partit polític determinat. En aquest subapartat, l'atenció es focalitza en altres indicadors més de tipus individual. En aquest sentit, les anàlisis que s'utilitzen aquí segueixen una filosofia similar: utilitzant l'estructura multinivell de les dades –informació a nivell individual, és a dir, d'enquestes, i informació a nivell grupal, és a dir, de la segregació–, s'han fet models de regressió multinivell en què s'ha testat l'efecte de la segregació en diferents indicadors de capital social. A tall de recordatori, tots els models inclouen variables de control de tipus individual (sexe, edat, lloc de naixement, ingressos) i grupal (distància de la plaça de Catalunya i densitat de població). Per tal de simplificar la presentació dels resultats, i atès que els diferents indicadors generen un patró semblant, s'ha optat per mostrar aquí només l'anàlisi que s'ha fet amb quatre indicadors, cadascun dels quals se centra en una de les dimensions de segregació utilitzades en el llibre. Així, s'han utilitzat la diferència normalitzada de la segregació (igualtat o equitabilitat), el quocient de localització (concentració), l'índex d'exposició (exposició) i la classificació de Moran (agrupament).

El gràfic 17 mostra la relació entre els quatre índexs de segregació i la informació política de les persones enquestades pel Centre d'Estudis d'Opinió. Atès que s'utilitzen models logístics, l'eix de les Y correspon a les probabilitats predites. Els valors més alts signifiquen que la persona està més informada del que passa en política –i a la inversa per als valors més baixos. Què hi observem? Una relació negativa entre els indicadors de segregació i la informació política. Per exemple, si ens fixem en el quocient de localització, els enquestats que viuen en una secció censal on els dos grups estan representats de forma igual (valor 1) tenen una probabilitat predita d'estar informats sobre política de prop del 35%. En canvi, els enquestats que viuen en seccions censals on els estrangers estan sobre-representats (per exemple, valor 2) tenen una probabilitat predita d'estar informats sobre política de menys del 30% (5 punts percentuals menys). Si utilitzem un model de probabilitat lineal, aquest ens diu que un augment d'un punt en el quocient de localització implica una reducció de la informació política d'un 6%, aproximadament. És especialment rellevant l'impacte que mostra la categorització de Moran a la categoria alt-alt. Així, aquelles seccions censals en què el percentatge d'estrangers és alt i que estan envoltades de seccions censals similars (creant “illes” territorials) tenen, de mitjana, ciutadans i ciutadanes amb uns nivells d'informació política significativament més baixos.

Es tracta d'una primera peça d'evidència empírica, que mostra un efecte similar al de l'anàlisi agregada, però des d'una òptica diferent, més relacionada amb el mecanisme de per què la participació electoral és més baixa. Així, en llocs més diversos o mixtos, en què s'ha concentrat, doncs, la població per raó d'origen –cosa que n'ha fet augmentar la segregació– la informació política hi és més baixa.

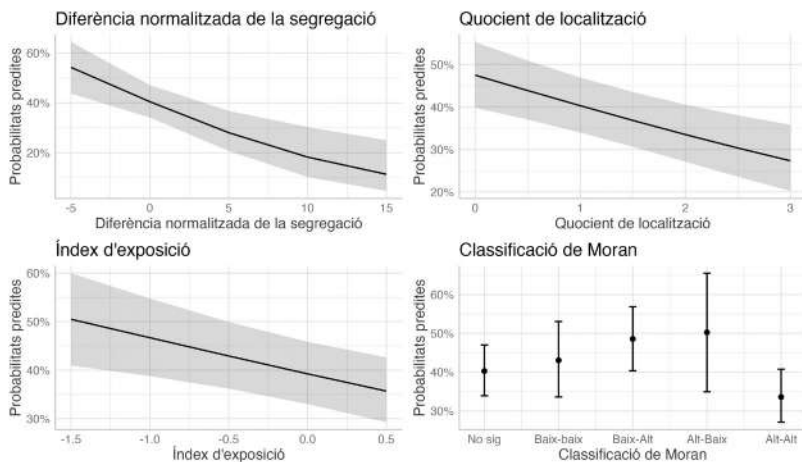
FIG. 16. LA RELACIÓ ENTRE LA INFORMACIÓ POLÍTICA I ELS INDICADORS DE SEGREGACIÓ

Una lògica semblant la podem aplicar utilitzant la variable interès per la política com a variable dependent, un indicador que es fa servir habitualment en els treballs sobre el capital social. Es tracta d'una variable que identifica si la persona està molt o bastant interessada en política (1) o poc o gens (0).

L'anàlisi que es mostra al gràfic deriva en un patró molt semblant a l'anterior. A les zones més segregades de la capital catalana, és a dir, més diverses i on s'ha concentrat més la població d'origen de fora de Catalunya, hi resideixen ciutadans/es amb bastant menys interès per la política que a les zones menys segregades. A les seccions censals amb més diversitat de nacionals/estrangers, amb estrangers més concentrats o on la interacció entre dos grups és més probable, l'interès polític mitjà és menor. Per contra, en els llocs més homogenis, l'interès polític hi és més alt.

FIG. 17. LA RELACIÓ ENTRE L'INTERÈS PER LA POLÍTIKA I ELS INDICADORS DE SEGREGACIÓ

El gràfic 18 se centra en la dimensió de la confiança política. Com es detalla al capítol 2, es tracta d'un indicador que captura la mitjana entre els indicadors de confiança política envers els polítics espanyols i els catalans. Per tant, un 0 significa que l'enquestat no té cap confiança amb els dos i un 10, que n'hi té molta. En tractar-se d'una variable contínua (o semiescala), l'eix de les Y mostra, en aquest cas, la confiança política predita en funció dels diferents valors dels indicadors de segregació. Els resultats grafats provenen d'una regressió lineal.

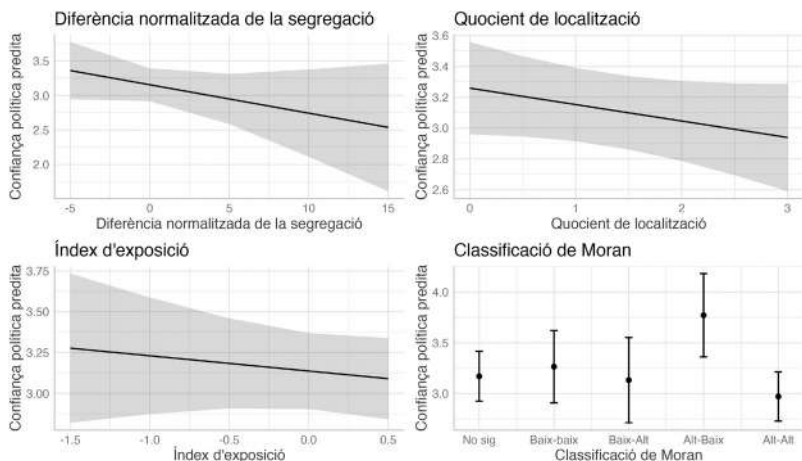
Una vegada més, observem que la relació és negativa. Tanmateix, els models no són estadísticament significatius. És a dir, a les zones de la ciutat més segregades –que és on es concentren més estrangers i, per tant, són més diverses– no hi resideixen ciutadans amb valors de confiança política significativament més baixos que a les zones menys segregades. Això es pot explicar per diversos factors. Un d'ells pot ser que, entre la població en general, la confiança envers els polítics és molt baixa (amb una mitjana del 3,3 a l'escala). Per tant, hi ha un efecte “terra” o “subterrani” (*floor effect*), és a dir, un límit per baix al voltant del qual la variabilitat de la variable confiança política és limitada. Una altra explicació podria ser més

substantiva: en un context de desafecció o insatisfacció, la confiança es-taria geogràficament repartida de forma més o menys transversal, la qual cosa implica que no estigui associada amb diferents nivells de segregació.

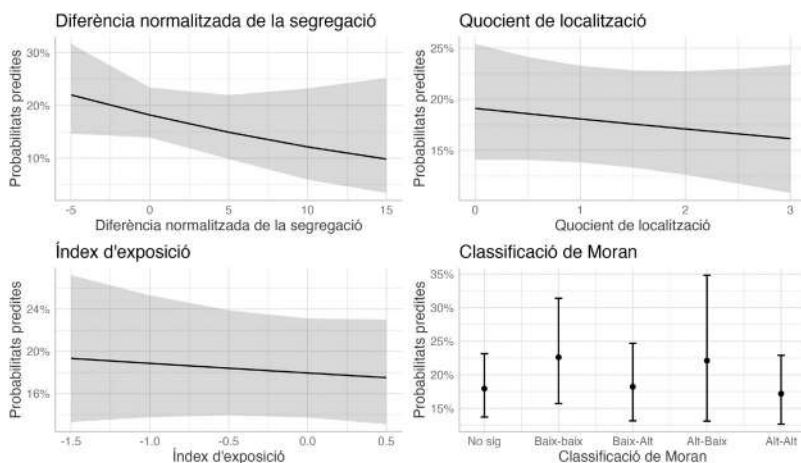
Finalment, convé indicar que l'únic efecte marginalment significatiu és, precisament, un dels patrons més estables que les anàlisis revelen, el qual fa referència a la categoria alt-alt de la classificació de Moran. En aquelles zones de la ciutat on la concentració d'estrangers és particularment alta (hi ha un clúster), la confiança política és significativament més baixa. Així mateix, en aquelles seccions de la capital catalana on hi ha un alt percentatge d'estrangers, però que estan envoltades de seccions censals amb un percentatge baix d'estrangers (alt-baix), la confiança hi és més elevada. Si les inspeccionem, corresponen generalment a seccions censals riques, amb una presència relativament alta d'estrangers de països desenvolupats i, per tant, de procedència qualitativament diferent a la majoria de les seccions censals, on es concentra població immigrada d'un estatus socioeconòmic inferior.

FIG. 18. LA RELACIÓ ENTRE LA CONFIANÇA POLÍTICA I ELS INDICADORS DE SEGREGACIÓ

Tot seguit, s'explora l'indicador de satisfacció amb la democràcia. Es tracta d'una variable codificada de tipus binari, essent 1 els qui n'estan molt o bastant satisfets i 0 els qui n'estan poc o gens. A tot Barcelona, prop del 23% dels enquestats asseguren que estan molt o bastant satisfets amb la democràcia. Els resultats del model de regressió aporten unes conclusions idèntiques a les que s'han extret a propòsit de la confiança política. La relació no és estadísticament significativa. De nou, i com en el cas anterior, això es podria explicar ben bé pel fet que la satisfacció amb la democràcia és generalment molt baixa i força transversal territorialment al llarg de la ciutat de Barcelona. De fet, si els comparem amb els resultats anteriors, la incertesa sobre la relació encara és més gran.FIG.

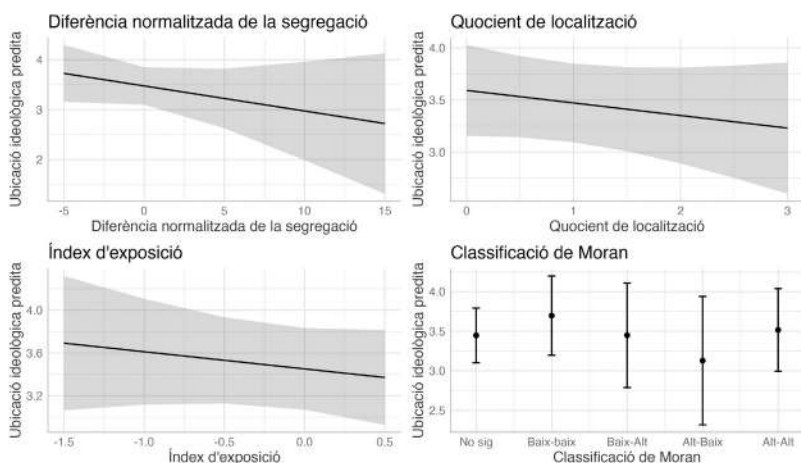
19. LA RELACIÓ ENTRE LA SATISFACCIÓ AMB LA DEMOCRÀCIA I ELS INDICADORS DE SEGREGACIÓ

S'observa alguna relació entre la segregació i la ubicació ideològica d'una persona? A diferència dels indicadors anteriors, la ubicació ideològica no és un indicador del capital social, però ajuda a veure, encara que sigui de forma indirecta, si, a més de l'efecte en les actituds relatives al capital social, també s'observa un impacte en les preferències ideològiques. Es podria argumentar, per exemple, que la segregació porta a una cultura política negativa i que, precisament per aquest motiu, la gent que la pateix desenvolupa unes preferències concretes (per exemple, són més d'esquerra) per tal de solventar la qüestió. També és interessant veure si les zones més segregades —és a dir, on es concentren persones d'altres orígens— tenen més probabilitat de presentar una propensió ideològica concreta. Més en general, als darrers anys hi ha hagut un debat intens en la ciència política sobre les preferències ideològiques del vot de les persones amb un estatus socioeconòmic més baix (per exemple, si són més propenses a votar partits populistes o l'extrema dreta) (Abou-Chadi, Mitteregger, Mudde i Friedrich-Ebert-Stiftung, 2021; Kurer, 2020; Margalit, 2019), un debat que també ha tingut ressò a Catalunya (Muñoz, 2021).

El gràfic 20 en presenta els resultats. Si bé s’hi observa una certa relació, en el sentit que les zones segregades –amb més mixticitat derivada de la concentració de persones d’orígens diversos– són, de mitjana, més d’esquerres que les que no ho són, el patró no és concloent (no significatiu). Per tant, i enllaçant-ho amb els resultats anteriors, no sembla que les zones més segregades siguin més d’esquerres.¹²

FIG. 20. LA RELACIÓ ENTRE LA IDEOLOGIA I ELS INDICADORS DE SEGREGACIÓ

Arribats aquí, l’apartat individual dibuixa les conclusions següents. La primera conclusió és que la segregació efectivament té un impacte en les actituds relatives al capital social i que aquest impacte és negatiu. És a dir, els individus que viuen en zones més segregades, és a dir, més mixtes, en què les persones d’orígens diferents s’hi han concentrat més, se situen en posicions més negatives en els indicadors de capital social utilitzats. En segon lloc, s’observa que l’efecte de la segregació no és igual de fort

12 Els baròmetres del CEO també inclouen preguntes de si la persona va participar en les darreres eleccions generals o al Parlament de Catalunya i el record de vot. Si s'utilitzen aquestes variables i les relacionem amb els indicadors de segregació, la relació que se n'obté és molt semblant a la que s'observa de forma agregada.

a tots els indicadors. Mentre és particularment fort en indicadors com la informació política i l'interès per la política, té un impacte menor en qüestions com la confiança política o la satisfacció amb la democràcia, uns indicadors que, de fet, tenen un valor baix en el global de la població de la mostra de Barcelona. Per tant, la segregació per raó d'origen està correlacionada negativament amb la informació política i amb l'interès per la política. En tercer lloc, s'observa, un cop més, que són precisament les “illes” territorials més segregades les que presenten pitjors registres en els diferents indicadors de capital social. Finalment, i pel que fa a indicadors com la satisfacció envers el sistema democràtic o la ubicació ideològica de la persona, que no capturen de forma directa el capital social, la seva relació amb la segregació és negativa, però menys clara.

3.3 DE LES ACTITUDS AL COMPORTAMENT

Un dels reptes dels estudis basats en enquestes és saber distingir correctament la diferència entre les actituds i el comportament d'una persona. És ben sabut que sovint les actituds que expressa una persona en un sondatge no necessàriament es tradueixen en un comportament concret. I també a la inversa: que les persones es comportin d'una determinada manera no sempre significa que, quan se'ls pregunta per l'actitud respecte al seu comportament, aquestes dues qüestions vagin alineades.

Així doncs, un dels dubtes que persisteix de l'anàlisi anterior és si la relació que s'observa es pot restringir únicament al vessant actitudinal i no estendre's al comportament. Per exemple, es podria dir que als llocs més segregats resideixen persones que “diuen que” tenen menys informació política o menys interès per la política, però en realitat es comporten d'una forma diferent al que expressen, assistint a manifestacions o protestant de formes diverses. És possible també que la pregunta sobre l'interès per la política es pugui arribar a entendre com interès per la política “institucional”, la qual cosa pot generar un cert rebuig entre alguns sectors de població, que podrien ser precisament aquells que viuen en zones segregades espacialment de Barcelona, i potser tenir més interès per la política no institucional. A més d'explorar la relació entre

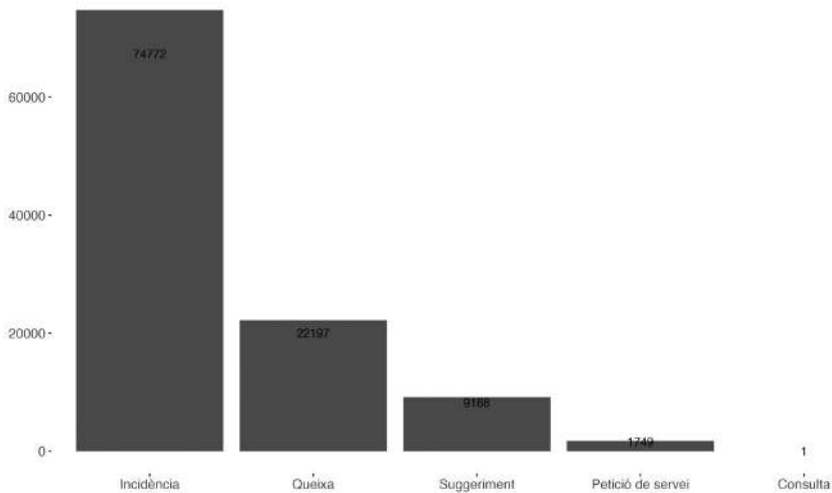
la ubicació de la petició, incidència o queixa i la segregació, la base de dades permet anar més enllà i centrar-se en el tipus de comunicació que la ciutadania ha enviat a l'Ajuntament de Barcelona.

A la base de dades utilitzada, hi ha un total de 264.472 comunicacions (8.022 de l'any 2019 i 256.449 del 2020). Després de la interpolació geogràfica, s'observa que el nombre de comunicacions està distribuït desigualment per seccions censals. Així, hi ha seccions que només han enviat 13 peticions durant el període considerat, mentre que d'altres n'han arribat a enviar més de 750 –concretament, el màxim que es registra és de 779 comunicacions enviades des d'una secció censal.

El gràfic 21 mostra el tipus de comunicació que la ciutadania de la capital catalana ha adreçat a l'Ajuntament de Barcelona. La comunicació més habitual és reportar una incidència, seguida d'una queixa. Els suggeriments i la petició d'un servei ocupen posicions més marginals.

Per construir la variable dependent a les anàlisis posteriors, s'ha calculat primer, per tal de tenir en compte les diferències de població per secció censal, el percentatge de comunicacions enviades per cada secció censal (és a dir, el total de peticions per secció censal, dividit per la població). La distribució del percentatge segueix una distribució asimètrica positiva (la cua de la dreta és més llarga i la massa de la distribució es concentra a la part esquerra). Per tant, se n'ha calculat el logaritme.

FIG. 21. TIPUS DE COMUNICACIONS DE LA CIUTADANIA CAP A L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

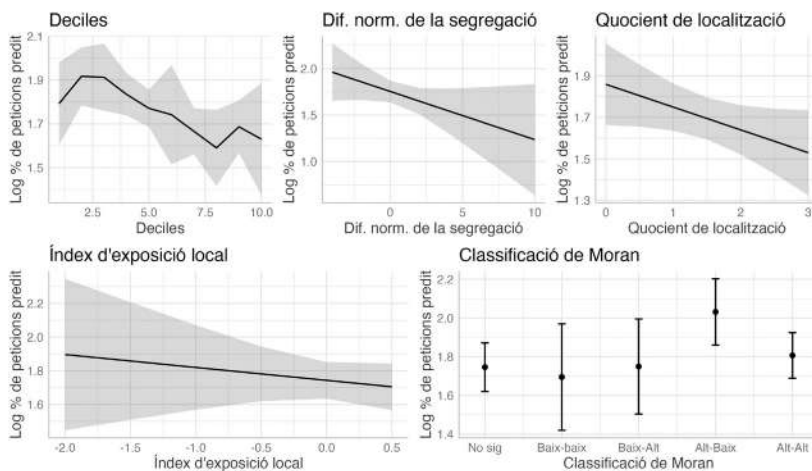
En una primera anàlisi, el logaritme del percentatge de peticions (variable dependent) es relaciona amb cinc variables independents –i en models separats– que capturen la segregació en les seves diferents dimensions: la categorització de les seccions en decils, la diferència normalitzada de la segregació (igualtat o equitabilitat), el quocient de localització (concentració), l'índex d'exposició (exposició) i la classificació de Moran (agrupament). Tots els models inclouen les variables de control agregades per secció censal (percentatge de dones, joves, gent gran, àrea de la secció censal i ocupació mitjana residencial) i els errors estàndards s'han corregit per districte. Un cop feta la regressió, i d'acord amb la lògica aplicada anteriorment, s'han dibuixat els valors predits, els quals es poden veure precisament al gràfic 22.

Què diuen els resultats? En termes generals, s'observa una relació negativa entre el nombre de comunicacions efectuades i la segregació. Així, s'observa que les seccions censals que corresponen als decils rics envien comunicacions menys freqüents, de mitjana, a l'Ajuntament de Barcelona que les seccions censals dels decils pobres. Molt probablement, es tracta de persones que viuen en zones amb menys problemes urbans

—més nets, amb més seguretat, etc.— i, per tant, tenen menys elements per queixar-se. Una altra interpretació podria ser que es tracta de zones on hi ha persones amb un nivell baix de confiança cap a l'Ajuntament de Barcelona, la qual cosa provocaria un interès baix per interaccionar-hi. Són dues interpretacions que estudis futurs poden confirmar.

La diferència normalitzada de segregació i el quocient de localització (i, en menor mesura, l'índex d'exposició local) mostren una imatge diferent de l'anterior: una relació negativa amb la segregació —entesa, de nou, com a diversitat o com a concentració de persones d'origens diferents. S'observa que a les seccions censals més mixtes el contacte amb el consistori de la capital catalana és més baix que en les seccions més homogènies.

FIG. 22. LA RELACIÓ ENTRE LA SEGREGACIÓ I LES COMUNICACIONS CIUTADANES

Tanmateix, abans d'establir aquesta com a conclusió final, convé anar més enllà. La base de dades ens permet endinsar-nos un xic més en la qüestió i desgranar si la relació és diferent quan tenim en compte el tipus de comunicació que s'ha efectuat. Així, es podria argumentar que la relació Administració-ciutadania no és la mateixa quan es fa,

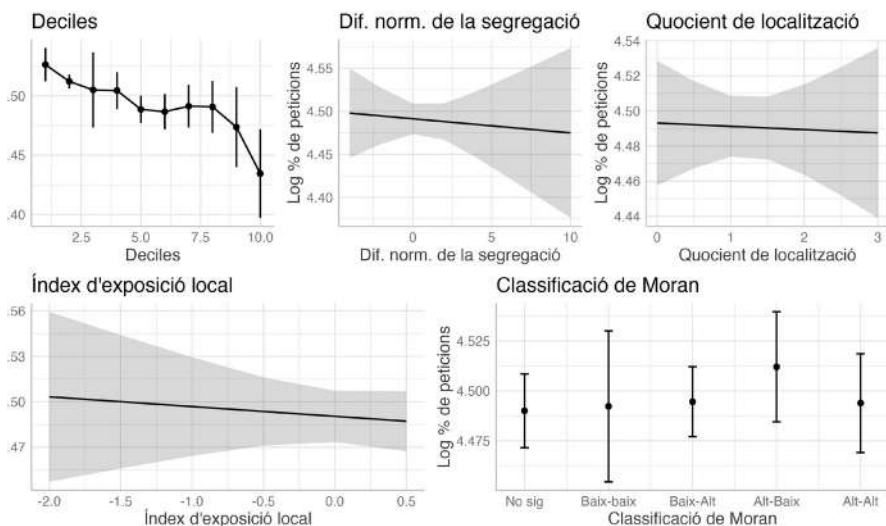

per exemple, una queixa o un suggeriment. A tal efecte, s'ha calculat el percentatge de comunicacions positives (suggeriments) i el percentatge de comunicacions negatives (incidències i queixes) sobre el nombre total de peticions.

Si es comença per les peticions negatives (veure el gràfic 23), s'observa que hi ha una relació forta amb la desigualtat econòmica espacial. Els decils més pobres formulen més peticions de tipus negatiu que els decils més rics. En termes substantius, els resultats indiquen que, per a cada comunicació negativa que fa una secció censal rica, la secció censal pobra en fa 27-28.

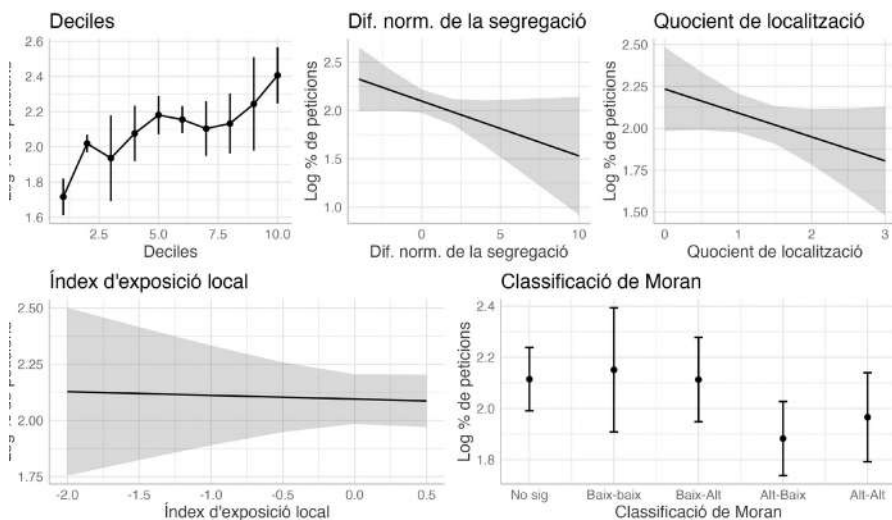
La relació entre el percentatge de comunicacions negatives i la segregació segueix el mateix patró d'abans, però d'una manera menys clara. De fet, la "no-relació" sembla ser la tònica dominant, és a dir, no sembla que les zones més segregades enviïn més comunicacions negatives a l'Ajuntament que les zones menys segregades.

FIG. 23. LA RELACIÓ ENTRE LA SEGREGACIÓ I LES PETICIONS CIUTADANES NEGATIVES

Si centrem l'atenció en les peticions positives, emergeix un patró interessant. Així, es pot observar que la relació entre els decils i la comunicació és la inversa a la que s'ha presentat abans. Les seccions censals classificades en els decils rics és més probable que enviïn comunicacions positives a l'Ajuntament –en forma de suggeriments– que les seccions censals classificades en els decils pobres. Tenir una actitud proactiva, de fet, està estrictament relacionat amb el capital social positiu (propúblic). Quant a la segregació, la relació és més clara (estadísticament significativa). A les zones més segregades de la ciutat, és a dir, més mixtes, el percentatge de comunicacions positives que s'hi observa és molt menor. En canvi, a les més homogènies per raó d'origen, el nombre de suggeriments enviats al consistori barceloní és estadísticament més elevat.

FIG. 24. LA RELACIÓ ENTRE LA SEGREGACIÓ I LES PETICIONS CIUTADANES POSITIVES

Quina imatge en podem extreure d'aquest últim apartat? En primer lloc, s'observa que les zones més pobres de la ciutat envien més comunicacions a l'Ajuntament de Barcelona que les zones més riques. Tanmateix, el tipus de contacte amb el consistori és de naturalesa diferent: mentre les més pobres s'hi relacionen per formular queixes, les més riques hi envien sobretot suggeriments. En segon lloc, l'anàlisi utilitzant indicadors de segregació mostra un patró més complex. Aquelles zones més segregades de la ciutat —és a dir, més diverses, fruit d'una concentració de persones d'origen més divers— no és més probable que estableixin un contacte negatiu amb l'Ajuntament que les zones menys segregades. En canvi, pel que fa al contacte "positiu", sí que s'hi observa una relació. En termes pràctics, les zones més homogènies són més actives a enviar suggeriments al consistori barceloní que les zones més mixtes —més segregades. Aquest últim resultat és especialment interessant, perquè podria indicar un possible cicle endogen pervers per a les seccions censals més segregades. Així, el fet que les zones més segregades no contactin amb les institucions, ni que sigui per queixar-se, indicaria una manca de transmissió política

entre la demanda (la ciutadania) i l'oferta (les institucions). En canvi, a la part alta de la distribució, és a dir, a les zones no segregades, la comunicació amb les institucions en forma de suggeriments és més probable, la qual cosa pot provocar que, en última instància, les institucions responguin sobretot a les preferències d'aquestes zones.

4. Estructura urbana i capital social

Aquest capítol, més breu, pretén fer un pas més en l'anàlisi efectuada al capítol 3. La relació negativa que s'ha detectat entre segregació, comportament electoral, capital social i comportament en relació amb les institucions es pot explicar per múltiples factors, els quals formen part del nucli del mecanisme causal que es deriva de la segregació.

Un primer grup d'explicacions pot referir-se al tipus d'interacció que es produeix entre la ciutadania. Per exemple, en zones més homogènies, la interacció entre persones pot ser més fluida, tant per la via formal (a través d'associacions, escoles, casals de barri, etc.) com informal (al mercat, a la plaça...). És a dir, per processos endògens que la reforcen o la mantenen baixa.

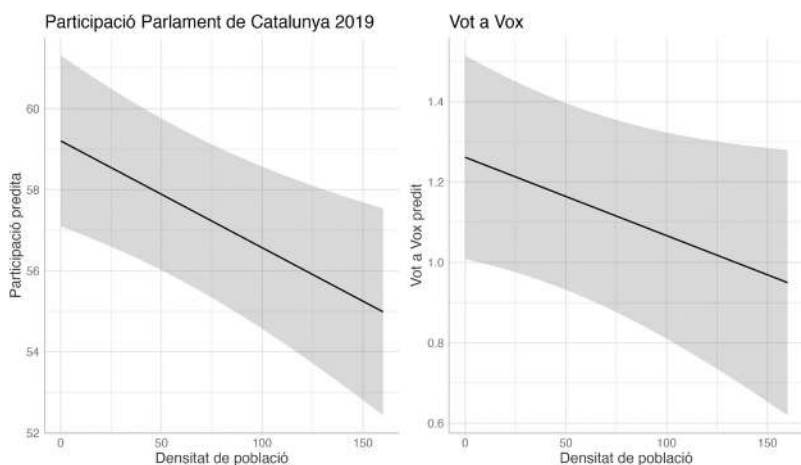
Un altre tipus d'explicació pot fer referència a les característiques de l'entorn urbà. En la literatura sobre urbanisme, sovint es fa referència a la idea que un determinat urbanisme facilita la interacció entre persones. Per exemple, una plaça degradada i amb mala accessibilitat pot fer que molts ciutadans no s'hi sentin atrets per anar-hi a conversar, a jugar o simplement a passejar. La literatura prèvia de casa nostra ha tingut en compte molts d'aquests mecanismes (Grau, 2020; Nel-lo i Blanco, 2015; Nel-lo et al., 2021). Futures investigacions han de determinar tots aquests mecanismes, els quals requeririen noves dades i aproximacions metodològiques. Aquí, però, s'explora de forma temptativa el segon tipus d'explicacions, és a dir, de quina manera l'estructura urbana (o algunes de les seves característiques) pot afectar el comportament electoral o les actituds de la ciutadania.

Una primera manera de mirar-ho és a través de la densitat de població. Aquesta variable, utilitzada tradicionalment als estudis primigenis de ciència política (Fieldhouse i Cutts, 2008; Preuss, 1981), intenta captar, encara que sigui indirectament, les possibilitats d'interacció entre la ciutadania. Així, en zones urbanes on viu poca gent (l'sprawl americà en

seria la imatge més habitual), la probabilitat d'interaccionar amb altra gent i, per tant, de relacionar-s'hi, de tenir-hi contacte, és molt menor. Aquesta realitat pot tenir un eventual efecte en el capital social de la ciutadania. Ara bé, com han mostrat recentment Antón i Cruz (2022), la densitat és un concepte multidimensional que pot arribar a abraçar dimensions diferents de la vulnerabilitat urbana.

Tot seguit, procedim a analitzar la relació entre la densitat de població, la participació electoral i el vot a Vox (anàlisi de tipus agregat). Com il·lustra el gràfic 25, aquesta relació és negativa. És a dir, les zones de la ciutat poblacionalment més denses tenen nivells més baixos de participació electoral. Tot i que la relació amb el vot a Vox també és negativa, és menys clara. Tenint en compte que, en zones més denses, la posició socioeconòmica de les persones és més baixa, els resultats són concloents amb els obtinguts als capítols anteriors.

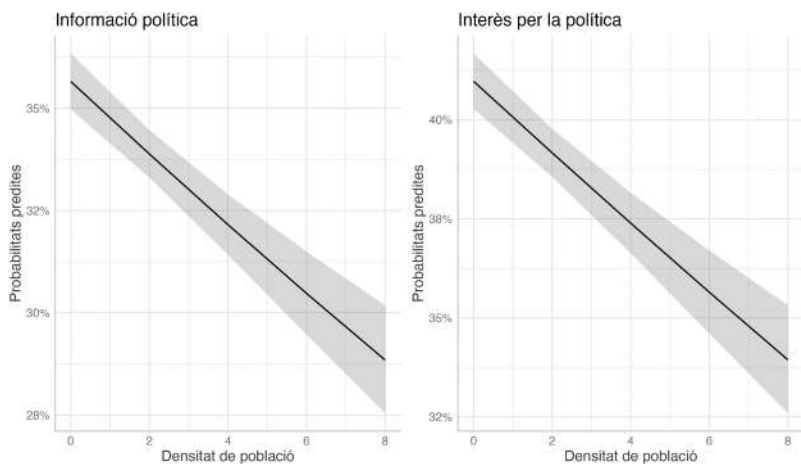
FIG. 25. LA RELACIÓ ENTRE LA DENSITAT, LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL I EL VOT A VOX

Si es posa el focus en les actituds d'interès per la política i informació política i es fa una anàlisi multinivell, el patró resultant també és negatiu (veure gràfic 26), és a dir, les zones amb més densitat de població mostren

nivells més baixos d'interès per la política o d'informació política. Per tant, tenint en compte que les zones més denses solen ser també zones on la població és més mixta, no sembla que la idea del contacte s'acabi de produir. A les zones denses, la possibilitat d'interacció entre grups humans és més probable, a priori, la qual cosa s'hauria de traduir, segons la idea del contacte, en nivells més alts de comunicació intergrup. Potser això es produeix, però no deriva en efectes positius cap a la participació electoral o el capital social. Molt probablement, i en línia amb el que succeeix en altres entorns urbans, les persones amb més poder adquisitiu i, per tant, amb un capital social de tipus més propúblic, s'autoseleccionen en zones concretes de la ciutat. Les persones amb un poder adquisitiu més baix també s'autoseleccionen en determinades zones, molt probablement les que són més denses (i menys riques), la qual cosa no ajuda a augmentar el seu interès pels afers públics.

FIG. 26. LA RELACIÓ ENTRE LA DENSITAT, L'INTERÈS PER LA POLÍTICA I LA INFORMACIÓ POLÍTICA

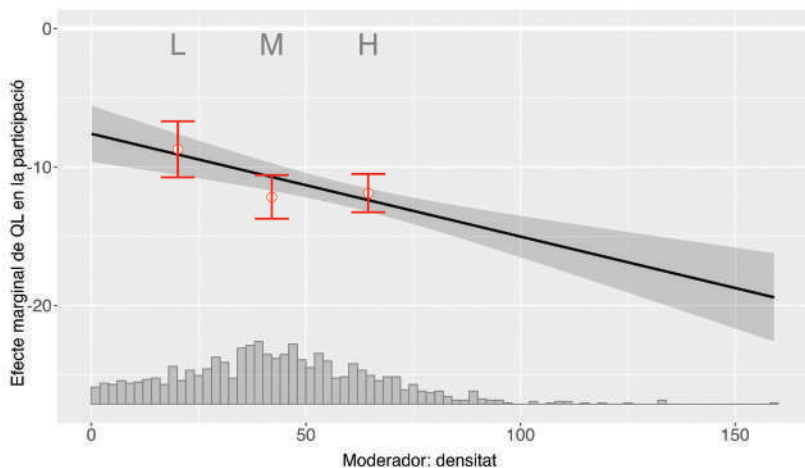

De fet, un element d'interès és l'anàlisi conjunta de l'efecte de la densitat i la segregació. Això és precisament el que pretén la figura 27.

Aquest gràfic mostra la interacció estadística entre la variable densitat i el quocient de localització a l'hora d'explicar la participació electoral. Aquest exercici és útil per saber si valors elevats d'ambdós indicadors (o només d'un d'ells o de cap) tenen una relació concreta amb determinats nivells de participació electoral.

El gràfic mostra que, efectivament, sembla que la intersecció entre la segregació i la densitat es reforcin. Així, amb valors alts de densitat i de segregació ('H' al gràfic), la participació tendeix a ser menor, comparada amb les seccions censals en què la densitat és baixa i la segregació també. Dit d'una altra manera, quan en una zona coincideixen nivells alts de mixticitat per raó d'origen, en el sentit que s'hi concentren persones d'origens diversos, cosa que la segrega de la resta, i a més és una zona poblacionalment densa, la participació electoral tendeix a ser menor. Resultats semblants s'obtenen quan s'utilitzen bona part dels indicadors restants.

FIG. 27. LA RELACIÓ ENTRE LA DENSITAT, EL QUOCIENT DE LOCALITZACIÓ I LA PARTICIPACIÓ POLÍTICA

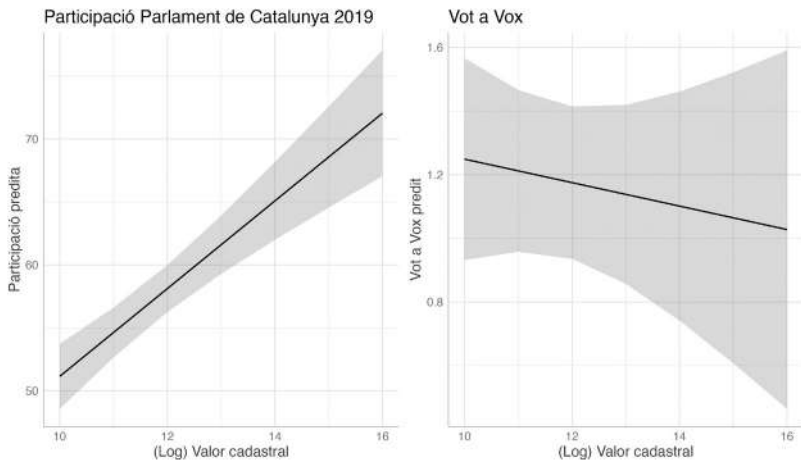

Focalitzem ara l'interès en l'efecte del valor cadastral, un indicador que, indirectament, mesura la qualitat de l'entorn urbà. Convé recordar aquí que, segons Carrasco i Gay (2011), els estrangers són particularment elàstics als preus residencials, atès que capturen bona part dels seus ingressos. El valor cadastral no captaria aquestes dinàmiques i l'hem d'entendre més aviat com un indicador que mesura les condicions estructurals d'una zona i com aquestes afecten els diferents indicadors de capital social.

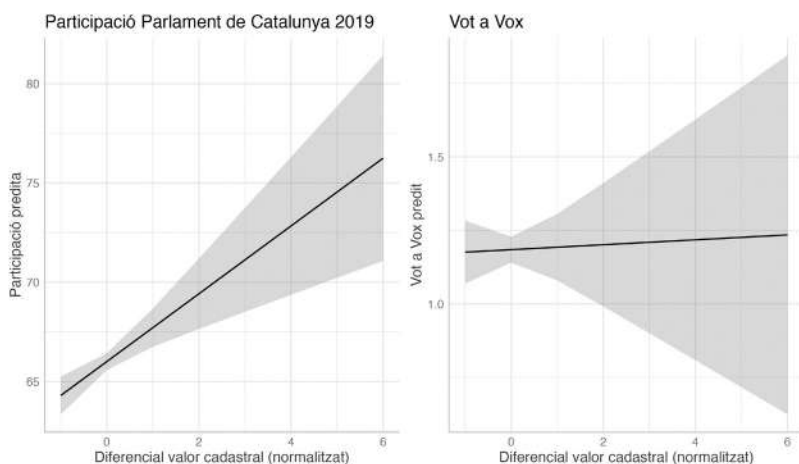
El gràfic 29 mostra la participació i els vots a Vox predits en funció del logaritme del valor cadastral de cada secció censal (i amb el control d'un seguit d'indicadors agregats). El que veiem és quelcom semblant al patró que originava l'anàlisi per decils econòmics del capítol 3. Les zones que tenen un valor cadastral més alt hi participen molt més que les zones amb un valor cadastral menor. La relació amb el vot a Vox, però, no és estadísticament significativa, com ja passava a les anàlisis anteriors.

FIG. 28. LA RELACIÓ ENTRE EL VALOR CADASTRAL, LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL I EL VOT A VOX

Seguint la metodologia aplicada per Nel·lo (2012), s'ha calculat també el valor cadastral en funció d'un punt de referència, en aquest cas els districtes. La figura 29 investiga precisament la relació entre la diferència del valor cadastral i el valor mitjà del districte i la participació electoral i el vot a Vox. Atès que el valor de les diferències és elevat, l'indicador s'ha normalitzat. Com es pot veure al gràfic, la relació és la mateixa que abans. És a dir, quan el valor cadastral és superior a la mitjana del districte, la participació electoral tendeix a ser més alta. En canvi, pel que fa a Vox, la relació no és estadísticament significativa.

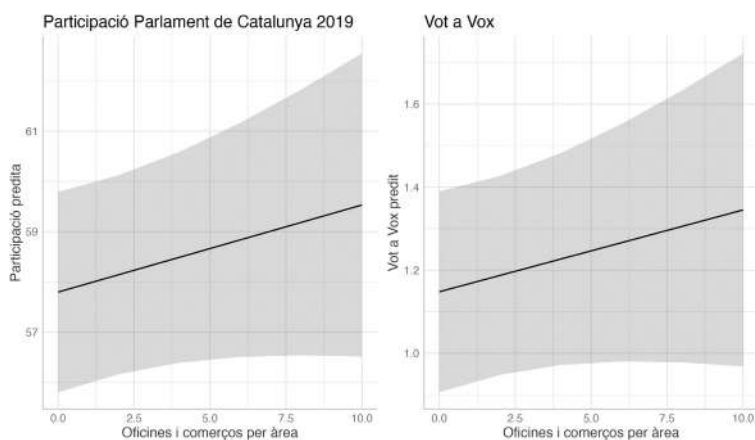
FIG. 29. LA RELACIÓ ENTRE EL VALOR CADASTRAL, LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL I EL VOT A VOX

Les dades del cadastre possibiliten, de fet, anar més enllà i mirar si el tipus d'equipament té algun efecte en les variables d'interès. Concretament, s'ha mesurat el nombre d'oficines i comerços per àrea (de la secció censal) i s'ha examinat el seu impacte sobre la participació electoral i el vot a Vox, seguint la mateixa lògica de models multivariables aplicada fins ara. La idea aquí és explorar una dimensió que va molt més enllà de la residencial i que aporta una mirada més aviat socioeconòmica. En principi, si en una zona hi ha més comerços i oficines, a priori la mobilitat hauria de ser

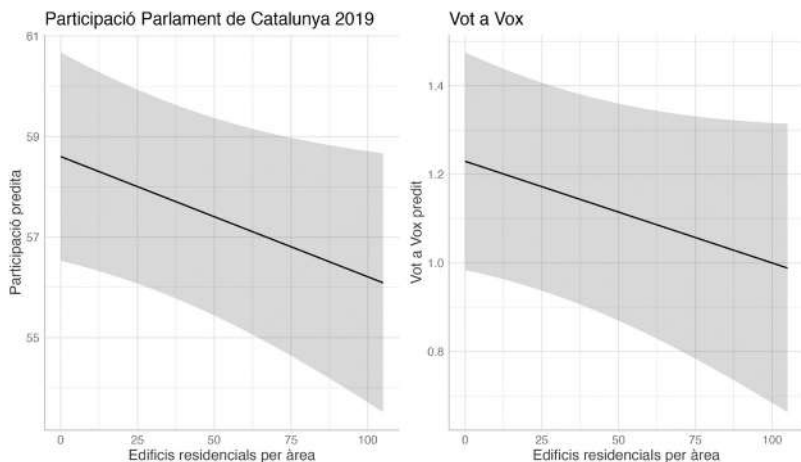
major i, per tant, el contacte amb realitats diferents també ho hauria de ser. Els resultats es poden veure al gràfic 30. Malgrat que s'hi observa una lleugera tendència positiva, la relació no és estadísticament significativa. Dit d'una altra manera, quan mesurem les característiques urbanes en forma d'oficines o comerços, no trobem que hi hagi una relació amb el comportament polític i electoral.

FIG. 30. LA RELACIÓ ENTRE LES OFICINES I ELS COMERÇOS PER ÀREA, LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL I EL VOT A VOX

En una línia semblant, el gràfic 31 examina la relació entre els edificis residencials per àrea i els mateixos dos indicadors electorals. En aquest cas, la tendència és lleugerament negativa, però de nou no és estadísticament significativa.

FIG. 31. LA RELACIÓ ENTRE ELS EDIFICIS RESIDENCIALS PER ÀREA, LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL I EL VOT A VOX

És important indicar aquí que l’anàlisi anterior s’ha focalitzat sobretot en l’anàlisi agregada, és a dir, de la participació electoral i Vox. Tanmateix, si l’anàlisi la féssim utilitzant indicadors individuals, com la informació política o l’interès per la política, la tendència seria molt semblant.

Amb tot, aquesta exploració breu (i limitada) de la relació entre l’entorn urbà, el comportament electoral i el capital social aporta una conclusió (temptativa): tot i que la densitat de població té una relació significativa amb els indicadors estudiats, bona part dels indicadors que intenten captar la realitat urbana “contextual” tenen una relació no significativa amb els indicadors de comportament i de capital social. Molt probablement, aquesta conclusió no és deguda al fet que aquesta relació no existeixi, sinó a la impossibilitat de captar empíricament l’efecte real de l’entorn urbà sobre les actituds i el comportament. Així, determinats canvis urbans (la millora d’una plaça, l’increment dels preus dels habitatges per una millora de la seva qualitat, canvis en la densitat de població, etc.) són processos que molt probablement operen a mitjà o a llarg termini i que són difícils de detectar. I, cosa més important: que caldria estudiar de forma longitudinal. Així mateix, és possible que

aquests canvis urbans siguin l'antecedent, fent servir la terminologia metodològica, de la variable “mediadora”, que ben bé podria representar un canvi en les relacions humanes (per bé o per mal). És a dir, canvis urbans que hagin provocat un canvi en les relacions humanes, les quals serien el principal motor de canvi. Addicionalment, es podria argumentar que la qualitat de l'entorn urbà de Barcelona és relativament homogènia i, si bé hi ha diferències, aquestes no són tan marcades com en altres entorns en què la qualitat d'un carrer o d'una plaça pot dependre essencialment dels recursos econòmics dels veïns més immediats o dels comerços que hi operen. Durant anys, diverses administracions –des de l'Ajuntament de Barcelona fins a la Generalitat de Catalunya– s'han esforçat per millorar les condicions urbanes en zones diverses. Per tant, aquesta manca de relació amb alguns indicadors també pot voler dir que determinades operacions urbanístics fetes fa temps poden derivar en canvis substancials en la forma com es relaciona la ciutadania (o el lloc on viu), la qual cosa pot comportar un augment del capital social propúblic. Si això és cert, però, i en vista dels resultats obtinguts fins ara, també pot voler dir una altra cosa: que les polítiques de rehabilitació, de millora urbana, etc., tenen un límit i, quan es tracta d'augmentar la preocupació de la ciutadania per la cosa pública, hi ha altres condicionants estructurals –els ingressos, l'educació, etc.– que requereixen de la implementació de molts altres tipus de polítiques públiques. Tot plegat, però, són especulacions de mecanismes que futures investigacions hauran d'esclarir.

5. Segregació i capital social a Catalunya

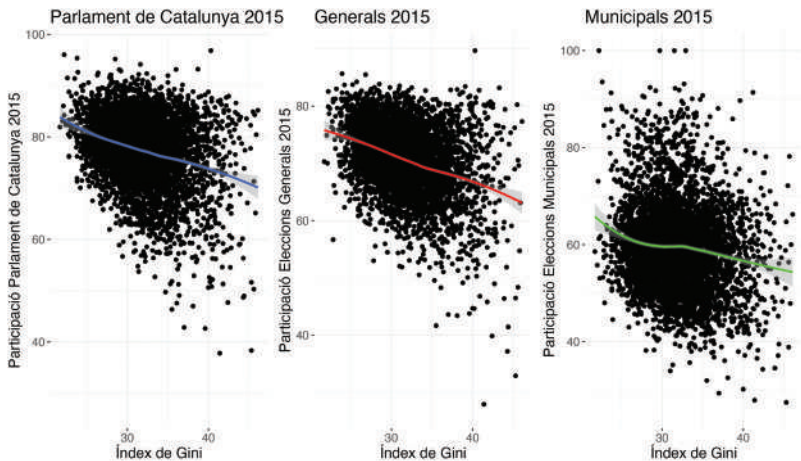
Un dels avantatges de centrar l'anàlisi en la ciutat de Barcelona és, més enllà de la disponibilitat de dades, la possibilitat d'estudiar un territori més "controlat", en el sentit que les variables omeses que poden afectar la relació d'interès poden ser menors. Malgrat tot, hi ha dos inconvenients importants: el primer és la seva validesa externa. No sabem si les dades obtingudes de Barcelona es poden extrapolar al conjunt de Catalunya. En el fons, Barcelona és una *rara avis* en el panorama dels municipis catalans (en termes de població, estructura socioeconòmica, etc.). Difereix, per exemple, en termes de segregació, atès que és més elevada que la mitjana de la resta de Catalunya. El segon inconvenient és que la majoria dels indicadors locals de segregació només els podem mesurar utilitzant dades basades en el lloc de naixement o la nacionalitat, i no amb indicadors econòmics. Finalment, i com ja hem après als darrers anys (Nel·lo i Blanco, 2015), la segregació a dins de Barcelona ha baixat, com a conseqüència d'una dinàmica de moviment residencial de persones cap a fora de la ciutat. Per tant, convé ampliar el focus per tenir una perspectiva addicional sobre l'efecte de la segregació en el capital social.

Per tal de resoldre aquests problemes, aquest capítol trasllada la filosofia de les anàlisis anteriors a tot Catalunya. Cal advertir, però, que es tracta d'una anàlisi diferent. Primer, perquè algunes anàlisis es faran per secció censal, mentre que d'altres es duran a terme a escala municipal. En el cas d'aquestes últimes, s'hi inclouran els municipis que tenen més de dues seccions censals, atès que, altrament, el càlcul dels índexs de segregació no seria possible. Segon –i encara més important–, perquè els indicadors de segregació estan calculats sobre la base de la distribució d'ingressos. Utilitzant les dades d'ingressos per secció censal publicades per l'INE, s'han dividit les seccions censals dels municipis en funció del decil al qual pertanyen. A partir d'aquesta assignació, s'han calculat els diferents indicadors de segregació. Per aquest motiu, molts municipis amb

una única secció censal s'han apartat de la imatge final. Malgrat aquestes limitacions, en aquest capítol es busca donar una imatge complementària a la segregació per origen que s'ha utilitzat abans. Com bé sabem, ambdues “segregacions” no necessàriament han d'anar plegades (Madariaga, Martori i Oller, 2020; Nel-lo i Blanco, 2015).

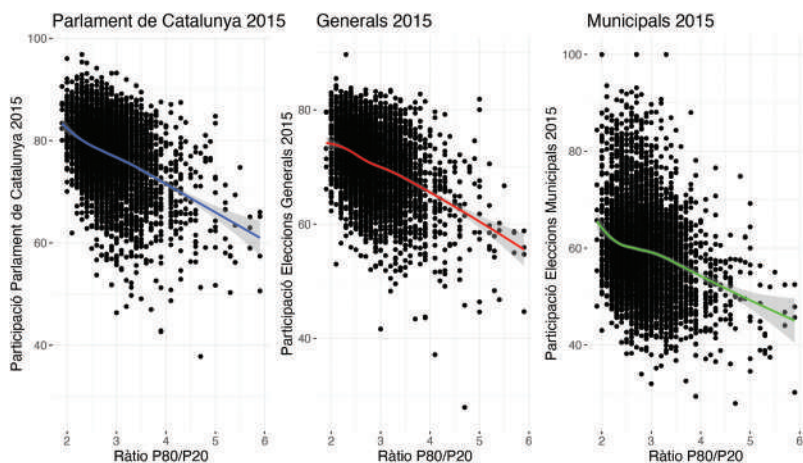
Una primera manera de procedir és analitzar la relació entre l'índex de Gini calculat per l'INE i la participació electoral per a cadascuna de les seccions censals del país. La relació bivariable es pot veure al gràfic 32, que inclou tres tipus d'eleccions. Com ja s'ha observat per al cas de Barcelona, la relació és negativa: les seccions censals relativament més desiguals des del punt de vista econòmic registren percentatges de participació inferiors a les seccions censals menys desiguals econòmicament. El pendent és particularment fort en el cas de les eleccions catalanes i espanyoles, i més suau en el cas de les locals. Podria ser que els registres baixos de participació a les eleccions municipals fessin disminuir la bretxa de participació entre els dos pols. Per contra, registres més alts de participació a les eleccions generals i catalanes podrien empènyer a l'alça aquest diferencial de participació.

FIG. 32. LA RELACIÓ ENTRE LA PARTICIPACIÓ I L'ÍNDEX DE GINI

L'ús de la ràtio P80/P20 aporta uns resultats semblants (veure gràfic 33). Allà on la ràtio entre els ingressos mitjans del 80% amb més ingressos i del 20% amb menys ingressos és més elevada (és a dir, el lloc és més desigual), la participació és menor. Per contra, a les zones on hi ha més igualtat (ràtio més baixa), la participació electoral és més alta.

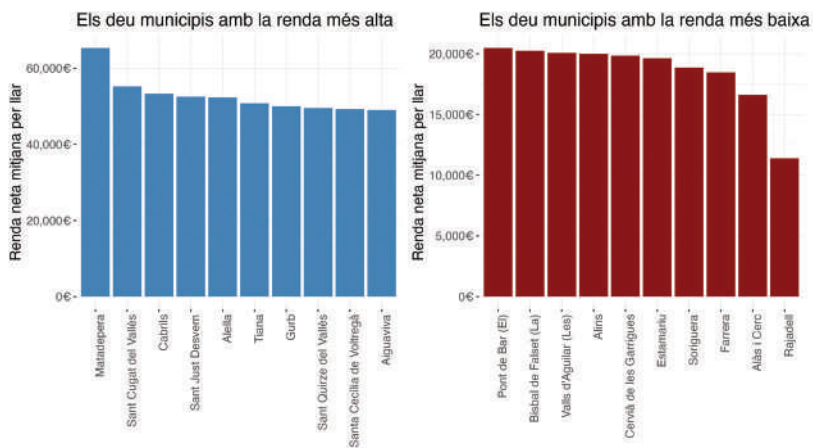
FIG. 33. LA RELACIÓ ENTRE LA PARTICIPACIÓ I LA RÀTIO P80/P20

Tot seguit, es procedeix a fer l'anàlisi a escala municipal. Abans d'entrar en les anàlisis multivariades, és interessant fer un repàs descriptiu dels diferents indicadors. Així, el gràfic 34 mostra quins són els deu municipis amb la renda mitjana per llar més alta i més baixa, segons els càlculs de l'INE. Mentre Matadepera, Sant Cugat del Vallès i Cabrils encapçalen la llista per dalt, els municipis de Rajadell, Alàs i Cerc, i Farrera la tanquen.

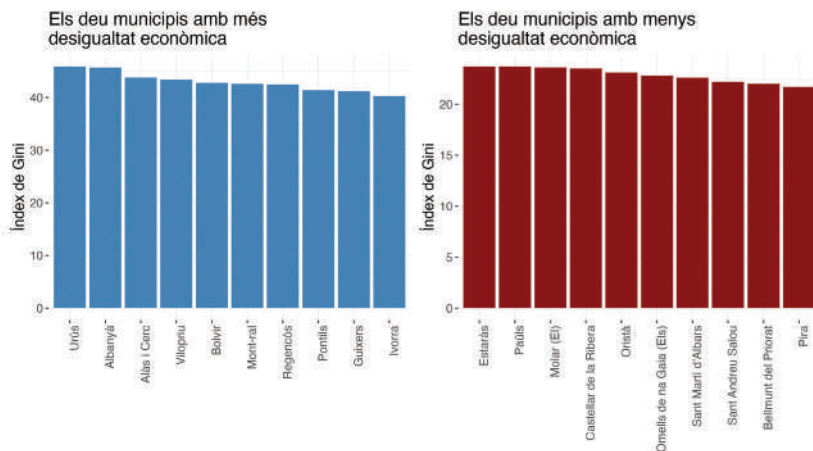
FIG. 34. ELS DEU MUNICIPIS CATALANS AMB LA RENDA MÉS ALTA I MÉS BAIXA

Això no significa, però, que els municipis amb menys renda siguin els municipis més desiguals, com es pot veure al gràfic 35, que il·lustra i ordena els municipis catalans en funció dels seus índexs de Gini. Així, s'observa que els municipis catalans més desiguals econòmicament són Urús, Albanyà i Alàs i Cerc. En canvi, els que registren menys desigualtat econòmica són els de Pira, Bellmunt del Priorat i Sant Andreu de Salou.¹³ Les diferències són degudes bàsicament al fet que no sembla existir cap relació entre els indicadors de la renda i els de la desigualtat econòmica a escala municipal (índex de Gini i P80/P20). Així mateix, tampoc no s'observa una correlació estadísticament significativa entre els indicadors de desigualtat econòmica i els de segregació que es calcularan posteriorment.

13 Convé aquí advertir que ser menys desigual no implica ser més fort econòmicament, atès que la igualtat es pot donar per dalt, és a dir, amb ingressos elevats, o per baix, és a dir, amb ingressos vora la cua de la distribució.

FIG. 35. ELS DEU MUNICIPIS CATALANS MÉS I MENYS DESIGUALS

Com ja s’ha anunciat anteriorment, per tal de mesurar la incidència de la segregació en el comportament electoral i el capital social a escala municipal, s’ha optat per una aproximació diferent de la dels capítols anteriors. Així, fins ara la majoria de les anàlisis de segregació s’havien construït a partir de les dades del lloc de naixement (l’Estat espanyol *versus* l’estranger), l’única alternativa possible per calcular la segregació “local” (és a dir, a nivell de la secció censal) a la ciutat de Barcelona. A escala municipal, però, podem calcular la segregació basada en la distribució d’ingressos. Així, s’ha partit en primera instància de les dades de la renda disponible per llar mitjana a cadascuna de les seccions censals. Com en una de les anàlisis efectuades al capítol 3, s’ha tingut en compte l’estructura multinivell de les dades, és a dir, el fet que les seccions censals estan agrupades en municipis i que aquests estan agrupats en vegueries. Així mateix, s’han categoritzat les seccions censals sobre la base de la seva pertinença als deu decils, ordenats en funció del decil més pobre al més ric. Per tant, s’obté finalment una base de dades en la qual les seccions censals estan categoritzades en funció de la seva posició en els decils econòmics (la seva “desigualtat”) i que inclou també el nombre de persones que formen part de cada decil.

A partir d’aquestes dades, s’han calculat dos índexs de segregació per

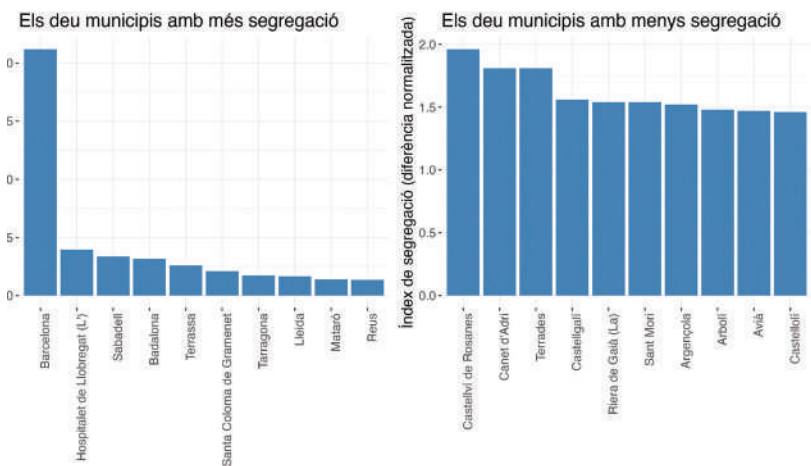
a cada municipi català. El primer és l'índex de dissimilaritat. De nou, aquest índex ens diu el percentatge de grups que caldria que canviessin d'unitat territorial (secció censal, en el nostre cas) per aconseguir una distribució territorialment equitativa entre ells. Si bé aquest índex ja ens dona una primera idea de la segregació espacial, més enllà del problema ja esmentat del “tauler d'escacs” (Harris, 2017) (és a dir, del fet que no tingui en compte el component espacial de la distribució de les unitats), té la limitació afegida de ser un índex molt susceptible a la concentració de grups en determinades zones territorials. És a dir, si hi ha “illes” territorials de grups concrets (per exemple, de rics o de pobres), l'índex creix substancialment. Per tal de tenir en compte aquesta limitació, s'ha calculat també la diferència normalitzada. A tall de recordatori, aquest índex mesura la diferència mitjana en dos grups determinats d'una unitat territorial concreta, ponderada per la desviació estàndard dels errors estàndards extrets dels residus de la regressió utilitzada en el model per calcular la segregació. En el nostre cas, s'han calculat dos grups a partir del nombre de persones que pertanyen als decils 1-5 i als decils 6-10. Es tracta d'un índex que té valors positius i negatius. Els valors positius indiquen que, en un municipi concret, els decils rics estan sobrerrepresentats respecte de la mitjana. Per contra, els valors negatius indiquen que els decils econòmicament pobres són els que estan sobrerrepresentats.

Com a primer tast, el gràfic 36 mostra els deu municipis més segregats en ambdós indicadors. L'índex de dissimilaritat (gràfic esquerre) situa la capital catalana com el municipi català més segregat des del punt de vista econòmic, seguida de Sant Cugat del Vallès, Sabadell i Badalona. De fet, tots els municipis que hi apareixen són municipis urbans relativament grans i que tenen grups rics/pobres concentrats territorialment. El cas paradigmàtic és, precisament, el de la capital catalana, on grups econòmics que se situen a l'escala alta i baixa de la distribució es troben concentrats territorialment, la qual cosa empeny a l'alça de forma automàtica, i segons com artificialment, l'índex de dissimilaritat de la ciutat. El gràfic de la dreta mostra els deu municipis més segregats quan s'utilitza la diferència normalitzada (valors positius). En aquest cas, els municipis que encapçalen el rànquing són diferents. A les tres primeres posicions, hi

trobem Canet d'Adri, Sant Mori i Llambilles.

Amb tot, és important precisar que no és que un indicador sigui millor o superior a l'altre. Simplement, calculen la segregació d'una forma diferent i, per tant, convé fer-ne una interpretació diferent. A fi de ser exhaustius i corroborar l'estabilitat dels resultats, les anàlisis fan servir tots dos indicadors.

FIG. 36. ELS DEU MUNICIPIS CATALANS MÉS SEGREGATS (DISSIMILARITAT I DIFERÈNCIA NORMALITZADA)

Una primera anàlisi estudia la relació entre la desigualtat, la segregació per motius econòmics i la participació electoral a escala municipal. La relació s'ha explorat en el marc de diferents regressions lineals en les quals s'han inclòs les variables de control, a nivell municipal, del logaritme de la població, el percentatge de gent gran, el percentatge de persones nascudes a l'Estat espanyol i el percentatge de persones afiliades a la Seguretat Social (sobre la base del total de població). Un cop realitzades les regressions, i com en apartats anteriors, s'ha procedit a calcular i grafiar la participació predita en funció dels diferents valors de les variables de desigualtat o segregació. Els resultats d'aquest exercici es poden veure al gràfic 37.

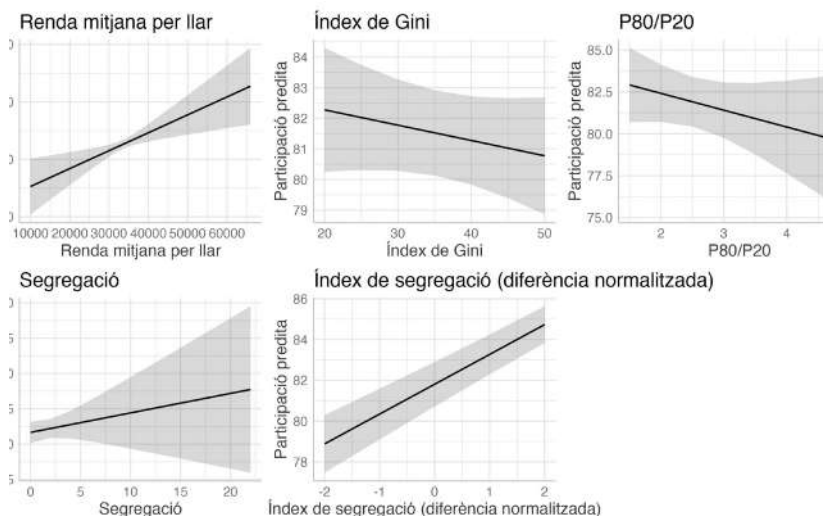
Començant pel gràfic de renda mitjana per llar, la relació que se n'extreu amb la participació electoral és significativa i positiva. Aquesta relació, ben coneguda en els estudis en ciència política (Schafer, Cantoni, Bellettini i Berti Ceroni, 2021), es presenta aquí com a punt de partida i com a eina que permet una comparació, encara que sigui visual, amb la resta d'indicadors. Així, de mitjana, els municipis amb una renda neta mitjana per llar de 60.000 euros tenen una participació predita de més del 90%, mentre que els municipis amb una renda mitjana per llar de 20.000 euros tenen una participació predita de menys del 80%. Convé precisar aquí que les dades són del 2015 i se centren en les eleccions generals, un context d'alta participació. Tot i així, la predicció és més elevada que les dades reals i, per tant, convé interpretar-ne les diferències i no el valor concret que se n'obté.

Els dos gràfics següents de la primera fila, l'índex de Gini i la ràtio P80/P20, mostren una relació negativa entre la desigualtat i la participació. La relació no és significativa (només marginalment en el cas de la ràtio P80/P20). Tanmateix, la idea general que se n'extreu és que els municipis més desiguals econòmicament registren nivells de participació inferiors. Per contra, els municipis amb més igualtat d'ingressos registren taxes de participació superiors.

Els dos gràfics de la segona fila exploren la relació entre la participació electoral i els dos indicadors de segregació explicats anteriorment. Al gràfic de l'esquerra, s'observa que la participació electoral tendeix a ser més alta als municipis segregats que als municipis més homogenis (la relació, com es pot veure, no és estadísticament significativa). Quan s'utilitza l'indicador normalitzat, s'observa que els llocs amb una segregació d'ingressos més elevada tenen taxes més altes de participació. Aquest resultat contrasta amb les conclusions de Barcelona, però no s'ha d'entendre necessàriament com una paradoxa. Així, als capítols anteriors ja s'ha vist com la segregació *dins* de la ciutat catalana està relacionada negativament amb la participació (la gent que viu en zones més segregades participa menys). En canvi, l'anàlisi que s'inclou aquí ens diu que, quan s'analitzen les diferències *entre* municipis, s'observa que aquells municipis més segregats tendeixen a registrar participacions més altes. Com veurem

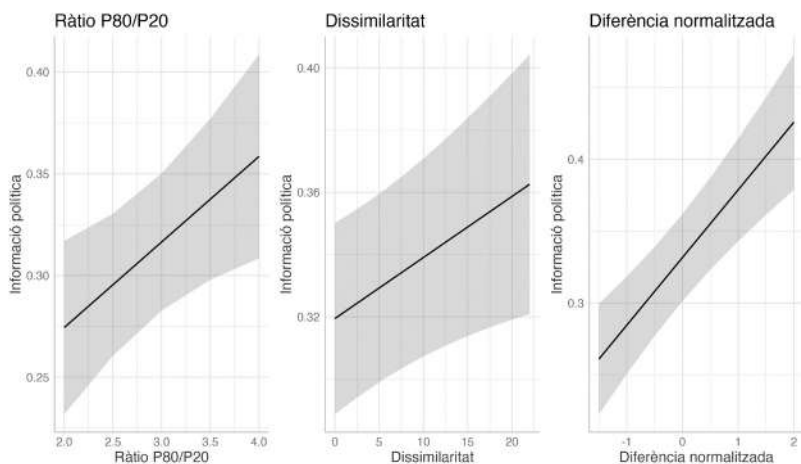
tot seguit, no es tracta tampoc d'una conclusió que contradigui Nel-lo i Gomà (2018), que al seu estudi troben una relació negativa entre les àrees segregades i vulnerables i la participació electoral. Així doncs, la clau de volta és que, amb l'índex de dissimilaritat calculat, no sabem quin *tipus* de segregació estem captant. El resultat observat pot ser degut al fet que, quan comparem municipis, en uns d'ells el pes relatiu dels decils més rics excedeixi el dels més pobres, o a la inversa. Una inspecció més acurada del segon gràfic de la segona fila ens ajuda a treure'n l'entrellat: els municipis que tenen un nivell més elevat de decils rics registren nivells de participació més alts que els que tenen, comparativament, una segregació basada en un pes relatiu més alt dels decils pobres. I precisament són els primers municipis els que empenyen la participació a l'alça (en contrast amb el segon grup de municipis).

FIG. 37. LA RELACIÓ ENTRE LA DESIGUALTAT, LA SEGREGACIÓ I LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL

L'anàlisi anterior tenia en compte els municipis de Catalunya (de nou, només aquells amb un nombre suficient de seccions censals per tal de calcular els índexs de segregació). De l'anàlisi agregada, es passa tot seguit a l'anàlisi individual. És a dir, com en el cas de l'anàlisi a Barcelona del capítol 3, en primer lloc s'ha assignat els individus de les enquestes del CEO al seu municipi habitual de residència. En un estadi posterior, s'han unit les dades individuals amb les dades agregades, de manera que permeten analitzar si les respostes individuals varien en funció de situacions "contextuals" (municipals) com la desigualtat o la segregació. Una vegada més, els resultats que es mostren estan basats en models de regressió que inclouen variables de control individuals i a nivell de municipi. El gràfic 38 mostra la relació entre la ràtio P80/P20, la segregació i la informació política. Al gràfic de l'esquerra, s'hi observa una relació positiva, és a dir, ens diu que, quan la desigualtat és més alta (valors de la ràtio P80/P20 més elevats), la informació política de les persones tendeix a ser més alta (i viceversa). Aquest resultat, que pot semblar un xic diferent del que s'il·lustra per al cas de Barcelona, s'entén millor quan es complementa amb els altres dos gràfics. El gràfic del mig ens diu que, als municipis més segregats per raó dels ingressos, hi resideixen ciutadans amb un nivell més alt d'informació política que als municipis menys segregats. Ara bé, de nou aquest resultat pot ser degut al fet que el pes relatiu dels decils més rics excedeixi el dels més pobres, o viceversa. El gràfic de la dreta ho esclareix: són precisament els municipis amb un pes més elevat dels decils rics els que registren nivells més alts d'informació política. En canvi, els municipis amb un pes més elevat dels decils pobres registren nivells més baixos d'informació política. De nou, quan comparem diferents municipis entre si, sembla que els segregats econòmicament i en què tenen una importància especial els decils rics són els que "estiren" els resultats fins a arribar a aquesta relació positiva entre segregació i informació política.

FIG. 38. LA RELACIÓ ENTRE LA DESIGUALTAT, LA SEGREGACIÓ I LA INFORMACIÓ POLÍTICA

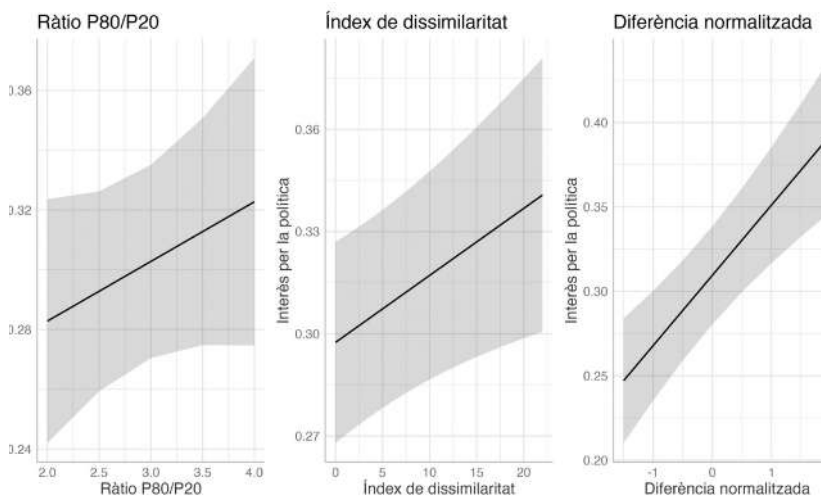

Una lògica semblant la detectem si analitzem l'interès per la política, com es pot veure al gràfic 39. De nou, veiem que aquest està relacionat positivament amb la desigualtat i la segregació. Tanmateix, respecte d'aquest últim efecte, convé de nou fer el matís que la segregació no implica *per se* un augment de l'interès per la política, sinó que depèn del tipus de segregació. Per exemple, imaginem-nos dos municipis semblants en moltes característiques. Un d'ells està segregat a favor dels grups més rics, en el sentit que els grups més rics representen una part important de la població respecte de la mitjana.

En canvi, l'altre està segregat a favor dels grups més pobres, la qual cosa significa que aquests grups representen una part important de la població respecte de la mitjana. Al primer municipi "tipus", l'interès per la política tendirà a ser més elevat que al segon.

FIG. 39. LA RELACIÓ ENTRE LA DESIGUALTAT, LA SEGREGACIÓ I L'INTERÈS PER LA POLÍTICA

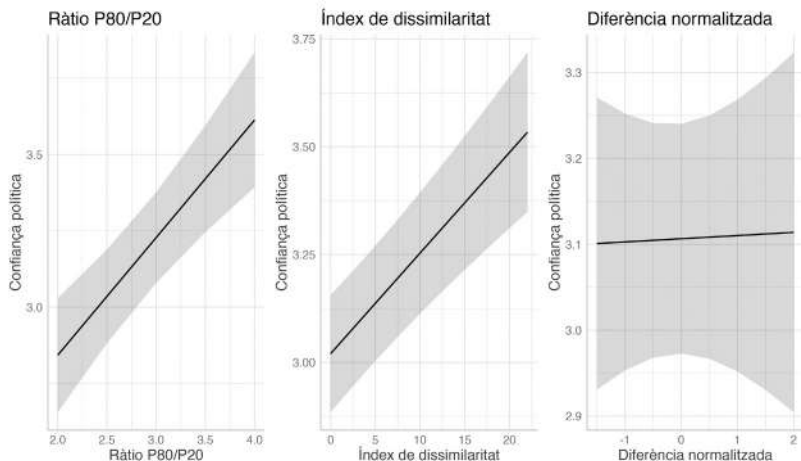

Focalitzem ara l'atenció en la confiança política (concretament, en els polítics catalans i espanyols). Al gràfic 40, s'il·lustra que les zones més desiguals tenen una confiança envers la política més alta que les zones menys desiguals. Com en casos anteriors, un dels motius d'aquesta diferència pot ser degut al fet que, als municipis econòmicament desiguals, els grups rics tenen un alt nivell de confiança relatiu, mentre que els grups pobres expressen un nivell de confiança baix, però no més baix comparativament al que mostren els grups pobres d'entorns més iguals. Així mateix, en entorns desiguals es detecta una ràtio de no-resposta a les enquestes més alta per part dels grups pobres.

En el cas de la segregació, igual que en els casos anteriors, la relació és positiva. Els municipis més segregats tendeixen a tenir nivells de confiança política un xic més elevats. Tanmateix, i a diferència del patró que s'ha observat fins ara, aquesta relació no depèn del "tipus" de segregació. Tant si el grup segregat majoritari és el ric com si és el pobre, la confiança política és, de mitjana, la mateixa. A més del factor que s'ha apuntat al paràgraf anterior, aquí convé recordar que, com en el cas de l'anàlisi centrada en la ciutat de Barcelona, la confiança política parteix d'uns

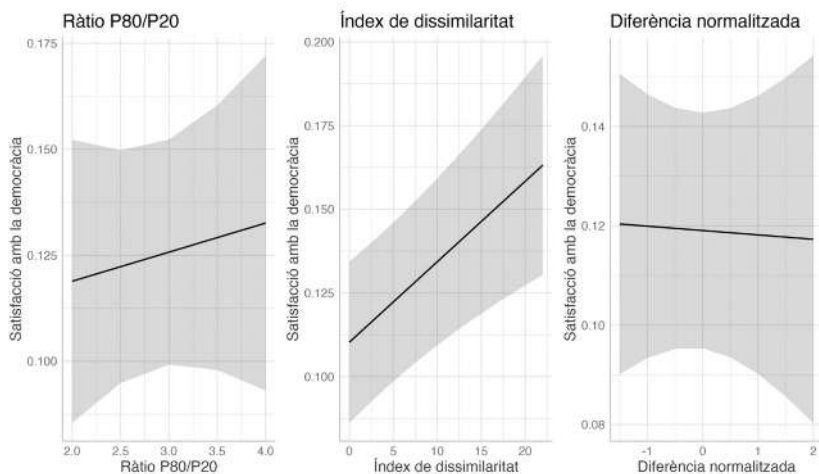
valors molt baixos i té una variabilitat limitada, la qual cosa dificulta observar-ne les diferències.

FIG. 40. LA RELACIÓ ENTRE LA DESIGUALTAT, LA SEGREGACIÓ I LA CONFIANÇA POLÍTICA

El gràfic 41 explora la relació entre la desigualtat, la segregació i la satisfacció dels individus respecte a la democràcia. Com a recordatori, la variable està codificada com a 1 si l'enquestat n'està molt o bastant satisfet, i 0 si n'està poc o gens. Tot i que hi ha una certa relació entre la segregació i la satisfacció democràtica (com més segregació, més satisfacció), la imatge general és que aquesta relació és més aviat feble o inexistent. Si es posa el focus en l'escala de l'eix de les Y, es veu que un dels motius podria ben be ser que la satisfacció amb la democràcia és, en general, molt baixa. Aquests baixos nivells sembla que són transversals, independentment dels nivells de desigualtat o de segregació.

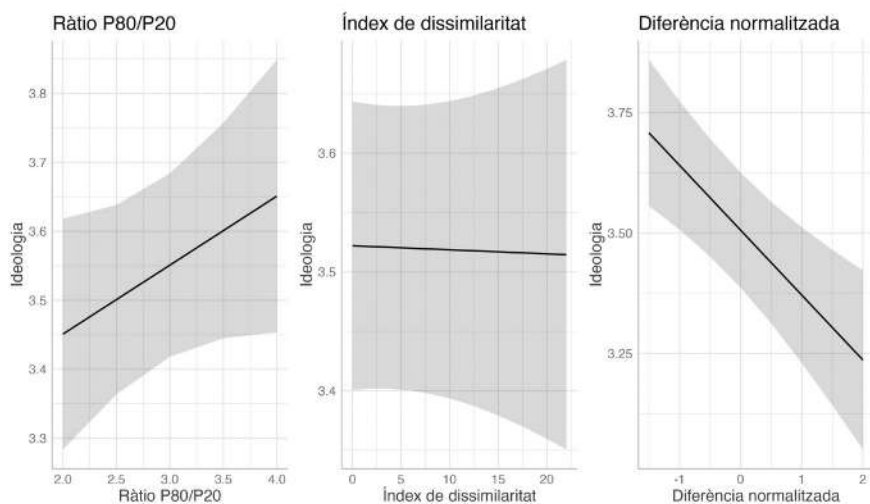
FIG. 41. LA RELACIÓ ENTRE LA DESIGUALTAT, LA SEGREGACIÓ I LA SATISFACCIÓ AMB LA DEMOCRÀCIA

Finalment, es mostren els resultats de l'anàlisi entre la desigualtat, la segregació i la ubicació ideològica de l'enquestat (veure gràfic 42). S'hi pot veure una relació un pèl diferent a la que han mostrat fins ara d'altres indicadors. En primer lloc, la relació entre la desigualtat econòmica i la ubicació ideològica és positiva, però no és estadísticament significativa. Així, les dades apunten que els municipis més desiguals serien lleugerament més de dretes que els que ho són menys, però l'anàlisi no és conclouent. En segon lloc, la relació entre la segregació i l'autoubicació ideològica depèn essencialment de l'indicador que s'utilitzi. Quan es fa servir un indicador global de segregació (dissimilaritat), la relació no és significativa. En canvi, quan es fa un zoom al "tipus" de segregació, la relació sí que es produeix. Concretament, s'observa que els municipis amb un pes més relatiu dels grups rics tendeix a tenir més ciutadans d'esquerres que els municipis amb un pes relatiu més alt dels grups pobres. Quina conclusió en podem extreure? D'una banda, cal recordar que la desigualtat i la segregació, si bé poden estar relacionades, no necessàriament capten la mateixa dinàmica. Així, el que diu el primer gràfic és que la desigualtat està relacionada positivament amb ubicar-se més a la dreta de l'eix ideològic. L'explicació és, molt probablement, que en llocs més desiguals el sector ric s'ubica, de

mitjana, (molt) més a la dreta que el sector pobre. El tercer ens diu que allà on el pes relatiu del grup ric és més elevat, les persones tendeixen a ubicar-se més a l'esquerra. Podria ser també que, als municipis més desiguals, el grup més pobre fos sistemàticament més de dretes, cosa que no s'observa quan ens fixem en els municipis on el pes relatiu del grup més ric és més alt. Convé recordar que, avui dia, tant a Catalunya com a bona part de l'Europa occidental o, de fet, dels països democràtics, els entorns urbans –que a Catalunya són, de mitjana, més rics– solen ser més d'esquerres que els rurals o suburbans. La concentració en aquests entorns del grup ric –i el fet que no necessàriament siguin els més desiguals– podria explicar aquests resultats.

FIG. 42. LA RELACIÓ ENTRE LA DESIGUALTAT, LA SEGREGACIÓ I LA IDEOLOGIA

A quines conclusions arriba aquest capítol? D'una banda, confirma per a tot Catalunya alguns patrons que ja s'han vist en les anàlisis de Barcelona. De l'altra, n'ofereix alguns matisos interessants.

En primer lloc, l'anàlisi per secció censal ha confirmat la relació negativa entre la desigualtat i la participació electoral. Les seccions censals més desiguals registren, de mitjana, una participació electoral molt menor que les seccions censals amb més igualtat econòmica.

En segon lloc, les dades mostren que la desigualtat econòmica i la segregació basada en motius econòmics són dues dimensions relacionades, però que segueixen lògiques diferents. Així, els resultats relatius a la desigualtat estan, en general, en línia del que caldria esperar: als llocs econòmicament desiguals la participació electoral, la informació política, l'interès per la política i, en menor mesura, la confiança política i la satisfacció amb la democràcia són més baixos. En canvi, els resultats sobre la segregació són un pèl diferents i depenen, fonamentalment, del grup segregat del qual parlem. Aquest patró ens diu que la desigualtat econòmica importa, però també la manera com els diferents grups econòmics (“rics” i “pobres”) es distribueixen en l'espai. Dit d'una altra manera, un municipi desigual econòmicament registrarà valors negatius de participació i nivells més elevats de capital social de tipus negatiu, però ho farà sobretot si els grups “pobres” es reparteixen de forma segregada pel territori.

Finalment, i amb relació als resultats de la segregació, en línia amb el punt anterior, s'observa generalment un impacte positiu entre aquesta i els indicadors del capital social. És a dir, els llocs més segregats registren posicions més positives en aquests indicadors. El quid d'aquest resultat, però, és que depèn del tipus de segregació. Així, als municipis on els grups rics estan especialment concentrats, els indicadors del capital social registren uns valors particularment alts. En canvi, els llocs amb grups pobres especialment concentrats registren valors més baixos.

6. Conclusions

Aquest llibre ha partit, des del principi, de la pregunta de recerca següent: Hi ha alguna relació entre la segregació espacial i el capital social? Com s'ha intentat il·lustrar al llarg d'aquestes pàgines, la resposta a aquesta pregunta no és automàtica ni clara. Tant el capital social com la segregació espacial són dos conceptes que, si bé han estat àmpliament tractats a la literatura especialitzada, encara generen controvèrsia –i, molt probablement, en continuaran generant. S'han vessat rius de tinta intentant definir què és cada concepte. A tall il·lustratiu: des del punt de vista metodològic, s'arriben a comptabilitzar més de 50 índexs diferents que intenten captar la idea de segregació espacial.

A més d'aquest garbuix empiricometodològic (diguem-ne també normatiu), l'efecte de la segregació en el capital social parteix d'un debat teòric profund, que sovint genera perspectives teòriques distintes, encapsulades en la famosa paradoxa de l'espai. Així, per a alguns, la divisió espacial entre grups és dolenta, perquè crea bombolles referencials i provoca que els diferents grups humans no contactin entre ells, amb totes les externalitats negatives que això pot generar. Per a d'altres, el contacte no sempre funciona, atès que sovint no es compleixen els requisits essencials perquè funcioni i, per tant, quan dos grups o més interaccionen, esdevenen conscients de la diferència entre ells (a través de la categorització i l'heurística) i els estereotips negatius augmenten (així el comportament associat a ells). Amb tot, els efectes de la segregació en el capital social són en general desconeguts encara, per bé que alguns estudis hi han dedicat atenció de forma parcial o indirecta.

El llibre que teniu a les mans ha intentat fer una contribució modesta a aquest debat teòric, metodològic o empíric. Ha estudiat la relació entre la desigualtat espacial, la segregació i el capital social, amb focus a la ciutat de Barcelona (un “laboratori ideal” per a aquesta qüestió) i a la resta de Catalunya. A més, ha abordat la qüestió fent ús de diferents bases de dades, indicadors diversos i tipus d'anàlisis variades. Ha aprofitat també el fet de disposar de dades d'enquestes geolocalitzades, la qual cosa permet

enllaçar més directament una persona amb les seves condicions contextuals. Un ventall d'enfocaments empírics que, en el fons, constitueix una contribució per si mateixa, respecte dels treballs anteriors.

Quina conclusió podem extreure'n, de tot plegat?

La primera conclusió és que es confirma que existeix una relació entre la segregació i el capital social. Tot i que la conclusió pot semblar òbvia, convé insistir en el fet que, si fem cas a la teoria, aquesta no sempre hauria de ser l'expectativa de partida. De fet, aquest és precisament un dels objectius últims de moltes polítiques urbanes i de territori: que el lloc on la persona visqui, creixi i interaccioni no marqui les seves actituds cíviques. La gran majoria de les anàlisis que s'han fet en aquest llibre certifiquen que hi ha una relació estadísticament significativa entre la desigualtat i la segregació (per raó d'origen i d'ingressos) i el capital social.

La segona gran conclusió és que la segregació i la desigualtat espacial impacten de forma negativa en el capital social. Com més altes són la segregació o la desigualtat espacial, més baix és el capital social. Concretament, com s'ha demostrat, la desigualtat espacial i la segregació tenen un impacte negatiu en els nostres nivells de confiança, en la nostra participació a les eleccions o en la nostra informació política. L'efecte és comparativament important en el cas de les desigualtats espacials i menor en el cas dels indicadors de segregació, però és present en ambdós casos. Així mateix, aquest efecte s'observa quan es calculen la desigualtat i la segregació basant-se tant en l'origen de les persones com en els seus ingressos.

El tercer gran titular és que la segregació afecta tant les nostres actituds com el nostre comportament. L'anàlisi amb indicadors actitudinals i de comportament ha revelat un patró semblant. Amb relació al comportament, els resultats mostren que la segregació afecta tant el comportament polític (la participació electoral, però també el vot a determinats partits) com la relació que la ciutadania estableix amb les institucions (per exemple, alhora de comunicar queixes o formular peticions). En quart lloc, les diferents anàlisis del llibre apunten possibles relacions asimètriques en funció de la zona de la distribució a la qual fem atenció. Així, en l'anàlisi sobre peticions (queixes i suggeriments), s'observa que l'efecte ve determinat per la zona alta de la distribució. Dit d'una altra manera, les zones

més homogènies en funció de l'origen són les més actives a l'hora d'interaccionar amb les institucions. Per contra, les zones més mixtes, i potencialment amb menys recursos, no són tan actives, malgrat que disposen d'un mecanisme d'interacció amb l'Ajuntament de Barcelona com és la queixa. Així mateix, l'anàlisi de Catalunya ha mostrat que els municipis on els grups més rics estan sobrerrepresentats, la participació electoral i el capital social positiu també són significativament més alts.

L'anàlisi de les dades també revela la importància de fer alguns matisos. L'anàlisi de la ciutat de Barcelona ha mostrat que les zones de la ciutat més segregades (en el sentit de diverses, però també de clusteritzades), tenen un capital social més negatiu. Així, a les zones de la capital catalana on viu una proporció més alta de persones nascudes a l'estranger i a l'Estat espanyol, el capital social se'n ressent. En canvi, a les zones on els nascuts a l'Estat espanyol estan més concentrats, el capital social és més elevat. L'efecte és particularment intens en aquelles zones de la ciutat especialment segregades (amb segregació alta i envoltades de seccions censals semblants). Quan és el cas, aquella "illa" presenta certament nivells baixos en els diferents indicadors de capital social utilitzats. L'anàlisi per a la resta de Catalunya confirma el patró i precisa que la segregació per qüestions econòmiques genera el mateix impacte. Amb tot, ambdues anàlisis mostren que les zones segregades (ja sigui per qüestió de naixement o d'ingressos) participen menys en política i tenen un grau d'informació política i d'interès per la política més baix. La relació amb la confiança política i la satisfacció amb la democràcia és més feble, molt probablement perquè es parteix de valors molt baixos entre tota la ciutadania, uns valors que serien transversals, independentment dels nivells de segregació o de desigualtat espacial.

Finalment, amb relació al comportament, la imatge "mitjana" que s'extreu dels resultats és, efectivament, que les zones segregades participen menys dels afers públics. Ara bé, de nou cal fer dos matisos. D'una banda, si es conceptualitza la segregació com a desigualtat econòmica espacial, s'observa que les zones segregades són més proclius a mantenir la comunicació amb l'Administració, sobretot enviant-hi queixes o reclamacions. De l'altra, la segregació basada en motius de procedència no sembla que tingui cap efecte sobre el vot a l'extrema dreta, un indicador

indirecte de (manca de) capital social. En canvi, la relació és forta quan es conceptualitza la segregació sobre la base de la desigualtat econòmica (espacial). Així, les zones més riques són més proclius a votar Vox. Però l'anàlisi revela que són també les zones més segregades econòmicament per baix les que tenen més probabilitats de votar l'extrema dreta (comparades amb les zones centrals de la distribució econòmica). Dit d'una altra manera, malgrat la tendència abstencionista general que hi ha als llocs més segregats i amb menys recursos, l'extrema dreta hi fa forat.

Més en general, la conclusió que les zones més diverses tenen un capital social més negatiu s'oposa a la teoria del contacte, com sembla demostrar l'efecte especialment negatiu de les "illes" segregades sobre les actituds i el comportament relatiu al capital social. Tanmateix, més que una "amença de grup", les dades semblen indicar que l'autoselecció geogràfica i els processos endògens de reforçament en sentit negatiu o positiu, en darrera instància, en són culpables en bona part. Es tracta, lògicament, d'una conclusió preliminar i que estudis futurs han de certificar en altres contextos, amb altres dades i, sobretot, amb l'aplicació de mètodes experimentals o quasi-experimentals que permetin trencar del tot l'endogeneïtat entre els diferents factors estudiats aquí. Amb tot, tant l'anàlisi de Barcelona com la de Catalunya revelen una doble dinàmica negativa respecte al capital social. A dintre de les ciutats (segregació intramunicipal), les zones menys segregades registren un capital social més públic que les zones que ho estan menys. Quan es comparen els municipis (segregació intermunicipal), les zones on es concentren persones amb més recursos econòmics tenen un capital social més elevat. Per tant, la segregació actua negativament per un doble procés (*intra* i *inter*) que, molt probablement, n'agreuja les conseqüències. Si, a més, aquest procés accelera l'autoselecció (negativa i positiva) dels moviments de població, els efectes sobre el capital social poden ser encara més grans.

Malgrat l'existència d'aquesta sèrie de realitats espacials en capital social (en actituds i comportaments), es podria fer també una lectura optimista dels resultats. L'efecte de la segregació espacial, sobretot comparat amb la desigualtat espacial per raó d'ingressos, és més baix. Ja sigui per les polítiques públiques aplicades als darrers anys, o bé perquè la ciutadania s'ha organitzat, els resultats semblen apuntar que es podrien haver evitat

algunes dinàmiques encara més negatives de la segregació espacial, com el cas americà pot il·lustrar. Malgrat l'empitjorament dels últims anys, sobretot arran de la crisi econòmica, Catalunya és encara un país en què la mixticitat és força elevada, per raó dels ingressos, l'edat, la raça o l'origen. Lògicament, però, els resultats que s'exposen en aquest llibre són un crit d'alerta per prevenir un deteriorament en aquest sentit, evitant en la mesura que es pugui certes dinàmiques segregades de la mobilitat residencial, personal o urbana. Aquesta última és, això sí, una consideració ideològica de la qual els futurs polítics poden discrepar –amb les conclusions que això comportaria sobre el capital social, entre d'altres.

Per tant, una de les grans preguntes que es deriven de les conclusions d'aquest llibre és què cal fer. Una primera resposta és acceptar que, com a mínim en el model econòmic actual, els processos de segregació (i tots els seus derivats, com la gentrificació) són inevitables i que l'únic que s'hi pot fer és mitigar-ne o endarrerir-ne les conseqüències. L'altra resposta, potser optimista, és demanar al sector públic que sigui un agent actiu a l'hora de millorar les conseqüències negatives que la segregació genera, per exemple, amb una reflexió més profunda d'on s'ubica l'habitatge públic o de les conseqüències que determinades intervencions públiques poden tenir en l'acceleració de la segregació (Wells, 2021). Una de les coses que hem après als darrers anys, per exemple, és que la segregació genera guanyadors i perdedors, també en l'àmbit polític (Chou i Dancygier, 2021), donant incentius, directament o indirectament, perquè la classe política l'incentivi (o la redueixi). L'existència d'una certa cultura urbanística o d'una *path dependency* institucional respecte a la visió urbanística del país pot evitar o reduir aquests incentius. Amb tot, veient els resultats d'aquest llibre, un altre tipus d'intervenció pot centrar-se no tan sols en l'entorn urbà més immediat (places, carrers, qualitat de l'habitatge, etc.), sinó en polítiques especialitzades territorialment, que greixin el capital social d'algunes zones de la ciutat, com l'enfortiment de les associacions locals, o polítiques d'incentius perquè se'n generin, sense oblidar la vessant dels programes d'educació o formació i com aquests es distribueixen territorialment.

Més a tall de reflexió general, al nostre país la planificació urbanística encara està molt lligada a disciplines com l'arquitectura, la qual, si bé és

important, generalment s'orienta al disseny de l'entorn urbà i menys a d'altres qüestions que tenen a veure amb la qualitat urbana i la dels seus ciutadans, des d'un punt de vista estratègic. Com hem vist, la segregació es relaciona negativament amb el capital social i un dels perills és que s'entri en un cercle viciós difícil d'aturar. Sovint, cal adoptar una visió estratègica per abordar el problema. Si se'm permet l'obvietat, l'espai és important i, probablement, no deixarà mai de ser-ho. Ara bé, qualsevol mesura que millori les conseqüències negatives que pugui tenir la distribució dels humans en l'espai no tan sols resultarà beneficiosa per a les zones segregades, sinó també per a tota la societat en general.

Referències

Abou-Chadi, T.; Mitteregger, R.; Mudde, C.; Friedrich-Ebert-Stiftung, F. (2021): *Left Behind by the Working Class? Social democracy's electoral crisis and the rise of the radical right*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Abteilung Analyse, Planung und Beratung.

Abramson, S. F.; Boix, C. (2019): Endogenous parliaments: The domestic and international roots of long-term economic growth and executive constraints in Europe. *International Organization*, 73(4): 793-837.

Acemoglu, D.; Robinson, J. (2012): *Why Nations Fail: The origins of power, prosperity and poverty*. Profile Books.

Alexander, M. (2007): Determinants of social capital: New evidence on religion, diversity and structural change. *British Journal of Political Science*, 37(2): 368-377.

Allen, P.; Stephenson, G. M. (1983): Inter-group understanding and size of organisation. *British Journal of Industrial Relations*, 21(3): 312-329.

Allen, T. J. (2017): Exit to the right? Comparing far right voters and abstainers in Western Europe. *Electoral Studies*, 50, 103-115.

Allport, G. W. (1954): *The Nature of Prejudice*. Addison-Wesley Publishing Company.

Alme, C. B.; Miao, C.; Jezek, K.; Treves, A.; Moser, E. I.; Moser, M.-B. (2014): Place cells in the hippocampus: Eleven maps for eleven rooms. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(52): 18428- 18435.

Anderson, A.; Goel, S.; Huber, G.; Malhotra, N.; Watts, D. J. (2014): Political ideology and racial preferences in online dating. *Sociological Science*, 1, 28.

Andrés, P.; Dale, R.; Smaldino, P. E. (2018): Cultural evolution of categorization. *Cognitive Systems Research*, 52, 765-774.

Antón, F.; Cruz, I. (2022): La vulnerabilidad urbana en la metrópoli de Barcelona: El rol de la densidad institucional en su persistencia. *REIS: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 178, 3-22.

Arbaci, S. (2019): *Paradoxes of Segregation: Housing systems, welfare regimes and ethnic residential change in Southern European cities*. John Wiley & Sons.

Arbaci, S.; Rae, I. (2014): Efecto barrio y desigualdades: Evidencias para desmitificar las políticas urbanas de diversificación residencial. *ACE: Architecture, City and Environment*, 26, 147-176.

Arbaci, S.; Tapada-Berteli, T. (2012): Social inequality and urban regeneration in Barcelona city centre: Reconsidering success. *European Urban and Regional Studies*, 19(3): 287-311.

Balcells, L.; Daniels, L.-A.; Escribà-Folch, A. (2016): The determinants of low-intensity intergroup violence: The case of Northern Ireland. *Journal of Peace Research*, 53(1): 33-48.

Bemanian, A.; Beyer, K. M. (2017): Measures Matter: The Local Exposure/Isolation (LEx/Is) Metrics and Relationships between Local-Level Segregation and Breast Cancer Survival. *Cancer Epidemiology and Prevention Biomarkers*, 26(4): 516–524.

Ben-Bassat, A.; Dahan, M. (2012): Social identity and voting behavior. *Public Choice*, 151(1/2): 193-214.

Benito, R.; González, I. (2007): *Processos de segregació escolar a Catalunya*, vol. 59. Fundació Jaume Bofill.

Birch, E.; Wachter, S. (2011): *Global Urbanization*. University of Pennsylvania Press, Inc.

Blalock, H. M. (1967): *Toward a Theory of Minority-Group Relations*, vol. 325. Wiley.

Blanco, I.; Cruz, H.; Martínez, R.; Parés, M. (2016): El papel de la innovación social frente a la crisis. *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales*, 48(186), 249-260.

Blanco, I.; Nel-lo, O. (2018): *Barrios y crisis. Crisis económica, segregación urbana e innovación social en Cataluña*. Tirant Humanidades.

Blanz, M. (1999): Accessibility and fit as determinants of the salience of social categorizations. *European Journal of Social Psychology*, 29(1): 43-74.

Blumer, H. (1958): Race prejudice as a sense of group position. *Pacific Sociological Review*, 1(1): 3-7.

Bobo, L. (1983): Whites' opposition to busing: Symbolic racism or realistic group conflict? *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(6): 1196.

Bolet, D. (2020): Local labour market competition and radical right voting: Evidence from France. *European Journal of Political Research*, 59(4): 817-841.

Bourdieu, P. (1986): The forms of capital. A: Richardson, J. (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, pp. 241-258. Greenwood Press.

Brady, H. E.; Verba, S.; Schlozman, K. L. (1995): Beyond SES: A Resource Model of Political Participation. *American Political Science Review*, 89(2): 271-294.

Branton, R.; Dillingham, G.; Dunaway, J.; Miller, B. (2007): Anglo Voting on Nativist Ballot Initiatives: The Partisan Impact of Spatial Proximity to the U.S.-Mexico border. *Social Science Quarterly*, 88(3): 882-897.

Brown, J. R.; Enos, R. D. (2021): The measurement of partisan sorting for 180 million voters. *Nature Human Behaviour*, 1-11.

Brugué, Q.; Blanco, I.; Boada, J. (2014): Entornos y motores para la innovación en las políticas públicas. *Revista del CLAD Reforma y Democracia*, 59, 5-34.

Burneika, D.; Baranauskaitė, A.; Ubarevičiėnė, R. (2017): Social segregation and spatial differentiation of electoral alignment in vilnius metropolitan area. *Geographica Polonica*, 87-110.

Capozza, D.; Nanni, R. (1986): Differentiation processes for social stimuli with different degrees of category representativeness. *European Journal of Social Psychology*, 16(4): 399-412.

Carrasco, J. B.; Gay, A. L. (2011): Concentración, segregación y movilidad residencial de los extranjeros en Barcelona. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 57(3): 381-412.

Castañer, M.; Catalans, I.; Territori, S. (2012): *El planejament territorial a Catalunya a inici del segle XXI: una nova interpretació i projecció del país*. Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana d'Ordenació del Territori.

Cattaneo, A.; Nelson, A.; McMenemy, T. (2021): Global mapping of urban-rural catchment areas reveals unequal access to services. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(2).

Cavaillé, C.; Trump, K.-S. (2015): The Two Facets of Social Policy Preferences. *The Journal of Politics*, 77(1): 146-160.

Chou, W.; Dancygier, R. (2021): Why Parties Displace Their Voters: Gentrification, Coalitional Change, and the Demise of Public Housing. *American Political Science Review*, 115(2): 429-449.

Cinar, K. (2016): A comparative analysis of clientelism in Greece, Spain, and Turkey: The rural-urban divide. *Contemporary Politics*, 22(1): 77-94.

Cohen, B. (2006): Urbanization in developing countries: Current trends, future projections, and key challenges for sustainability. *Technology in Society*, 28(1): 63-80.

Crawford, L. E.; Cacioppo, J. T. (2002): Learning Where to Look for Danger: Integrating Affective and Spatial Information. *Psychological Science*, 13(5), 449-453.

Cruz, M. d. R. (2012): *Geografía de la salud en el medio urbano. Diagnóstico socioespacial y morbilidad asistida en la ciudad de Luján, Argentina*. Editorial Académica Española.

Diamond, J. (1997): *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*. Nova York: W.W. Norton.

Duncan, O. D.; Duncan, B. (1955): A Methodological Analysis of Segregation Indexes. *American Sociological Review*, 20(2): 210-217.

Eitle, D.; Taylor, J. (2008): Are Hispanics the new ‘Threat’? Minority group threat and fear of crime in Miami-Dade County. *Social Science Research*, 37(4): 1102-1115.

Ejdemyr, S.; Kramon, E.; Robinson, A. L. (2018): Segregation, Ethnic Favoritism, and the Strategic Targeting of Local Public Goods. *Comparative Political Studies*, 51(9): 1111-1143.

Engstrom, D. M., et al. (1997): *The Economic Determinants of Ethnic Segregation in Post-War Britain*. CiteSeer.

Enos, R. D. (2016): What the Demolition of Public Housing Teaches Us about the Impact of Racial Threat on Political Behavior. *American Journal of Political Science*, 60(1): 123-142.

Enos, R. D. (2017): *The Space Between Us: Social Geography and Politics*. Cambridge University Press.

Festinger, L. (1954): ‘A Theory of Social Comparison Processes’. *Human Relations*, 7(2): 117-140.

Fieldhouse, E.; Cutts, D. (2008): Diversity, density and turnout: The effect of neighbourhood ethno-religious composition on voter turnout in Britain. *Political Geography*, 27(5): 530-548.

Fisman, R.; Iyengar, S. S.; Kamenica, E.; Simonson, I. (2006): Gender Differences in Mate Selection: Evidence From a Speed Dating Experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, 121(2): 673-697.

Fisman, R.; Iyengar, S. S.; Kamenica, E.; Simonson, I. (2008): Racial Preferences in Dating. *The Review of Economic Studies*, 75(1): 117-132.

Forrest, J. (1988): Social status, urbanisation and the ethnic dimension of voting behaviour in Australia. *Ethnic and Racial Studies*, 11(4): 489-505.

Fowler, J. H.; Kam, C. D. (2007): Beyond the self: Social Identity, Altruism, and Political Participation. *The Journal of Politics*, 69(3): 813-827.

Frost, D.; Catney, G.; Vaughn, L. (2022): 'We are not separatist because so many of us are mixed': resisting negative stereotypes of neighbourhood ethnic residential concentration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(7): 1573-1590.

García-López, M.-À.; Nicolini, R.; Roig, J. L. (2020): Segregation and Urban Spatial Structure in Barcelona. *Papers in Regional Science*, 99(3): 749-772.

García-López, M.-À.; Nicolini, R.; Sabaté, J. L. R. (2019): *Estructura urbana i segregació. Un segle a Barcelona*. Fundació Catalunya Europa.

García-López, M.-À.; Nicolini, R.; Sabaté, J. L. R. (2020): Urban Spatial Structure in Barcelona (1902-2011): Immigration, Spatial Segregation and New Centrality Governance. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 1-37.

Gilovich, T.; Griffin, D.; Kahneman, D., *et al.* (2002): *Heuristics and Biases: The Psychology of Intuitive Judgment*. Cambridge University Press.

Golder, S.; Lago, I.; Blais, A.; Gidengil, E.; Gschwend, T. (2017): *Multi-Level Electoral Politics: Beyond the second-order election model*. OUP Oxford.

Grau, J. M. (2020): Un pla de barris metropolitana a Barcelona? *Papers*, 63, 134-143.

Griffin, R. (2014): Red house, blue house: American migration and political self-selection. Tesi doctoral inèdita. The George Washington University.

Habyarimana, J.; Humphreys, M.; Posner, D. N.; Weinstein, J. M. (2007): Why does ethnic diversity undermine public goods provision? *American Political Science Review*, 709-725.

Harris, R. (2017): Measuring the scales of segregation: Looking at the residential separation of White British and other schoolchildren in England using a multilevel index of dissimilarity. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 42(3): 432-444.

- Harris, R.; Johnston, R. (2018): Measuring and modelling segregation – New concepts, new methods and new data. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 45(6): 999-1002.
- Harteveld, E.; van der Brug, W.; De Lange, S.; Van der Meer, T. (2021): Multiple roots of the populist radical right: Support for the Dutch PVV in cities and the countryside. *European Journal of Political Research*, 61(2): 440-461.
- Harvey, D. (2010): *Social Justice and the City*, vol. 1. University of Georgia Press.
- Hibbs, D. A.; Olsson, O. (2004): Geography, biogeography, and why some countries are rich and others are poor. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 101(10): 3715–3720.
- Hill, S. J.; Hopkins, D. J.; Huber, G. A. (2019): Local demographic changes and US presidential voting, 2012 to 2016. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(50): 25023–25028.
- Hjerm, M. (2007): Do Numbers Really Count? Group Threat Theory Revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(8): 1253-1275.
- Hobolt, S. B.; Leeper, T. J.; Tilley, J. (2020): Divided by the Vote: Affective Polarization in the Wake of the Brexit Referendum. *British Journal of Political Science*, 1–18.
- Hobolt, S. B.; Rodon, T. (2020): Cross-cutting issues and electoral choice. EU issue voting in the aftermath of the Brexit referendum. *Journal of European Public Policy*, 27(2): 227-245.
- Hornsey, M. J. (2008): Social Identity Theory and Self-categorization Theory: A Historical Review. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(1): 204-222.
- Iyengar, S.; Lelkes, Y.; Levendusky, M.; Malhotra, N.; Westwood, S. J. (2019): The Origins and Consequences of Affective Polarization in the United States. *Annual Review of Political Science*, 22(1): 129-146.
- Jackman, R. W.; Miller, R. A. (1998): Social Capital and Politics. *Annual Review of Political Science*, 1(1): 47-73.

Jacobs, J. (1992): *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage Books.

James, D. R.; Taeuber, K. E. (1985): Measures of segregation. *Sociological Methodology*, 15, 1-32.

Jokio, J. (2019): Social mix, local services, and social capital in Scotland. Tesi doctoral inèdita. Universitat de Glasgow.

Key, V. O. (1949): *Southern Politics in State and Nation*, vol. 510. Nova York: Alfred A. Knopf.

Kros, M.; Hewstone, M. (2020): Negative and Positive Interethnic Contact and the Association of Ethnic Neighbourhood Composition with Trust, Cohesion, and Prejudice. *European Sociological Review*, 36(6): 937-956.

Kurer, T. (2020): The Declining Middle: Occupational Change, Social Status, and the Populist Right. *Comparative Political Studies*, 53(10-11): 1798- 1835.

Kustov, A. (2019): Is There a Backlash Against Immigration From Richer Countries? International Hierarchy and the Limits of Group Threat. *Political Psychology*, 40(5): 973-1000.

Latané, B. (1981): The Psychology of Social Impact. *American Psychologist*, 36(4): 343.

Latané, B.; L'Herrou, T. (1996): Spatial clustering in the conformity game: Dynamic social impact in electronic groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(6): 1218.

Latané, B.; Liu, J. H.; Nowak, A.; Bonevento, M.; Zheng, L. (1995): Distance Matters: Physical Space and Social Impact. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(8): 795-805.

Ledger, P. M.; Miras, Y.; Poux, M.; Milcent, P. Y. (2015): The Palaeoenvironmental Impact of Prehistoric Settlement and Proto-Historic Urbanism: Tracing the Emergence of the Oppidum of Corent, Auvergne, France. *PLOS ONE*, 10(4): 1-25.

Levine, M.; Prosser, A.; Evans, D.; Reicher, S. (2005): Identity and emergency intervention: How social group membership and inclusiveness of group boundaries shape helping behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(4): 443-453.

Lewenstein, M.; Nowak, A.; Latané, B. (1992): Statistical Mechanics of Social Impact. *Physical Review A*, 45(2): 763.

Lipset, S.; Rokkan, S. (1967): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-national Perspectives*. Free Press.

Lochner, K.; Kawachi, I.; Kennedy, B. P. (1999): Social capital: a guide to its measurement. *Health & Place*, 5(4): 259-270.

Lucassen, G.; Lubbers, M. (2012): Who Fears What? Explaining Far-Right-Wing Preference in Europe by Distinguishing Perceived Cultural and Economic Ethnic Threats. *Comparative Political Studies*, 45(5): 547-574.

Lyons, J.; Utych, S. M. (2021): You're Not From Here!: The Consequences of Urban and Rural Identities. *Political Behavior*, 1-27.

Madariaga, R.; Martori, J. C.; Oller, R. (2020): Renta salarial, desigualdad y segregación residencial en las ciudades medianas de Cataluña. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 24.

Maddox, K. B.; Rapp, D. N.; Brion, S.; Taylor, H. A. (2008): Social influences on spatial memory. *Memory & Cognition*, 36(3): 479-494.

Magny, M. (2004): Holocene climate variability as reflected by mid-European lake-level fluctuations and its probable impact on prehistoric human settlements. *Quaternary International*, 113(1): 65-79.

Maragall, P. (1979): Els preus del sòl: el cas de Barcelona. Tesi doctoral inèdita. Universitat Autònoma de Barcelona.

Margalit, Y. (2019): Economic Insecurity and the Causes of Populism, Reconsidered. *Journal of Economic Perspectives*, 33(4): 152-170.

Marinacci, C.; Demaria, M.; Melis, G.; Borrell, C.; Corman, D.; Dell'Olmo, M. M.; Costa, G. (2017): The role of contextual socioeconomic circumstances and neighborhood poverty segregation on mortality in 4 European cities. *International Journal of Health Services*, 47(4): 636-654.

Martin, G. J.; Webster, S. W. (2020): Does residential sorting explain geographic polarization? *Political Science Research and Methods*, 8(2): 215–231.

Massey, D. S. (1990): American apartheid: Segregation and the making of the underclass. *American Journal of Sociology*, 96(2): 329-357.

Massey, D. S.; Denton, N. A. (1988): The dimensions of residential segregation. *Social Forces*, 67(2): 281-315.

Massey, D. S.; Rothwell, J.; Domina, T. (2009): The Changing Bases of Segregation in the United States. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 626(1): 74-90.

Merrilees, C. E.; Cairns, E.; Taylor, L. K.; Goeke-Morey, M. C.; Shirlow, P.; Cummings, E. M. (2013): Social Identity and Youth Aggressive and Delinquent Behaviors in a Context of Political Violence. *Political Psychology*, 34(5): 695-711.

Milisauskas, S. (2011): *European Prehistory: A Survey*. Springer.

Moore, S.; Kawachi, I. (2017): Twenty Years of Social Capital and Health Research: A Glossary. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 71(5): 513-517.

Moran, P. A. P. (1950): Notes on Continuous Stochastic Phenomena. *Biometrika*, 37(1/2): 17–23.

Moser, E. I.; Kropff, E.; Moser, M.-B. (2008): Place Cells, Grid Cells, and the Brain's Spatial Representation System. *Annual Review of Neuroscience*, 31(1): 69-89.

Mousa, S. (2020): Building social cohesion between Christians and Muslims through soccer in post-ISIS Iraq. *Science*, 369(6505): 866-870.

- Mudde, C. (2019): *The Far Right Today*. Wiley.
- Muller, R. (1996): A quarter of a century of place cells. *Neuron*, 17(5): 813-822.
- Mumford, L. (1970): *The Culture of Cities*. Harcourt Brace.
- Mummolo, J.; Nall, C. (2017): Why Partisans Do Not Sort: The Constraints on Political Segregation. *The Journal of Politics*, 79(1), 45-59.
- Muñoz, F. (2006): Fer ciutat, construir territori: La llei de barris. *Activitat Parlamentària*, 59-75.
- Muñoz, J. (2021): The Catalan Syndrome? Revisiting the Relationship Between Income and Support for Independence in Catalonia. *Politics and Governance*, 9(4): 376-385.
- Nall, C. (2018): *The Road to Inequality: How the Federal Highway Program Polarized America and Undermined Cities*. Cambridge University Press.
- Nel-lo, O. (2012): *Ordenar el Territorio. La experiencia de Barcelona y Cataluña*. Tirant lo Blanch.
- Nel-lo, O. (2021): *Efecto barrio. Segregación residencial, desigualdad social y políticas urbanas en las grandes ciudades ibéricas*. Tirant lo Blanch.
- Nel-lo, O.; Blanco, I. (2015): *La segregació urbana a la regió metropolitana de Barcelona* (Paper de treball núm 12). Pla Estratègic Metropolità de Barcelona.
- Nel-lo, O.; Cruz, H.; Blanco, I. (2021): Les polítiques de rehabilitació enfront la segregació. *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona: Territori, Estratègies, Planejament*, 63, 118-133.
- Nel-lo, O.; Gomà, A. (2018): Geographies of Discontent: Urban Segregation, Political Attitudes and Electoral Behaviour in Catalonia. *City, Territory and Architecture*, 5(1): 1-12.

Nel-lo, O., *et al.* (2018): Segregació residencial, gentrificació urbana i dret a la ciutat: una lectura des de Barcelona. *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona*, 60, 48-61.

Nieves, J. J.; Stevens, F. R.; Gaughan, A. E.; Linard, C.; Sorichetta, A.; Hornby, G.; Patel, N. N.; Tatem, A. J. (2017): Examining the correlates and drivers of human population distributions across low- and middle-income countries. *Journal of The Royal Society Interface*, 14(137), 20170401.

O'Keefe, J.; Burgess, N. (1996): Geometric determinants of the place fields of hippocampal neurons. *Nature*, 381(6581), 425-428.

O'Sullivan, D.; Wong, D. W. (2007): A surface-based approach to measuring spatial segregation. *Geographical Analysis*, 39(2): 147-168.

Pagliuso, A. (2016): La llei de barris: un pas endavant en la regeneració urbana. L'estudi de projectes integrals a nuclis antics, polígons d'habitatge i aglomeracions suburbanes a Catalunya. Tesis doctoral inèdita. Universitat Politècnica de Catalunya.

Parés, M.; Boada, J.; Canal, R.; Hernando, E.; Martínez, R. (2017): Challenging collaborative urban governance under austerity: How local governments and social organizations deal with housing policy in Catalonia (Spain). *Journal of Urban Affairs*, 39(8): 1066-1084.

Pettigrew, T. F. (1957): Demographic correlates of border-state desegregation. *American Sociological Review*, 22(6): 683-689.

Pettigrew, T. F. (1998): Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49(1): 65-85.

Pettigrew, T. F.; Tropp, L. R. (2006): A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5): 751.

Porcel, S.; Alonso, F. A. (2021): Barcelona y el modelo paradójico de segregación residencial. *Encrucijadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales*, 21, 8.

- Porcel, S.; Antón-Alonso, F.; Muñoz, I. (2020): Les polítiques de millora de barris, a debat: una introducció. *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona: Territori, Estratègies, Planejament*, 63, 0010–19.
- Porta, S.; Latora, V.; Wang, F.; Rueda, S.; Strano, E.; Scellato, S.; Latora, L. (2012): Street Centrality and the Location of Economic Activities in Barcelona. *Urban Studies*, 49(7): 1471-1488.
- Preuss, G. G. (1981): The Effects of Density and Urban Residence on Voter Turnout. *Population and Environment*, 4(4), 246-265.
- Putnam, R. D. (2000): Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Culture and Politics*, pp. 223–234. Springer.
- Putnam, R. D. (2007): *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century* The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2): 137-174.
- Putnam, R. D.; Leonardi, R. (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.
- Quillian, L. (1995): Prejudice as a Response to Perceived Group Threat: Population Composition and Anti-Immigrant and Racial Prejudice in Europe. *American Sociological Review*, 586-611.
- Raikes, R. L. (1965): Physical Environment and Human Settlement in Prehistoric Times in the Near and Middle East: A Hydrological Approach. *East and West*, 15(3/4): 179-193.
- Reardon, S. F.; Bischoff, K. (2011): Income Inequality and Income Segregation. *American Journal of Sociology*, 116(4): 1092-1153.
- Reardon, S. F.; O'Sullivan, D. (2004): Measures of Spatial Segregation. *Sociological Methodology*, 34(1): 121-162.
- Reicher, S. D.; Templeton, A.; Neville, F.; Ferrari, L.; Drury, J. (2016): Core disgust is attenuated by ingroup relations. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(10): 2631-2635.
- Rodon, T. (2020): "The Spanish electoral cycle of 2019: A tale of two countries". *West European Politics*, 43(7): 1490-1512.

Rodon, T.; Franco-Guillén, N. (2014): Contact with immigrants in times of crisis: An exploration of the catalan case. *Ethnicities*, 14(5): 650-675.

Rodon, T.; Guinjoan, M. (2021): Beaten ballots: political participation dynamics amidst police interventions. *Political Science Research and Methods*, 1-18.

Rodon, T.; Sanjaume-Calvet, M. (2020): How Fair Is It? An Experimental Study of Perceived Fairness of Distributive Policies. *The Journal of Politics*, 82(1): 384-391.

Rothwell, J.; Massey, D. S. (2009): The Effect of Density Zoning on Racial Segregation in U.S. Urban Areas. *Urban Affairs Review*, 44(6): 779-806.

Roy, D.; Lees, M. H.; Pfeffer, K.; Sloot, P. M. (2018): Spatial segregation, inequality, and opportunity bias in the slums of Bengaluru. *Cities*, 74, 269-276.

Rudolph, L.; Wagner, M. (2021): Europe's migration crisis: Local contact and out-group hostility. *European Journal of Political Research*, 61(1): 268-280.

Sachs, J. D. (2012): Government, geography, and growth: The true drivers of economic development. *Foreign Affairs*, 91(5): 142-150.

Sands, M. L. (2017): Exposure to inequality affects support for redistribution. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(4), 663-668.

Santamarina, A. (2021): The spatial politics of far-right populism: Vox, anti-fascism and neighbourhood solidarity in Madrid city. *Critical Sociology*, 47(6): 891-905.

Scala, D. J.; Johnson, K. M. (2017): Political Polarization along the Rural-Urban Continuum? The geography of the presidential vote, 2000-2016. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 672(1): 162-184.

Schafer, J.; Cantoni, E.; Bellettini, G.; Berti Ceroni, C. (2021): Making Unequal Democracy Work? The Effects of Income on Voter Turnout in Northern Italy. *American Journal of Political Science*, 66(3): 74-761.

Scheepers, D.; Ellemers, N. (2019): Social Identity Theory. A: Sassenberg, K.; Vliek, M. L. (ed.), *Social Psychology in Action: Evidence-based interventions from theory to practice*, p. 129-143. Springer International Publishing.

Schelling, T. C. (1969): Models of segregation. *The American Economic Review*, 59(2), 488-493.

Schelling, T. C. (1971): Dynamic models of segregation. *Journal of Mathematical Sociology*, 1(2): 143-186.

Sennett, R. (1987): The fall of public man. *Capital & Class*, 11(1): 132-134.

Sethi, R.; Somanathan, R. (2004): Inequality and segregation. *Journal of Political Economy*, 112(6): 1296-1321.

Shockley, B.; Gengler, J. J. (2020): Social identity and coethnic voting in the Middle East: Experimental evidence from Qatar. *Electoral Studies*, 67, 102213.

Shook, N. J.; Fazio, R. H. (2008): Interracial roommate relationships: An experimental field test of the contact hypothesis. *Psychological Science*, 19(7): 717-723.

Siisiainen, M. (2003): Two concepts of social capital: Bourdieu vs. Putnam. *International Journal of Contemporary Sociology*, 40(2): 183-204.

Simpson, E. H. (1949): Measurement of diversity. *Nature*, 163(4148): 688-688.

Simpson, L. (2004): Statistics of Racial Segregation: Measures, Evidence and Policy. *Urban Studies*, 41(3): 661-681.

Slavin, R. E. (1985): Cooperative Learning: Applying Contact Theory in Desegregated Schools. *Journal of Social Issues*, 41(3): 45-62.

Stephan, W. G.; Stephan, C. W. (2000): An integrated threat theory of prejudice. A: Oskamp, S. (ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination* (p. 23-45). The Claremont Symposium on Applied Social Psychology Series. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Stephan, W. G.; Stephan, C. W. (2017): Intergroup Threat Theory. A: *The International Encyclopedia of Intercultural Communication* (p. 1-12). American Cancer Society.

Stringer, M.; Cook, N. M. (1985): The Effects of Limited and Conflicting Stereotypic Information on Group Categorization in Northern Ireland. *Journal of Applied Social Psychology*, 15(5): 399-407.

Tadlock, B. L.; Flores, A. R.; Haider-Markel, D. P.; Lewis, D. C.; Miller, P. R.; Taylor, J. K. (2017): Testing Contact Theory and Attitudes on Transgender Rights. *Public Opinion Quarterly*, 81(4): 956-972.

Tajfel, H.; Turner, J. C. (1979): An integrative theory of intergroup conflict. A: Hogg, M. A.; Abrams, D. (ed.), *Intergroup relations: Essential readings*, p. 94-109. Psychology Press.

Tajfel, H.; Wilkes, A. L. (1963): Classification and quantitative judgement. *British Journal of Psychology*, 54(2): 101-114.

Tammaru, T.; Aunap, R.; van Ham, M., et al. (2017): *Inequalities and Segregation Across the Long-Term Economic Cycle: An Analysis of South and North European Cities*. Institute of Labor Economics (IZA).

Tanis, M.; Postmes, T. (2005): A social identity approach to trust: interpersonal perception, group membership and trusting behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 35(3): 413-424.

Tavares, R. M.; Mendelsohn, A.; Grossman, Y.; Williams, C. H.; Shapiro, M.; Trope, Y.; Schiller, D. (2015): A Map for Social Navigation in the Human Brain. *Neuron*, 87(1): 231-243.

Tobler, W. R. (1970): A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region. *Economic geography*, 46(sup. 1), 234-240.

Trounstine, J. (2016): Segregation and Inequality in Public Goods. *American Journal of Political Science*, 60(3): 709-725.

Trounstein, J. (2018): *Segregation by Design: Local Politics and Inequality in American Cities*. Cambridge University Press.

Trounstein, J. (2020): The Geography of Inequality: How Land Use Regulation Produces Segregation. *American Political Science Review*, 114(2): 443-455.

Turnbull-Dugarte, S. J.; Rama, J.; Santana, A. (2020): The Baskerville's dog suddenly started barking: voting for VOX in the 2019 Spanish General Elections. *Political Research Exchange*, 2(1): 1781543.

Turner, J. C. (1985): Social categorization and the self-concept: A social cognitive theory of group behavior. A: Lawler, E. (ed.), *Advances in Group Processes: Theory and Research*, 2, 77-122. JAI Press Inc.

Turner, J. C. (1991): *Social Influence*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.

Turner, J. C.; Oakes, P. J. (1986): The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence. *British Journal of Social Psychology*, 25(3): 237-252.

Turner, J. C.; Oakes, P. J.; Haslam, S. A.; McGarty, C. (1994): Self and Collective: Cognition and Social Context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5): 454-463.

Van der Waal, J.; De Koster, W.; Achterberg, P. (2013): Ethnic segregation and radical right-wing voting in dutch cities. *Urban Affairs Review*, 49(5): 748-777.

van Ham, M.; Tammaru, T.; Ubarevičiene, R.; Janssen, H. (2021): *Urban Socio-Economic Segregation and Income Inequality: A Global Perspective*. Springer Nature.

van Ham, M.; Uesugi, M.; Tammaru, T.; Manley, D.; Janssen, H. (2020): Changing occupational structures and residential segregation in New York, London and Tokyo. *Nature Human Behaviour*, 4(11): 1124-1134.

Vasilopoulos, P.; McAvay, H.; Brouard, S. (2021): Residential Context and Voting for the Far Right: The Impact of Immigration and Unemployment on the 2017 French Presidential Election. *Political Behavior*, 1-28.

Vaughan, L.; Arbaci, S. (2011): The challenges of understanding urban segregation. *Built Environment*, 37(2): 128-138.

Wachsmuth, D.; Weisler, A. (2018): Airbnb and the Rent Gap: Gentrification Through the Sharing Economy. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 50(6): 1147-1170.

Wagner, M. (2021): Affective Polarization in Multiparty Systems. *Electoral Studies*, 69, 102199.

Wakslak, C. J.; Trope, Y.; Liberman, N.; Alony, R. (2006): Seeing the Forest When Entry Is Unlikely: Probability and the Mental Representation of Events. *Journal of Experimental Psychology: General*, 135(4), 641.

Walks, R. A. (2010): Electoral behaviour behind the gates: partisanship and political participation among canadian gated community residents. *Area*, 42(1): 7-24.

Weber, M. (2012): *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Dover Publications.

Wells, K. (2021): State-Led Gentrification and Self-Respect. *Political Studies*, 70(3): 819-836.

White, M. J. (1983): The Measurement of Spatial Segregation. *American Journal of Sociology*, 88(5): 1008-1018.

White, M. J. (1986): Segregation and Diversity Measures in Population Distribution. *Population Index*, 52(2): 198-221.

Wilder, D. A. (1986): Social Categorization: Implications for Creation and Reduction of Intergroup Bias. A: *Advances in Experimental Social Psychology*, 19, 291-355. Elsevier.

Zhao, L.; Zheng, Y.; Compton, B. J.; Qin, W.; Zheng, J.; Fu, G.; Heyman, G. D. (2020): The moral barrier effect: Real and imagined barriers can reduce cheating. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(32), 19101-19107.

Zimbardo, P. G. (1971): *The Stanford Prison Experiment*. Stanford University Press.

Col·lecció Recerca - Llegat Pasqual Maragall

La col·lecció presenta les recerques desenvolupades gràcies als Ajuts de Recerca que concedeix anualment, des de l'any 2014, la Fundació Catalunya Europa per analitzar el pensament i l'acció política de Pasqual Maragall en el marc del Programa Llegat Pasqual Maragall i amb el finançament del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona. Aquesta col·lecció vol contribuir a l'anàlisi i difusió dels aspectes socials i polítics vinculats a Pasqual Maragall i al desenvolupament polític i institucional de la Catalunya contemporània.

ALTRES TÍTOLS DE LA COL·LECCIÓ:

01. *Catalunya, xarxa de ciutats*. Marc Pradel.
02. *Governar la Barcelona real*. Mariona Tomàs Fornés.
03. *Estructura urbana i segregació: un segle a Barcelona*. Miquel-Àngel Garcia López - Rosella Nicolini - José Luis Roig Sabaté
04. *Partidismo y (des)lealtad federal en el Estado autonómico español*. Javier Martínez Cantó
05. *Barcelona, capital del Mediterrani. Democràcia local i combat per la pau*. Oscar Monterde Mateo.

Recerca per al programa Llegat Pasqual Maragall de la Fundació Catalunya Europa

Aquest llibre estudia la relació entre la segregació i el capital social. Tot i que la concentració o el repartiment desigual dels grups humans en el territori ha estat tradicionalment una qüestió d'interès acadèmic, polític, social o econòmic, l'efecte que té sobre el capital social encara és una incògnita. Així mateix, les perspectives teòriques sobre l'efecte que la segregació pot tenir en el capital social són discrepants. Utilitzant dades diverses, de naturalesa distinta, i diferents aproximacions empíriques, aquest llibre aborda la qüestió mitjançant l'estudi dels casos de Barcelona i de Catalunya. Concretament, estudia l'impacte de la segregació per origen i per renda sobre diferents actituds i comportaments associats al capital social. L'anàlisi revela que la segregació està negativament relacionada amb el capital social. Les zones més segregades de Barcelona i de Catalunya tenen, de mitjana, menys interès per la política, un nivell més baix d'informació política o participen menys en les eleccions. Els resultats són consistents en les diferents anàlisis, tant individuals com agregades. L'estudi revela que les característiques de l'entorn urbà (la densitat o la qualitat de l'habitatge) no necessàriament són els factors més relacionats amb el capital social, cosa que indica que el fenomen va més enllà i és, molt probablement, fruit d'un procés endogen de relació entre grups i de la relació d'aquests grups amb el seu entorn. Amb tot, el text que teniu a les mans pretén ser una contribució acadèmica al debat sobre la segregació i els seus efectes, en aquest cas sobre el capital social, però també vol ser útil per a totes les persones interessades en els afers públics, especialment pels responsables de dissenyar les polítiques públiques.

Paraules clau: segregació, capital social, Barcelona, Catalunya, habitatge, desigualtat

AMB EL SUPORT DE:

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència

Ajuntament
de Barcelona

TONI RODON (Mataró, 1985) és doctor europeu en ciències polítiques i professor a la Universitat Pompeu Fabra (UPF). La seva recerca se centra en el comportament electoral, la participació política, la geografia política, la política comparada i l'economia política des d'un punt de vista històric. Anteriorment, ha estat investigador postdoctoral a la London School of Economics and Political Science (Regne Unit) i a la Universitat d'Stanford (Estats Units). També ha sigut investigador visitant a la Universitat d'Oxford i de Manchester i a la Fundación Juan March-Universidad Carlos III de Madrid. Rodon s'ha especialitzat en l'estudi empíric de les preferències i les actituds polítiques, en especial a través de la utilització de la demoscòpia i del tractament de dades. Ha estat i és responsable de diferents projectes d'investigació estatals i internacionals, en una carrera acadèmica que combina amb la divulgació científica en diferents mitjans de comunicació.